

BELLETEN

Cilt: LXXIV

Nisan 2010

Sayı: 269

İZMİR BÖLGESİ ORTA TUNÇ ÇAĞI SERAMİĞİ AYŞEGÜL AYKURT*

I. GİRİŞ

Anadolu M.Ö. 2. binin başında Assurlu tüccarlarla birlikte yazıyı kullanmaya başlayarak yazılı tarihe geçmiştir. Orta Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Çağı olarak, diğer bölgelerde ise Orta Tunç Çağı olarak tanımlanan bu dönemde, Anadolu'da şehir devletleri kurulmuştur. Bu dönemde yazıyı kullanmayan Batı Anadolu Bölgesi'nin siyasi yapısı ile ilgili bilgilerimiz henüz olmamakla birlikte, arkeolojik kazı ve araştırmalarda ortaya çıkarılan gerek mimari, gerekse seramik, maden ve diğer buluntular, bölgede çok gelişmiş bir kültürün yaşandığını ortaya koymuştur. Batı Anadolu'da özellikle son yıllarda İzmir'de yoğunlaşan kazılar, Batı Anadolu Orta Tunç Çağı kültürünün tanımlanmasında önemli rol oynamıştır.

II. İZMİR BÖLGESİ ORTA TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMLERİ ve MEZARLIK ALANLARI

İzmir'de yapılan kazı ve araştırmalarda Orta Tunç Çağı'na ait buluntu veren birçok merkez tespit edilmiştir (Harita 1)¹. Bu merkezlerden Burun-

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06800 Beytepe Kampüsü, ANKARA aysegula@hacettepe.edu.tr aysaykurt@hotmail.com

¹ İzmir'de yapılan yüzey araştırmaları sırasında yukarıda belirtilen Orta Tunç Çağı merkezlerinin dışında, M.Ö. 2. bin yerleşimi olarak adlandırılan birçok merkez tespit edilmiştir. Ancak bu yerleşimlerin M.Ö. 2. binin hangi döneminde ya da dönemlerinde yerleşme gördükleri belirtilmemiştir.

Bölgede M.Ö. 2. bin merkezi olarak tanımlanan yerleşimler şunlardır: İzmir merkezde Küçük Yamanlar, Bornova Anadolu Lisesi ve Pınarbaşı (Meriç 1987, 301); Menemen ilçesinde Geren ve

cuk/Larisa, Bayraklı, Liman Tepe, Panaztepe, Efes-Selçuk Ayasuluk Tepesi, Kocabaş Tepe, Ulucak, Bademgediği ve Çeşme Bağlararası'nda kazılar gerçekleştirilmiştir.

Buruncuk/Larisa İzmir il merkezinin 28 km kuzeyinde, Bakırçay'ın güneyinde, Menemen İlçesi'ne bağlı Buruncuk yer almaktadır. Yerleşiminde 1902-34 yıllarında J. Boehlau başkanlığında yapılan kazılarda Arkaik ve Klasik Çağ yapı kalıntıları açığa çıkarılırken, Prehistorik dönemlere ait seramik buluntuları da ele geçmiştir. Prehistorik malzeme Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir².

Bayraklı İzmir Körfezi'nin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Bayraklı'da 1948-1951 yılları arasında gerçekleşen kazılar E. Akurgal ve J.M. Cook tarafından yürütülmüştür. İkinci dönem kazıları ise Akurgal başkanlığında 1967-1981 yılları arasında yapılmış olup, son yıllardaki kazı çalışmaları M. Akurgal başkanlığında sürdürülmektedir³. Höyüğün üst tabakalarında açığa çıkarılan Klasik Dönem katları Aeiol Dönemi'nden itibaren M.Ö. 4. yüzyıla kadar kesintisiz iskan edilmiştir. Prehistorik yerleşme ise höyüğün ancak çok küçük bir bölümünde açığa çıkarılabilmektedir. Burada Troya I, Troya II ve Troya VI tabakalarıyla çağdaş seramik tespit edilmiştir⁴. Höyüğün kuzeyinde yer alan Helenistik Dönem katlarının altında ise Troya VI'nın erken evresine ait bir mezarlık alanı kısmen araştırılmıştır⁵.

Liman Tepe İzmir'in Urla ilçesinin İskele mahallesinde, Karantina Adası karşısında yer almaktadır. Yerleşimde 1979 yılında, G. Bakır ve Ç. Anlağan tarafından başlatılan çalışmalarda, Prehistorik Dönem kazıları A. Erkanal-H.Erkanal tarafından yürütülmüştür⁶. 1981 yılında ara verilen çalışmalara 1992 yılında H. Erkanal başkanlığında yeniden başlanmıştır. Günümüze kadar süren kazılar ışığı altında Liman Tepe'nin Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar iskan gördüğü anlaşılmıştır. Yerleşmede I.

Kumtepe ve Sardes yakınındaki Marmara Gölü (Meriç 1986, 200-204); Kemalpaşa ilçesinde Nif Çayı'nın yakınında Nemrut Höyüğü (Meriç 1989, 387; 1993, 144-145), Yenmiş Höyük, Armutlu Höyük ve Çataltepe (Meriç 1990, 362); Torbalı ilçesinde ilçe merkezi (Meriç 1987, 302) ve Arslanlar Höyüğü; Efes çevresinde Ilcatepe, Belevi (Meriç 1983, 31-38) ve Çamlık Göztepe'de ve Selçuk - Aydın ve Çamlık - Kuşadası Kavşağı'dır (Meriç 1989, 386-387).

Ayrıca Urla-Seferhisar arasında bulunan İnkaya mağarasında da M.Ö. 2. bine tarihlenen seramik örnekleri bulunmuştur (Atalay 1988, 298).

² Boehlau-Schefold 1940, 1-21.

³ Akurgal 1993, 7.

⁴ Akurgal 1993, 13-49.

⁵ Akurgal 1971, 345.

⁶ Bakır-Anlağan 1981, 87-89; Bakır 1983, 64-65.

kültür tabakası Roma, Klasik ve Arkaik Döneme; II. kültür tabakası Geç Tunç Çağı'na; III. kültür tabakası dört safhalı Orta Tunç Çağı'na; IV. kültür tabakası Erken Tunç Çağı III'e, V. kültür tabakası Erken Tunç Çağı II'ye; VI. kültür tabakası beş safhalı Erken Tunç Çağı I'e; VII. kültür tabakası Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Bu kültür tabakalarında ele geçen seramik ve küçük buluntular yerleşimin erken dönemlerden itibaren çevre kültür bölgeleri ile sıkı ilişkiler içinde olduğunu ortaya koymuştur⁷.

Panaztepe Yukarı Gediz bölgesinde, Menemen'in 13 km güneybatısında yer alan ve birbirinden bağımsız tepelerden grubu içinde yer almaktadır. Panaztepe'de 1985 yılında A. Erkanal başkanlığında başlatılan ve günümüze kadar sürdürülen çalışmalarda, M.Ö. 3. binden Bizans Dönemi'ne kadar uzanan kültür tabakaları araştırılmıştır. Yerleşmede dört ana kazı alanında çalışılmıştır. Bunlardan birincisi Akropol olup kazılar sırasında iki kültür katı açığa çıkarılmıştır. Birinci kültür katı Klasik Dönem'e, iki evreli ikinci kültür katı ise M.Ö. 2. bine tarihlenir. İkinci kazı alanı ise Atölyeler Alanı'dır. Akropolün güney eteğinde yer alan bu alan M.Ö. 2. binde kullanılmıştır. Mezarlık ise üçüncü kazı alanını oluşturmaktadır. Birinci ve ikinci mezarlık alanı olarak adlandırılan mezarlığın akropolün güney eteğinde bulunan birinci, kuzey eteğinde bulunan ikinci mezarlık alanını oluşturmaktadır. Geç Hellas Dönemi III A-B'ye tarihlenen mezarlık alanının bir bölümü İslami Dönem'de de mezarlık olarak kullanılmıştır. Son kazı alanını ise Liman Kent oluşturmaktadır. Panaztepe'nin doğu eteklerinde yer alan bu kazı alanında M.Ö. 3. binden Bizans Dönemi'ne kadar uzanan kültür kalıntıları tespit edilmiştir. Gerek yerleşim alanlarında, gerekse mezarlık alanında ele geçen seramik ve küçük buluntular, Panaztepe'nin İçbatı ve Güney Anadolu, Kıta Yunanistan, Ege Adaları, Girit ve Mısır ile ilişkilerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır⁸.

Efes-Selçuk Ayasuluk Tepesi'nde 1975 yılından itibaren kazı ve onarım çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar sırasında Bizans Dönemi surunun yakınında, iç kalede Prehistorik buluntu ve kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Söz

⁷ Erkanal-Erkanal 1983a, 163-183; Erkanal-Hüryılmaz 1994, 361-373; Erkanal-Günel 1995, 263-279; 1996, 305-327; 1997, 231-260; H. Erkanal 1998, 379-398; 1999, 325-336; 2000, 251-262; 2001, 259-268; Erkanal-Artzy 2002, 375-388; Erkanal vd. 2003, 423-436; Erkanal-Aykurt 2008.

⁸ Erkanal-Erkanal 1983b, 67-76; Erkanal 1987, 253-261; 1988, 345-350; 1989, 59-65; 1990, 255-260; 1992, 447-455; 1993a, 495-502; 1993b, 129-140; 1994, 461-466; 1995, 281-286; 1996, 329-335; 1997, 281-290; 1998, 455-466; 1999, 371-381; 2000, 279-286; 2003, 227-232; Ersoy 1988, 55-82.

konusu bölgede Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı kültür katları tespit edilmiştir⁹.

Kocabaş Tepe Cumaovası'nın güneyinde yer alan Değirmendere Bel-desi'nin 4 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 1 km'lik bir uzunluğa sahip tepede, yerleşmeye uygun düz alanlar tepenin daha çok güney yarısında bulunmaktadır. Yerleşimde 1997 ve 1999 yıllarında İzmir Arkeoloji Müzesi başkanlığında, H. Erkanal'ın bilimsel danışmanlığında yapılan kazılarda, Orta Tunç Çağı'na tarihlenen üç evreli bir yerleşme kısmen açığa çıkarılmıştır¹⁰.

Bademgediği İzmir'in Torbalı ovasının kuzeyinde yer alan klasik Metropolis kentinin 5 km kuzeyinde bulunmaktadır. Bademgediği'nde R. Meriç tarafından 1999 yılında kazılara başlanılmış ve günümüze kadar yapılan kazılarda Orta Tunç Çağı'nın sonuna ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenen kültür tabakaları araştırılmıştır. Özellikle Geç Tunç Çağı'na tarihlenen ve kutsal olduğu düşünülen alanda yapılan kazılarda Orta Anadolu ve Batı Ege kökenli buluntular ele geçmiştir¹¹.

Ulucak İzmir ve Kemalpaşa ovaları arasındaki Belkahve eşliğinin hemen doğusunda yer almaktadır. Merkezde 1995 yılından itibaren yapılan kazı ve araştırmalarda höyükte Geç Roma/Erken Bizans Dönemi, Erken Tunç Çağ II, Kalkolitik Çağ ve Geç Neolitik Çağ'da yerleşme olduğu anlaşılmıştır. Diğer kültür tabakaları göre çok iyi korunan Geç Neolitik Çağ yerleşimi, Batı Anadolu'nun kronolojik dizininin oluşumunda gerek mimari, gerekse seramik ve küçük buluntu bakımından önemli sonuçlar vermiştir. Ulucak'ın 150 m güneydoğusunda yapılan kazı ve araştırmalarda ise Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bir extramural mezarlık açığa çıkarılmıştır¹². Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mezarların çoğunluğu pithos, çok az çömlek mezardan oluşmaktadır. Farklı doğrultularda olan bu mezarların çoğunluğunun ağız kısmı kalın bir levha taşla kapatılmıştır. Tekli veya çoklu gömü içeren mezarlarda, hem inhumasyon hem de kremasyon gömü tespit edilmiştir. İnhumasyon gömülerin hocer pozisyonda oldukları saptanmıştır. Çok zengin buluntuya sahip olmayan mezarlar içinde, birkaç kap parçası, ağışak ve birkaç madeni eser bulunmuştur¹³.

⁹ Erdemgil-Büyükkolancı 1992; Büyükkolancı 2008, 42-44.

¹⁰ Özkan-Erkanal 1999, 41-42; Aykurt 2004, 2006.

¹¹ Meriç 2003, 91; Meriç vd. 2003, 153; 2007, 244-245; Meriç-Mountjoy 2002, 79-80.

¹² Çilingiroğlu vd. 2004.

¹³ Çilingiroğlu vd. 2004, 58-61.

Çeşme Bağlararası Çeşme limanının içinde, Bağlararası mevkiinde yer almaktadır. Yerleşimde 2002-2005 yıllarında Çeşme Arkeoloji Müzesi başkanlığında, H. Erkanal bilimsel danışmanlığında kazılar gerçekleştirilmiştir. 2009 yılından itibaren ise kazılara V. Şahoğlu başkanlık etmektedir. Bağlararası'nda yapılan çalışmalarda Erken Tunç Çağı II-III, Orta ve Geç Tunç Çağı'na ait kalıntılar tespit edilmiştir. Orta Tunç Çağı kültür katının 1. evresi Orta Tunç Çağı III, iki safhalı 2. evresi ise Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenmektedir¹⁴.

Gölkayası Urla Yarımadası'nın batı kesiminde Alacatı kasabasının 8 km güneydoğusunda yer alan sarp kayalık bir tepede yer almaktadır. Kayalık alan üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında toplanan seramik örnekleri Erken Tunç Çağı II ve Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir¹⁵.

Çaltepe İzmir Körfezi'nin güneyinde Güzelbahçe ilçesinin sınırları içinde sahilden yaklaşık 500 m içerde yer almaktadır. Kuzeyinde kıyıyı izleyen İzmir-Çeşme yolu, doğusunda Güzelbahçe Seferihisar yolu, güneyinden de İzmir-Çeşme otoyolu geçmektedir. Tepenin batısında Çamlıçay bulunmaktadır. 800x250-300 m boyutlarında olan yerleşimde, yüzeyden toplanan seramik örneklerine göre sadece Orta Tunç Çağı'nda yerleşme olmuştur¹⁶.

Sivricetepe İzmir Körfezi'nden 1,5 km içerdedir. Tepenin etekleri ile sahil arasında Zeytinalan köyü yer almaktadır. Yerleşim üzerinden toplanan seramik örneklerine göre 750x500 m'lik bir alana yayılmıştır. Yüzey araştırmaları sırasında toplanan seramik örnekleri Sivricetepe'nin sadece Orta Tunç Çağı'nda iskan edildiğini ortaya koymuştur¹⁷.

Çevik Çayı Yerleşimi Torbalı'nın 3 km güneybatısında, Çevik Çayı'nın kenarında, akarsu sekisi üzerinde yer almaktadır. 1,8 hektarlık bir alan yayılan yerleşimde yapılan araştırmalarda, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'na ait seramik örnekleri toplanmıştır¹⁸.

Altıntepe Cumaovası'nda, Menderes şehir merkezinin kuş uçuşu 3 km doğu-güneydoğusunda, aynı adla anılan mahallenin sınırları içerisinde yer almaktadır. Höyük 285x180 m boyutlarındadır. Yerleşimde yapılan araştırmalarda toplanan seramik örnekleri, Altın Tepe'nin Geç Kalkolitik Çağ,

¹⁴ Erkanal-Karaturgüt 2004.

¹⁵ Caymaz 2002, 80-91.

¹⁶ Caymaz 2002, 106-115.

¹⁷ Caymaz 2002, 106-115.

¹⁸ Tuna 1988, 305.

Erken Tunç Çağı I-II ve Orta Tunç Çağı'nda yerleşme gördüğünü ortaya koymuştur¹⁹.

Karatepe Cumaovası'nda, Menderes merkezinin 4 km güneyinde, Gümüldür Ahmetbeyli- Menderes kavşağının batısında yer alan Künerlik köyünün sınırları içinde yer almaktadır. Höyük üzerinden 100x50 m boyutlarındaki bir alandan Erken Tunç Çağı I, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'na ait seramik örnekleri toplanmıştır²⁰.

Lember Tepe Menderes şehir merkezinin yaklaşık 8 km güneydoğusunda yer alan höyüğün ortasından, Menderes-Ahmetbeyli-Kuşadası yolu geçmektedir. 250x130 m boyutlarında olan yerleşim, düz oviden yaklaşık 3 m kadar yüksekliktedir. Höyük üzerinde Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I-II, Orta Tunç Çağı, Arkaik, Helenistik ve Roma dönemlerine ait seramik örnekleri bulunmuştur²¹.

Demirli Mağara Menderes şehir merkezinin yaklaşık 28 km güneyinde, Cumaovası'nı Kuşadası Körfezi'ne bağlayan boğaz şeklindeki Ahmetbeyli vadisinin taban düzlüğünde bulunan Klaros'un 1,5 km doğu-kuzeydoğusundaki Kocaosman Tepe'nin batıdaki dik yüzü üzerinde yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda mağaranın Erken Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda kullanım gördüğü anlaşılmıştır²².

Sarimeşe Tepe Menderes'in 9,5 km güneydoğusunda, Pancarköy'ün 1 km batısında, Tekeli-Pancarköy arasındaki karayolunun hemen kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşim alanı Cumaovası ile Torbalı Ovası arasında bir çeşit doğal sınır oluşturan tepeler topluluğunun güney kesmi üzerinde yer almaktadır. 750x500 m boyutlarında olan Sarimeşe Tepe'de yapılan araştırmalarda Erken Tunç Çağı I ve Orta Tunç Çağı'na ait seramik örnekleri toplanmıştır²³.

III. İZMİR BÖLGESİ ORTA TUNÇ ÇAĞI SERAMİĞİNİN HAMUR YAPISI

İzmir'de Orta Tunç Çağı yerleşimlerinde yapılan kazılarda ele geçen seramik örneklerinin hamurları genel olarak değerlendirildiğinde, İzmir'in

¹⁹ Bostancı 2002, 45-64.

²⁰ Bostancı 2002, 65-79.

²¹ Bostancı 2002, 93-111.

²² Bostancı 2002, 112-125.

²³ Bostancı 2002, 126-145.

kuzeyinin, güneyinin ve iç kısımlarının bölgesel farklılık sergilediği görülmüştür.

İzmir Körfezi'nin içinde Bayraklı'dan itibaren kuzey kısmı "Kuzey İzmir Bölgesi"ni oluşturmaktadır. Bu kısımda yer alan Bayraklı, Panaztepe ve Larisa yerleşimleri dönem seramiği hakkında bilgi vermektedir. Bu merkezlerde ele geçen Orta Tunç Çağı seramiğinin hamurunda ve yüzeyinde görülen bol miktardaki mika, bölgenin karakteristik özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Hamurda mikanın dışında kalker, kum ve taş katkı maddesi olarak görülmektedir²⁴.

Bayraklı'dan itibaren körfezin güney kısmı ise "Güney İzmir Bölgesi"ni oluşturur. Bu bölgede ise Liman Tepe ve Çeşme Bağlararası yerleşimleri Orta Tunç Çağı dönem seramiği kalkerli yapısıyla karakterize edilmektedir. Kalkerin dışında taş ve kumda katkı maddesi olarak seramiğin hamurunda bulunmaktadır. Mika ise İzmir Kuzey Bölgesi seramiğine oranla çok az miktardadır²⁵.

İzmir'in iç kısımlarında Menderes ve Torbalı ilçeleri ise "İzmir'in İç Bölgesi"ni oluşturmaktadır. Bu bölgede yer alan Kocabaş Tepe ve Bademgediği yerleşimleri birbirinden farklı özellikler ortaya koymaktadır. Kocabaş Tepe Orta Tunç Çağı seramiğinin en belirgin özelliği kalker, kuvars ve taşıklı yapısıdır²⁶. Bademgediği Orta Tunç Çağı seramik örnekleri ise mikalı hamur yapısıyla dikkat çekmektedir²⁷. Ayrıca aşağıda da anlatıldığı üzere Bademgediği'nin Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen tabakasında bulunan seramik örnekleri yüzey özellikleri ve seramik mal gruplarının yoğunlukları bakımından, körfezin kuzeyindeki yerleşimlerle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Bademgediği yerleşimini Kuzey İzmir Bölgesi yerleşimleri ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

IV. DÖNEMLERE GÖRE İZMİR BÖLGESİ ORTA TUNÇ ÇAĞI SERAMİĞİ

İzmir'de yer alan Orta Tunç Çağı yerleşimleri genel olarak değerlendirildiğinde, Orta Tunç Çağı'nın üç safha halinde geliştiği görülmektedir.

²⁴ Boehlau-Schefold 1942, 13-14; Akurgal 1950, 5; Günel 1999a, 29-32, 38; Bayne 2000, 68, 83, 86.

²⁵ Erkanal-Günel 1995, 269-271; Günel 1999b, 51-58.

²⁶ Aykurt 2004, 20-30.

²⁷ Meriç 2003, 91; Meriç vd. 2003, 153; 2007, 244-245.

Söz konusu bu sayfalar tarafımdan Orta Tunç Çağı I, II ve III olarak adlandırılmaktadır.

IV.1. Orta Tunç Çağı I Seramiği

Orta Tunç Çağı I'de İzmir körfezinin kuzeyinde Panaztepe; içinde Bayraklı; güneyinde Liman Tepe; iç kısımlarında ise Kocabaş Tepe'de yerleşme olmuştur. Bu yerleşimlerden Panaztepe'de atölyeler alanının ise Ib tabakası²⁸, Bayraklı'nın 7-10 tabakaları²⁹, Liman Tepe'nin III4 tabakası³⁰ ve Kocabaş Tepe'nin ise 3. tabakası³¹ Orta Tunç Çağı I'e tarihlenmektedir.

Söz konusu yerleşimlerden Liman Tepe'de teraslar üzerine kurulmuş, dikdörtgen biçiminde büyük evlerden ve oval biçimindeki atölye evlerden oluşan bir yerleşim yer almaktadır³². Panaztepe'de ise liman kentte dikdörtgen biçiminde bölmelere sahip bir yapı³³, atölyeler alanında da ocak ve taş döşemeli alanlar açığa çıkarılmıştır³⁴. Körfezin iç kısmında yer alan Kocabaş Tepe'de ise şehir görünümünden uzak, atölye ve ev olarak kullanılan tek odalı yapılardan oluşan bir yerleşim söz konusudur³⁵. Bayraklı'nın ise bu dönem mimarisi hakkında bilgi yayınlanmamıştır.

Bu merkezlerde açığa çıkartılan mimari kalıntıların içinde, yerli seramik ile birlikte az miktarda da ithal seramik ele geçmiştir. Bununla birlikte Kocabaş Tepe'de yapılan kazılarda açığa çıkartılan seramik fırını bölgede Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen tek örneği oluşturması bakımından önem taşımaktadır³⁶.

IV.1.1. Yerli Seramik: İzmir bölgesi Orta Tunç Çağı I yerli seramiğinin ortak özelliklerini hızlı çarkta şekillendirilmesi, kalın astarlı, perdahlı bir yüzeye sahip olması ve çok iyi fırınlanması oluşturmaktadır.

Seramik Grupları: Bölge seramiğine genel olarak bakıldığında altı farklı seramik grubu oluşturduğu görülmektedir.

²⁸ Günel 1999a, 140, 158.

²⁹ Bayne 2000, 68-70.

³⁰ Günel 1999b, 63.

³¹ Aykurt 2004, 186-187.

³² H. Erkanal 1998, 382; 1999, 327-328, Çiz.2, Res.5; 2000, 255, Res.6; 2001, 261-262, Res.3-4; Erkanal-Artzy 2002, 377-378, Çiz.1, Res.2, 5; Erkanal-Günel 1995, 267-269, şek.4, Res.5; 1996, 307-308, Res.5; 1997, 237-240, Res.3; Günel 1999b, 44-45, Abb.2-3.

³³ Erkanal 1999, 373; 2000, 281.

³⁴ Günel 1999a, 25.

³⁵ Aykurt 2004, 15-18.

³⁶ Aykurt 2006.

Koyu Kırmızı Astarlı Seramik³⁷: Batı Anadolu'da koyu kırmızı astarlı seramik Erken Tunç Çağı III'den itibaren görülmektedir. Erken Tunç Çağı IIIB'de/Geçiş döneminde de Batı Anadolu'da yoğun olarak kullanılan bu seramik grubu³⁸, Orta Tunç Çağı'nda da varlığını devam ettirmiştir.

İzmir bölgesinde ise kalın kırmızı astarlı seramiğin ilk örnekleri Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı IIIB/Geçiş tabakalarında bulunmuştur. Söz konusu tabakada az miktarda olan bulunan bu seramik Orta Tunç Çağı I'de çoğalmıştır³⁹. İzmir'in kuzeyinde ise henüz bu grup seramik örneklerine rastlanılmamıştır.

Kırmızı Astarlı Seramik: Bölgede Orta Tunç Çağı I'de görülen kırmızı astarlı seramiğin ilk örnekleri Erken Tunç Çağı IIIB'de görülmektedir⁴⁰. Orta Tunç Çağı'na geldiğinde ise dönemin başında, Orta Tunç Çağı I'de kırmızı astarlı seramiğin koyu tonlarının yoğun olduğu, diğer tonlarında astarlı örneklerinin ise daha az olduğu görülmektedir. Güney İzmir bölgesinde Liman Tepe'de yoğun olarak ele geçen bu seramiğin⁴¹, kuzey İzmir bölgesinde Panaztepe'de tabakada bulunan diğer seramik grupları ile aşağı yukarı aynı oranda⁴² ve İzmir'in iç kısımlarında Kocabaş Tepe'de ise daha az olduğu belirlenmiştir⁴³.

Devetüyünün Tonlarında Astarlı Seramik: Batı Anadolu'da devetüyünün tonlarında astarlı seramik Erken Tunç Çağı II'de⁴⁴ ortaya çıkmış ve takip eden dönemlerde farklı yoğunluklarda kullanılmıştır.

³⁷ İzmir bölgesinde "Kırmızı Astarlı Seramiği" genel anlamıyla ele alacak olursak, bu seramiğin ilk örneklerinin Geç Neolitik Çağ'da üretildiğini ve yaygın olarak kullanıldığını görürüz. Bu dönemin devamında Kalkolitik Çağ'da popülaritesini kaybeden kırmızı astarlı seramiğe ait çok az örnek ele geçmiştir. Bölgede Erken Tunç Çağı II'de tekrardan ortaya çıkan kırmızı astarlı seramiğin renginin ise canlı kırmızı olduğu görülmüştür. Bu dönemin devamında Erken Tunç Çağı IIIA'da artış gösteren kırmızı astarlı seramiğin, astarı kalınlaşmış ve kırmızı rengi ise koyulaşmıştır. Erken Tunç Çağı IIIB'de ise kırmızı astarlı seramiğin kalın kırmızı ve kırmızı astarlı olmak üzere iki farklı grup oluşturduğu görülmüştür.

Uzun bir zaman dilimde görülen "Kırmızı Astarlı Seramiğin" dönem bazında farklılaştığı ve birbirinin devamı niteliğinde olmadığı anlaşılmaktadır. Orta Tunç Çağı'nda da bölgede görülen kırmızı astarlı seramikte farklı anlayışta üretilmiştir.

³⁸ Blegen vd. 1951; 254, 256, 260, 261, 269, 271, 275, 281, 286, 290, 292, 294; Lloyd-Mellaart 1962, 200; Efe-Türkteki 2005; 125.

³⁹ Aykurt (baskıda).

⁴⁰ Aykurt (baskıda).

⁴¹ H. Erkanal 1998, 382; 1999, 328; Erkanal-Artzy 2002, 377; Erkanal-Günel 1995, 270; 1996, 308-309; 1997, 240; Günel 1999b, 51-53.

⁴² Erkanal 1999, 374.

⁴³ Aykurt 2004, 20.

⁴⁴ Lloyd-Mellaart 1962, 135.

İzmir bölgesinde ise devetüyünün tonlarında astarlı seramiğin en erken örnekleri Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı IIIB tarihlenen tabakalarında ele geçmiştir⁴⁵. Bu dönemin devamında, Orta Tunç Çağı I'de bu seramik grubunun devam ettiği görülmüştür. Liman Tepe'de kırmızı astarlı seramiğe yakın oranda⁴⁶, Kocabaş Tepe'de ise kırmızı astarlı seramikten daha fazladır⁴⁷. Panaztepe'de kırmızı, devetüyü ve gri seramiğin oranı aşağı yukarı aynıdır⁴⁸.

Gri Seramik: Batı Anadolu gri seramiğinin kökeni ve gelişimi hakkındaki tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Her ne kadar Beycesultan'ın Erken Tunç Çağı I'e tarihlenen tabakasında bulunan gri seramik örnekleri, takip eden dönem örneklerine göre kaba kalsa da, renk açısından ele alındığında bu seramiğin en erken örnekleri olarak yorumlanabilir. Erken Tunç Çağı I'in devamında gri seramiğin Batı Anadolu'da geniş bir coğrafi alana yayıldığı, Orta ve Geç Tunç Çağı'nda ise sahil kesiminde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir⁴⁹.

İzmir'de gri seramiğin ilk örnekleri Liman Tepe ve Bakla Tepe'nin Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen tabakalarında bulunmuştur⁵⁰. Bölgenin güneyinde Erken Tunç Çağı IIIA ve IIIB'de aynı karakterde devam eden seramiğin, kuzeyde ise daha farklı bir durum sergilediği tespit edilmiştir. Panaztepe'nin Erken Tunç Çağı III'e verilen tabakasında bulunan gri seramiğin tabakanın esas mal grubunu oluşturduğu görülmüştür⁵¹.

Erken Tunç Çağı III'ün devamında, Orta Tunç Çağı I'de ise gri seramiğin bölge içinde farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. İzmir'in güneyinde Liman Tepe'nin bu döneme tarihlenen tabakasında çok az miktarda gri astarlı seramik ele geçmiştir. Seramik örneklerinin hamuru ince ve orta

⁴⁵ Aykurt (baskıda).

⁴⁶ Erkanal-Günel 1995, 270; 1996, 308.

⁴⁷ Aykurt 2004, 27-28.

⁴⁸ Erkanal 1999, 374.

⁴⁹ Batı Anadolu gri seramiğinin kökeni ve adlandırması hakkındaki tartışmalar devam etmektedir. İlk olarak Troya'da 1870 yılında H. Schliemann tarafından yapılan kazılarda bulunmuş olan gri seramik örnekleri, hafiri tarafından "Lidya Seramiği" olarak tanımlanmıştır (Schliemann 1976, 128-134). Daha sonra W. Dörpfeld bu tür seramiği "Monokrom Gri Seramik" olarak adlandırırken (Dörpfeld 1902, 16), D. French, J. Boehlau ve K. Schefold "Gri Seramik" (Boehlau-Schefold 1942, 21; French 1967, 64-65), M. Korfmann ise "Gri Minyas Seramiği" olarak adlandırmıştır (Korfmann 1986, 328).

Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Aykurt 2008.

⁵⁰ Bu seramik örneklerinin büyük bir kısmı elde, çok az kısmı ise çarkta şekillendirilmiştir. İnce nitelikte olan bu örnekler grinin tonlarında hamurlu, astarlı ve perdahlıdır (Aykurt 2008, 13).

⁵¹ Aykurt 2008, 13-16.

nitelikteki olup, gri, kahverengi ve mat kırmızının tonlarında renktedir. Genelde grinin koyu tonlarında astarlı olan seramik örneklerin yüzeyi çok iyi perdahlanmıştır⁵². İzmir'in kuzeyinde, Panaztepe'de ise güney İzmir bölgesine göre daha fazla olmakla birlikte, diğer seramik gruplarına göre daha az olduğu belirtilmiştir⁵³. Çoğunluğunun hamuru ince nitelikte olup, grinin ve kahverenginin tonlarında renktedir. Güney İzmir bölgesinden farklı olarak grinin seramik örneklerin yüzeyi çok iyi perdahlanmıştır. Ayrıca grinin koyu tonlarında astarlı seramiğin oranı da çok azdır. İzmir'in iç kısımlarında Kocabaş Tepe'de ise körfezin güneyinde olduğu gibi çok az miktarda gri seramik bulunmaktadır. İnce ve orta nitelikte, kırmızımsı devetüyü veya grinin tonlarında hamur rengindedir. Grinin tonlarında astarlı olan seramik örneklerin çoğunluğu gri ve açık gri astarlı olmakla birlikte, çok azı koyu gri astarlıdır⁵⁴.

Krem/Bej Renkte Astarlı Seramik: Batı Anadolu'da krem renginde astarlı seramik Erken Tunç Çağı III'de ortaya çıkmış⁵⁵ ve dönemin devamında da farklı özelliklerde ve yoğunluklarda kullanılmıştır.

İzmir bölgesinde de krem renkli seramiğin en erken örnekleri de Liman Tepe⁵⁶ ve Panaztepe'nin⁵⁷ Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen tabaklarında bulunmuştur. Bu dönemin devamında, Orta Tunç Çağı I'de ise krem renginde astarlı seramik sayısal olarak azalmıştır. Orta Tunç Çağı I'de Liman Tepe⁵⁸, Panaztepe⁵⁹ ve Kocabaş Tepe'de⁶⁰ bulunan bu grup seramik örneklerinin çoğunluğu orta ve ince nitelikte, farklı hamur rengindedir. Kalın astarlı olan seramik örneklerin yüzeyi perdahlıdır.

Altın Mikalı Astarlı Seramik: Altın mikalı astarlı seramik Anadolu'da Erken Tunç Çağı II'de ortaya çıkmış⁶¹, Orta Tunç Çağı⁶² ve Geç Tunç Çağı'nda⁶³ sürekli olmasa da belirli aralıklarla kullanılmaya devam etmiştir.

⁵² Aykurt 2008, 17-18.

⁵³ Panaztepe Orta Tunç Çağı seramiği Ulaş Deniz tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Konu ile ilgili bilgiler Ulaş Deniz'den elde edilmiştir.

⁵⁴ Aykurt 2004, 25-26.

⁵⁵ Aykurt (baskıda); Oğuzhanoğlu 2008, 50.

⁵⁶ Aykurt (baskıda).

⁵⁷ Oğuzhanoğlu 2008, 50.

⁵⁸ Aykurt (baskıda).

⁵⁹ Bakınız dip not 53.

⁶⁰ Aykurt 2004, 21-22.

⁶¹ Erkanal vd. 2003, 429.

⁶² Mellaart-Murray 1995, 105; Bayne 2000, 62.

⁶³ Mellaart-Murray 1995, 103, Map 3.

Ayrıca M.Ö. 1. binde, Frig Dönemi'nde de⁶⁴ sarı mikalı astarlı seramikler kullanılmıştır.

İzmir'de altın mikalı astarlı seramiğin en erken örnekleri Liman Tepe'nin Geç Erken Tunç Çağı II tabakalarında ele geçmiştir⁶⁵. Bölgede Erken Tunç Çağı III ortadan kaybolan altın mikalı astarlı seramikler Orta Tunç Çağı I'de tekrar görülmeye başlamıştır. Kocabaş Tepe'nin⁶⁶ Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen tabakasında bu grup seramiğe ait çok az örnek bulunmuştur. Bölgenin kuzeyinde ve güneyinde yer alan yerleşimlerde ise bu dönem tabakalarında henüz altın mikalı astarlı seramik ele geçmemiştir.

Kap Formları: Orta Tunç Çağı I'de bölgede görülen yaygın kap formları fincanlar, çanaklar, çömlekler, yonca ve gaga ağızlı testiler ile gobletler olmak üzere altı ana başlık altında değerlendirilebilir.

Fincanlar (Tablo 1): Orta Tunç Çağı I'de İzmir'de fincanların iki tip oluşturdukları tespit edilmiştir.

Tip A1: A1 tipinde fincanlar yarım küresel biçimde gövdeli olup, düz diplidir. Ağız kenarından yükselen dikey şerit kulpları ağız kenarının altına bağlanmaktadır. Panaztepe'de yaygın formlardan birini oluşturan bu tip fincanların gri seramik grubunda yer aldığı görülmüştür⁶⁷.

Tip A2: Konik biçiminde gövdeli, düz dipli olan bu fincanların ağız kenarından yükselen dikey şerit kulpları gövdenin üst tarafına bağlanmaktadır. İzmir'de Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Panaztepe'de ele geçmiştir. Panaztepe örnekleri gri seramik grubundan üretilmiştir⁶⁸.

Çanaklar (Tablo 2-3): İzmir bölgesi Orta Tunç Çağı I seramiğinde görülen en yoğun kap formunu çanaklar oluşturmaktadır. Bütün yerleşimler ele alındığında çanakların 13 farklı tip oluşturduğu ve bu tiplerinde Orta Tunç Çağı'nın içinde farklı dağılımlara sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tip B1: B1 tipinde çanaklar, dipten yukarı doğru konik biçiminde genişleyen gövde üstte belirgin bir dönüş yaparak ağza doğru yatay olarak yükselmektedir. Batı Anadolu'da bu tip çanakların en erken örnekleri Troya'nın IVa tabakasında ele geçmiştir⁶⁹. Troya örnekleri M.Ö. 3. binin

⁶⁴ Bakınız: Gordion Arkeoloji Müzesi.

⁶⁵ Erkanal vd 2003, 429.

⁶⁶ Aykurt 2004, 22.

⁶⁷ Aykurt 1999, 38, Tip FIa1 Lev.1:1.

⁶⁸ Aykurt 1999, 38, Tip FIb1 Lev.1:3.

⁶⁹ Blegen vd. 1951, Fig.177:8-9.

sonuna tarihlenmektedir. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı⁷⁰ ve Geç Tunç Çağı'nda da⁷¹ kullanılmaya devam edilen bu tip çanaklar Anadolu'nun iç kısımlarında da görülür. Bu çanaklar Akdeniz bölgesinde Orta Tunç Çağı'nda⁷², Orta Anadolu yerleşimlerinde ise M.Ö. 2. bin süresince kullanılmıştır⁷³.

İzmir'de Orta Tunç Çağı I'de Panaztepe ve Kocabaş Tepesi'nde bu tip çanaklar ele geçmiştir. Panaztepe'de atölyenin Ib tabakasında birçok örnek bulunmuştur. Panaztepe'de atölyede bulunan örnekleri devetüyünün tonlarında astarlıdır⁷⁴. Bununla birlikte mezarlık alanında bulunan ancak evresi belirtilmeyen benzer tip çanakların astarı ise devetüyü ve kırmızıdır⁷⁵. Kocabaş Tepesi örnekleri ise devetüyünün tonlarında örneklerden oluşmaktadır⁷⁶.

Tip B2: B2 tipinde çanaklar yuvarlak dipli, dipten yukarı doğru konik biçiminde genişleyen gövde üstte yumuşak dönüş yaparak ağza dik gelecek şekilde yükselmektedir. Ağız düz, ağız kenar ise basittir. Bu çanakların M.Ö.

⁷⁰ Batı Anadolu'da bu tip çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Aphrodisias ve Beycesultan'da ele geçmiştir. Aphrodisias'ta akropolde yapılan kazılarda 4. tabakada Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bir örnek bulunmuştur. VI-IV nolu ünitelerde bulunan bu örnek kırmızımsı kahverengi hamurlu ve astarlıdır (Joukowsky 1986b, 603, 436:3, 364.1*). Beycesultan'da ise IVa, II,I tabakalarında bu tipte çanaklar ele geçmiştir. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen IVa tabakasında ele geçen örnek devetüyü hamurlu ve astarlıdır (Lloyd-Mellaart 1965, 134, Fig.P33:9).

⁷¹ Bu çanakların Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Beycesultan'dan bilinmektedir. Beycesultan'ın II. ve I. tabakalarında ele geçen örnekler devetüyü renginde hamurlu, kırmızı astarlı veya kırmızı hamurlu ve astarlıdır (Lloyd-Mellaart 1955, 65, Fig.11:4; 1965, 134, Fig. P33:9; Mellaart-Murray 1995, 28, 60, Fig.P18a:4, P31:12). Bununla birlikte Hanaytepe'nin M.Ö. 2. bine tarihlenen C evresinde verilen aynı formda bir çanak, kiremit renginde hamurlu, kahverengi astarlıdır (Akarca 1978, 16-17, Lev.13:15-2).

⁷² Gözlükule'de Orta Tunç Çağı tabakasında bulunan aynı tip çanak, kırmızımsı devetüyü hamurlu ve kırmızı astarlıdır (Goldman 1956, 167, Pl.368:763).

⁷³ Orta Anadolu'da bu çanaklar Koloni Çağ, Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Devri'nde kullanılmıştır. Bu çanakların Boğazköy'de Aşağışehir'in Geç Koloni Devri'ne tarihlenen 4. tabakasında (Fischer 1963, 142, Taf.98:891, 895), Demircihöyük'te yapılan kazılarda da Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne ait yerleşiminde bulunan örnekleri kahverengi hamurlu ve astarlıdır (Kull 1988, 232-233, Taf.9:6). Bitik'te yapılan yüzey araştırmalarında bulunan aynı tip bir çanak ise Orta Tunç Çağı seramiği olarak tanımlanmıştır (Omura 1996, 144-145, Fig.7:11). Bununla birlikte Acemhöyük'te Sarıkaya Sarayı'nın batısında, çağdaş yanmış bir binada bulunan mermer bir çanak, malzeme bakımından farklı olmakla birlikte aynı formdadır (Öztan 1988, 402, Çiz.24).

Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri de Boğazköy'de Büyükkale'nin IVb tabakasında (Parzinger-Sans 1992, Taf.29:21, 22, 35:12, 45:19, 49:18), Yukarışehir'de ise Hitit İmparatorluk Devri'ne ait 15 nolu mabed ve 16 ve 21 nolu ele geçmiştir (Müler-Karpe 1988, 119, 121,122, Taf.40/S12a/10, S12e/6,7,9).

⁷⁴ Günel 1999a, 242, Lev.13:2-3.

⁷⁵ Günel 1999a, 242-243, 246, Lev.13:4, 7, 15:1-2.

⁷⁶ Aykurt 2004, 43, Çanak tip 7.

3. binin sonuna ve M.Ö. 2. binin başına tarihlenen en erken örnekleri Troya'nın IVc, e ve V'de ele geçmiştir⁷⁷. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda da⁷⁸ görülmeye devam bu çanakların Geç Tunç Çağı'nda örneği bulunmamıştır. Batı Anadolu dışında Orta Anadolu'da Koloni Çağı⁷⁹, Eski Hitit Devri⁸⁰ ve Hitit İmparatorluk Devri'nde⁸¹, Akdeniz Bölgesi'nde ise Orta Tunç Çağı'nda⁸² bu tip çanakların kullanıldığı görülmüştür.

Bölgede Orta Tunç Çağı I yerleşimlerinden sadece Kocabaş Tepe'den tanının bu örneklerin devetüyünün tonlarında olduğu saptanmıştır⁸³.

Tip B3: B3 tipi çanaklar yarım küresel biçimde gövdeli, basit ağız kenarlıdır. Batı Anadolu'da yapılan kazılarda da bu tip çanakların en erken örnekleri Liman Tepe ve Kocabaş Tepe'de⁸⁴ ele geçmiştir. Söz konusu çanaklar devetüyünün tonlarında astarlıdır.

Batı Anadolu'nun geneline bakıldığı zaman ise B3 tipi çanakların benzerlerinin Orta Tunç Çağı⁸⁵ ve Geç Tunç Çağı'nda⁸⁶ kullanıldığı görülmek-

⁷⁷ Blegen vd. 1951, 188, 206, 212, 240, 269, 281, Fig.180:3, 183:6, 184:5, 254:12-13,17, 256:8,11.

⁷⁸ Bu çanakların Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Aphrodisias ve Beycesultan'da bulunmuştur. Aphrodisias'ta akropolde yapılan kazılarda 4. tabakada bulunan ve Orta Tunç Çağı'na ait bir çanak ta benzer formdadır. 1E ünitesinde bulunan çanak kırmızımsı kahverengi renkte hamurlu, sarımsı kahverenginde astarlı olup ve perdahlıdır (Joukowsky 1986b, 617, 442:1, 311.V). Beycesultan'da Orta Tunç Çağı'nın başına tarihlenen tabakalarda aynı tipte iki çanak ele geçmiştir. V ve IVc tabakalarında bulunan çanaklar "Saray Seramiği" olarak tanımlanmıştır. Bu çanaklar devetüyü renginde bir hamura ve astara sahiptir (Lloyd-Mellaart 1965, 100, 108, Fig.P4:20, P16:18).

⁷⁹ Orta Anadolu'da bu tip çanakların Koloni Çağı'na tarihlenen örnekleri Kültepe, Boğazköy ve Demircihöyük'te bulunmuştur. Kültepe'de tepede yapılan kazılarda Geç Koloni Devri'ne tarihlenen sarayda da bu tip kapların sivri dipli örnekleri bulunmuştur (Özgüç 1999, 12, Şek.A1.6). Boğazköy'de farklı alanlarda aynı tipte birçok örnek ele geçmiştir (Fischer 1963, 140, Taf.92:812). Boğazköy'de Büyükkale'nin Koloni Devri ile çağdaş IVd tabakasında, Aşağışehir'in ise Geç Koloni Devri ile çağdaş 4. tabakasında (Fischer 1963, 140, Taf.92:824) bu çanaklar bilinmektedir. Ayrıca Demircihöyük yerleşiminin 1-5 tabakalarında bu tip çanaklar kullanılmıştır. Geç Koloni Devri - Eski Hitit Devri içine yerleştirilen bu çanaklar kahverengi, kahverengi-siyah hamurlu; kırmızı, bej veya kahverengi astara sahiptir (Kull 1988, 228-229, 232-233, 236-237, Taf.3:5, 9:9, 14:4).

⁸⁰ Ilıca Mezarlığı'nın A evresinde bulunan B2 tipinde bir çanak ise portakal renginde olup, perdahlıdır (Orthmann 1967, 41, Taf.1:11).

⁸¹ B2 tipi çanakların Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri Boğazköy ve Porsuk'ta ele geçmiştir. Boğazköy örnekleri Yukarışehir'de 7, 15 ve 20 nolu mabedlerde bulunmuştur (Parzinger-Sans 1992, Taf.5:6, 29:21, 22:2). Porsuk'ta bulunan aynı tip çanaklar ise kırmızı veya portakal rengindedir (Dupré 1983, 44, Pl.5:17, 8:41).

⁸² Bademağacı'nda farklı dönemlere ait malzemenin geldiği bir toprak içinde benzer bir örnek ele geçmiştir. Bu örnek Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Umurtak 2003, 56, Fig.1:11).

⁸³ Aykurt 2004, 50, Çanak Tip 8a.

⁸⁴ Aykurt 2004, 46, Çanak Tip 8a.

⁸⁵ Beycesultan'ın verilen IVb tabakasında bulunan, devetüyü renginde hamurlu ve astarlı olan bu tip çanaklar Orta Tunç Çağı'na verilmektedir (Lloyd-Mellaart 1965, 122, Fig. P25:4).

tedir. Orta Anadolu'da ise Koloni Çağ⁸⁷ ve Hitit İmparatorluk Devri⁸⁸ merkezlerinden de B3 tipi çanaklar bilinmektedir.

Tip B4: B4 tipi çanaklar konik biçiminde gövdeli ve basit ağız kenarlıdır. Orta Tunç Çağı'nın başından itibaren⁸⁹ Batı Anadolu'da bilinen bu kap formu, Geç Tunç Çağı'nda da kullanılmıştır⁹⁰.

Batı Anadolu dışında B4 tipi çanaklar Orta Anadolu'da da birçok merkezde yapılan kazılarda ele geçmiştir. Bu çanaklar Orta Anadolu'da Koloni Çağ⁹¹, Eski Hitit Devri⁹² ve Hitit İmparatorluk Devri⁹³ olmak üzere M.Ö. 2. bin süresince görülmektedir.

⁸⁶ Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Aphrodisias (Joukowsky 1986a, 366, 308:3) ve Troya VI'nın geç evrelerinde (Blegen vd. 1953, 238, Fig.436:14) bilinmektedir.

⁸⁷ Bu çanakların Koloni Çağ örnekleri Boğazköy ve Kültepe'de bulunmuştur. Boğazköy örneği kuzeybatı yamacında Erken Koloni Devri ile çağdaş 8b tabakasında (Orthmann 1963b, 38, Taf.30/270), Kültepe'de ise tepedeki geç sarayda ele geçmiştir (Özgüç 1999, 12, Şek.A7.10).

⁸⁸ B3 tipi çanakların Hitit Devri'ne verilen örnekleri Alishar ve Boğazköy'de ele geçmiştir. Alishar'ın IV. kültür katında bulunan benzer tip çanak ip delikli tutamaktır (Osten 1937, 175, Fig.218:23). Boğazköy örneği ise Yukarışehir'de 15 nolu mabedde ele geçmiştir (Parzinger-Sans 1992, Taf.22:7).

⁸⁹ Batı Anadolu'da Aphrodisias'ta yapılan kazılarda ve Orta Tunç Çağı'na verilen V. tabakasında açık kırmızı, pembemsi ve kahverengi hamurlu ve astarlı B4 tipinde birçok çanak bulunmuştur. Ayrıca yine aynı merkezin akropolünde karışık olarak adlandırılan IV. tabakasında da aynı tip çanaklar ele geçmiştir (Joukowsky 1986a, 363, 308:2, 306:20; 1986b, 442:3, 309-1, 457:2, 464 II, 457:6, 493 I, IV). Beycesultan'da da bu kap tipi Orta Tunç Çağı'na ait V ve IVb tabakalarında görülmektedir. Bu tabakalarda bulunan benzer tip çanakların devetüyü renginde hamurlu ve devetüyü, kahverengi ve kırmızımsı kahverengi astarlı oldukları tespit edilmiştir (Lloyd-Mellaart 1965, 91,93,122, Fig.P4:19, P5:17, P25:1).

⁹⁰ Bu çanakların Geç Tunç Çağı'nın başına tarihlenen örnekleri Troya VI'nın d ve e evrelerinde (Blegen vd. 1953, Fig.431:10), Geç Tunç Çağı'nın geç evresine tarihlenen örnekleri ise Beşiktepe mezarlığında (Korfmann 1987, 264, Res.3:5) ve Beycesultan'da I. tabakada bulunmuştur (Mellaart-Murray 1995, 60-61,64, Fig.P31:15-18, P47:14) Beşiktepe'de bulunan örnek gri renkte hamurlu ve astarlı, Beycesultan'da bulunan örnekler ise devetüyü renginde hamurlu, kırmızı, devetüyü ve portakal renklerde astarlıdır.

⁹¹ Orta Anadolu'da bu çanaklara ait birçok örnek bilinmektedir. Boğazköy Yukarışehir'de Kuzeybatı Yamacında Erken Koloni Çağ ile çağdaş 8b tabakasında kahverengi hamurlu ve siyah renkte özlü bir örneği bulunmuştur (Orthmann 1963b, 38, Taf.28:264). Boğazköy Aşağışehir'de ise Geç Koloni Devri'ne tarihlenen 4. tabakada açık krem hamurlu, bej renkte astarlı ve perdeli bir örneği ele geçmiştir (Fischer 1963, 138, Taf.84:706). Kültepe'de aşağı şehir IV. ve II. tabakasında aynı tipte birer çanak bulunmuştur Kültepe örneği krem renginde astarlı olup perdelidir (Özgüç 1986b, 46, Şek.35-36; Emre 1989, 114, Fig.AII:30).

Demircihöyük'ün Geç Koloni ve Eski Hitit Devri ile çağdaş yerleşiminde de benzer formda çanaklar tespit edilmiştir. 1-4 tabakalarında bulunan bu örnekler bej ve kahverengi renkte hamurlu, bej, kahverengi veya kırmızı astarlıdır (Kull 1988, 228-229, 232-233, 240-241, Taf.1:1, 9:7, 20:5).

⁹² Bu tip çanakların Eski Hitit Devri'ne verilen örnekleri Alacahöyük (Arık 1937, 8, Lev.69, Al 71; Koşay 1951, Lev.44:Res.6; 1973, Lev.71:Al.n.13; Koşay vd. 1965, 209, Al.P.39) ve Alishar'da (Schmidht 1933, 109, b826; Osten 1937, 125, 182, Fig.217:1-4,6, c 1396, 2161, 826, 2830) ele geçmiştir. Alacahöyük'te bu tip çanaklarda düz ve yuvarlak dip görülmektedir. Bu çanaklardan Al. 71 nolu örnek

İzmir'de bu çanakların Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen en erken örnekleri Kocabaş Tepe'de⁹⁴ ve Panaztepe'de atölyeler alanının Ib tabakasında⁹⁵ ele geçmiştir. Söz konusu örnekler devetüyünün tonlarındadır.

Tip B5: Dipten yukarı genişleyen gövde, gövdenin ortasında yumuşak dönüş yaptıktan sonra ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe çekik, ağız kenarı ise basittir. Halka ve düz dipli olan bu çanakların, ağız kenarı altında çift yatay kulpları bulunmaktadır. Bu tip çanaklar Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nın başından itibaren karakteristik kap formu olarak yoğun miktarda kullanılmış⁹⁶, Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş döneminde ise popüleritesini yitirmeye başlamıştır⁹⁷. Batı Anadolu'da bu dönemin de-

açık kırmızı renkte bir hamura ve astara sahiptir. Alishar'ın II. kültür katında bulunan benzer çanak ise devetüyü renginde hamurlu ve gri özlüdür.

⁹⁴ Hitit İmparatorluk Devri'nde de bu tip çanaklar kullanılmaya devam edilmiştir. Boğazköy Yukarışehir'de 7 nolu mabedde de benzer iki çanak ele geçmiştir (Parzinger-Sans 1992, 100, Taf.5:2,4). Büyükkale'de Hitit İmparatorluk Devri'ne verilen IVb ve III tabakalarında açık kahverengi veya beyaz renkte bir hamura ve astara sahip örnekleri bulunmuştur (Fischer 1963, 138-139, Taf.83:696, 689, 84:742). Maşat Höyük III. Hitit yapı katında sarayda bulunan benzer tipte çanaklar ise kırmızı, kahverengi ve boz renkte astarlıdır (Özgüç 1982, Fig.A:19,20, 23). Porsuk V. tabakada da siyah ve gri renkte, alacalı bir örnek ele geçmiştir (Dupré 1983, 43, Pl.4:6,8,10). Benzer bir diğer çanak da Kaman Kalehöyük'ün M.Ö. 2. bine tarihlenen 3. tabakasından bilinmektedir (Omura 1991, 431, Res.10:1).

Bununla birlikte Kastamonu Kınık'ta ise bulunan bir bronz çanakta benzer bir form göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Emre ve Çınaroğlu 1993, 682, Fig.15).

⁹⁴ Aykurt 2004, 42, Çanak Tip 5a.

⁹⁵ Günel 1999a, 234, Lev.7:3.

⁹⁶ Aykurt Fig.7 (baskıda).

⁹⁷ Anadolu'nun genelinde benzer bir gelişim safhası gösteren bu çanakların, geçiş dönemi yerleşimlerinde de önceki dönemlere nazaran azaldığı belirlenmiştir. Bu yerleşimlerden Liman Tepe'nin IV1 tabakasında kalın kırmızı astarlı, devetüyü veya portakal renginde astarlı örnekleri ele geçmiştir (Aykurt baskıda). Troya'da yapılan kazılarda V tabakada bu tip çanakların kalın kırmızı astarlı, gri seramik, devetüyü renginde ve kaba mutfak kabından yapılmış örnekleri bulunmuştur (Blegen vd. 1951, 250). Bu çanakların bazılarının içinde ise kırmızı haç bezemenin yer aldığı görülmüştür (Blegen vd. 1951, 240, Fig.254:3-8, Fig.256:2-5; Fig.257:5-6, Fig.258:1). Beycesultan'da ise VII-VIa tabakalarında bu çanakların parlak perdahlı kırmızı ve devetüyü renginde astarlı ve kırmızı astarlı perdahlı olmak üzere çok farklı mal gruplarından yapılmış örnekleri bulunmuştur. VIa tabakasında bulunan aynı tip bir çanağın içinin de, Troya'da örneğinde olduğu gibi kırmızı haç bezeme yer almaktadır (Lloyd-Mellaart 1962, 221, 224-225, Fig. P.58:26, 27-30, 32-33, 231, 236-237, Fig. P.64:17-18, 20, 23, 231, 240-241, Fig. P.66:1, 4). Kusura'da ele geçen simple bowl with curving side ise Intermediate tabakasından gelmiştir. Söz konusu bu örnekler ise kırmızı astarlıdır (Lamb 1937, 237, Fig. 14:12).

Boğazköy'de Kuzeypatı Yamacı'nın 9 ve 8b-d tabakalarında da bu tip çanaklar ele geçmiştir. Bu çanakların çark yapımı ve koyu kırmızı astarlı, Kapadokya boyalıları ve handmade monochrome seramik gruplarından ürettiği görülmüştür (Orthmann 1963b, 15, 21, 23, 25, 31, 42, Taf.8:10, Taf.10:52, Taf.11:81, Taf.18:61, Taf.19:100, Taf.20:180, Taf.32:315). Gordion 7 tabakasında elde yapılmış örneklerinin yanı sıra, el veya çark yapımı olup olmadığı tam anlaşılmayan bu tip çanaklar bulunmuştur. Turuncu veya açık kırmızımı kahverenginde hamurlu; kırmızı, turuncu-kırmızı veya

vamında, Orta Tunç Çağı⁹⁸ ve Geç Tunç Çağı'nda da⁹⁹, çok az sayıda olmakla birlikte, bu tip çanakların varlığını devam ettirdiği görülmüştür. Orta Anadolu'da ise Koloni Çağ¹⁰⁰, Eski Hitit Devri¹⁰¹ ve Hitit İmparatorluk Devri'nde de¹⁰² bu tip çanaklar kullanılmıştır. Ayrıca Akdeniz Bölgesi'nde de

kırmızımsı kahverengi astarlı olan bu çanakların yüzeyleri perdahlı olup, iyi fırınlanmıştır (Gunter 1991, 9, 17-19, Fig.1:17-18, Fig.2:19, 34-35, Fig.3:45). Kültepe IV tabakasında ise simple bowl with curving side "Alışar seramiği" olarak tanımlan grup içinde görülmektedir (Emre 1989, 117, Fig.B11:1-4, 10, 11-13). Tarsus'ta yapılan kazılarda da Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen bu tip çanaklar ele geçmiştir (Goldman 1956, 135, Fig.353:384, Fig.354:A, B).

⁹⁸ Batı Anadolu'da bu tip çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen birçok örneği ele geçmiştir. Aphrodisias'da akropolde yapılan kazılarda IV. tabakada IV-VI nolu komplekslerde bulunan bu tipte bir çanak koyu gri hamurlu ve gri metalik astarlıdır (Joukowsky 1986b, 603, 436:5). Beycesultan'ın Orta Tunç Çağı'na ait V. ve IV. tabakalarından devetüyü renginde hamurlu ve kırmızı astarlı, perdahlı benzer üç çanak tanınmaktadır (Lloyd-Mellaart 1956, Fig.4/3, 132; 1965, 105, 108, Fig.P 3/16,20, P13/2,4,5, P16/5). Bunların yanı sıra Kusura'nın B'den C'ye geçiş evresinde kırmızı astarlı ve perdahlı, kabara bezeli aynı tipte bir çanak da bu tip çanaklarla birlikte değerlendirilebilir (Lamb 1937, 245, Fig.14:12).

Bununla birlikte Geç Tunç Çağı'na tarihlenen Troya VI'nın geç evresinde de benzer tipte çanak bulunmuştur (Blegen vd. 1953, 300-309, Fig.439:31,32).

⁹⁹ Aykurt Fig.7 (baskıda).

¹⁰⁰ Bu tip çanaklar Batı Anadolu dışında da geniş bir alanda kullanılmıştır. Acemhöyük'ün Erken Koloni Devri'ne tarihlenen III. tabakasında bulunan çanaklar bu tip örneklerle karşılaştırılabilir. Söz konusu çanaklar sivri veya düz dipli, yatay kulplu olup kahverengi, krem astarlı ve parlak perdahlıdır. Ayrıca yine Acemhöyük'te bulunan bir başka çanak ise krem, kırmızı boya banyolu olup, sarımsı kahverengi bezelidir (Emre 1966, 91, Res.Fig.68; Mellaart 1958, 341, 343, Pl.7:89, 1:7; Öztan 1993, Çiz.10, Ac.91-145). Kültepe'de tepede yer alan eski sarayda da aynı tipte yapılmış çanaklar bulunmuştur (Özgüç 1999, 26, Şek.B22,23).

Ayrıca Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne tarihlenen Demircihöyük yerleşiminden de, kırmızı ve kahverengi renkte hamurlu, bej ve gri renkte astarlı aynı tipte çanaklar ele geçmiştir (Korfmann 1981, 121-122, Abb.6:8; Kull 1988, 234-235, 238-239, Taf.11:4, 18:5).

¹⁰¹ Eski Hitit Devri'ne tarihlenen örnekleri Alacahöyük (Koşay 1951, 19, Lev.43, Res.4, Al.b.28; 1973, 6-7, Lev.71:Al.n 144, Al.P27,33,34; Koşay vd. 1965, 165, Al.P.35) ve Asarcık yerleşimlerin IV. kültür katlarında ele geçmiştir. Bununla birlikte Eski Hitit Devri'ne tarihlenen mezarlıklardan da bu tip çanaklar bilinmektedir. Ferzant mezarlığında bulunan örnekleri kırmızı renkte astarlı ve perdahlı yuvarlak ve halka diplidir (Özgüç 1986a, 385-386, Fig.39). Kazankaya mezarlığında bulunan aynı tipte üç çanağın ise gövdelerinin üst kısımları kırmızı astarlı olup, üçünde de tutamak bulunmaktadır (Özgüç 1978, 23, 75, 76, Res. Fig.24,26-27). Ilıca mezarlığının A evresinde de aynı tipte yapılmış iki çanak ele geçmiştir (Orthmann 1967, 41, Taf.1:13-14).

¹⁰² Alışar'ın Hitit İmparatorluk Devri tabakalarında da bu tip kapların yatay kulplu benzeri bulunmuştur (Osten 1937, 176, Fig.219:1,4). Boğazköy'de ise Büyükkale, Yukarışehir'de yapılan kazılarda da aynı tip kaplar bulunmuştur. Büyükkale'nin IVc tabakasında bulunan örnekler kahverengi, kırmızımsı kahverengi hamurlu; kırmızı veya kahverengi astarlı, perdahlıdır (Fischer 1963, 112, 138, 143, Taf.5:67, 85:718,723, 103:928-929). Maşat Höyük'te III. tabakada, sarayda bulunan kırmızı, kahverengi ve boz seramik örnekleri bu tip çanaklara benzemektedir (Özgüç 1982, 23, Fig.A/28,29).

Orta Tunç Çağı¹⁰³ ve Geç Tunç Çağı'na¹⁰⁴ tarihlenen örnekleri ele geçmiştir.

İzmir'de de benzer bir gelişim gösteren B5 tipi çanakların Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Liman Tepe, Panaztepe ve Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. Bu çanakların Liman Tepe'de kırmızı ve devetüyü renginde astarlı örnekleri¹⁰⁵, Kocabaş Tepe'de ise kırmızı ve gri astarlı örnekleri ile devetüyünün tonlarında örnekleri bulunmuştur¹⁰⁶. Panaztepe Ib atölyeler alanının tabakasında ele geçen örnekleri ise kırmızı astarlı ve perdahlıdır¹⁰⁷.

Bayraklı'da yapılan kazılarda bu tipte yapılmış çanaklar ele geçmiştir. Devetüyü ve pembemsi devetüyü astarlı bu örnekler 4.-6. tabakalarında ele geçmiştir¹⁰⁸. Ulucak'ta yapılan araştırmalarda ele geçen koyu kahverengi renkte hamurlu, astarlı ve çizi bezemeli çanak da bu tip çanaklara benzemektedir¹⁰⁹. İzmir'de yapılan yüzey araştırmalarında Lember Tepe'de¹¹⁰; Bergama'da yapılan sondaj kazılarında bulunan dikey kulplu, koyu gri renkte astarlı bir çanak bu tip ile birlikte değerlendirilebilir¹¹¹.

Tip B6: B6 tipi çanaklar çift koni biçiminde gövdeli, içe çekik ağızlı, basit ağız kenarlıdır. Bu çanaklar Anadolu'da Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin karakteristik kap formlarından birini oluşturmaktadır. Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı geçiş dönemi yerleşimlerinde de görülen B6 tipi çanaklar¹¹² Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'nda da kullanılmıştır¹¹³. An-

¹⁰³ Akdeniz Bölgesi'nde, Bademağacı'nda farklı dönemlere ait malzemenin geldiği bir toprak içinde benzer bir çanak ele geçmiştir. Bu örnek Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Umurtak 2003, 56, Fig.1:12).

¹⁰⁴ Bu çanakların Akdeniz Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örneği Gözlükule'de bulunmuştur. Bu yerleşimde Geç Tunç Çağı I'e ait bir depoda bulunan bu örnek halka dipli ve çift yatay kulpludur (Symington 1986, Fig.988).

¹⁰⁵ Aykurt (baskıda).

¹⁰⁶ Aykurt 2004, 78-79, Çanak Tip 19a.

¹⁰⁷ Günel 1999a, 270, Lev.32:1.

¹⁰⁸ Bayne 2000, 62, 270, Fig.7/5-6.

¹⁰⁹ Derin-Öner 1997, Çiz.6/28.

¹¹⁰ Bostancı 2002, 103, Lev.48/1.

¹¹¹ Radt 1992, Abb.4/(7)25, 198.

¹¹² Batı Anadolu'da Troya V'te bu tip çanakların kalın kırmızı astarlı, gri seramik ve düz basit seramik olarak yapılmış örnekleri bulunmuştur (Blegen vd. 1951, 239-240, Fig.253:3; Fig.254:2; Fig.255:1; Fig.248:5; Fig.257:4). Beycesultan'da Erken Tunç Çağı IIb'ye tarihlenen VII. ve VI. tabakasında da bu tip çanaklar ele geçmiştir. VII. tabakada ele geçen örnekleri elde yapılmış devetüyü seramik grubunda yer almaktadır. VIIb tabakasında bulunan benzer çanaklar ise elde yapılmış devetüyü seramik, kırmızı parlak perdahlı seramik, kırmızı astarlı seramik, krem-beyaz astarlı parlak perdahlı seramik ile çarkta yapılmış devetüyü renginde parlak perdahlı seramik örneklerinden oluşmaktadır (Lloyd-Mellaart 1962, 223-225, 234-235, 231, 238-239, Fig. P.58:24, Fig. P. 63:26-34, 36, Fig. P.65:16, 19, 21, Fig. P.66:1-2, 15-16).

cak Erken Tunç Çağı'nda çok popüler olan bu kap formunun, Orta Tunç Çağı ile birlikte popüleritesini kaybettiği görülmektedir¹¹⁴.

Batı Anadolu'da yapılan kazı ve araştırmalarda Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı tabakalarında da bu tipte yapılmış çanaklar ele geçmiştir¹¹⁵. Kocabaş Tepe'de bulunan örnekleri ise kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlıdır¹¹⁶.

İzmir'de yukarıda bahsedilen merkezlerin dışında bölgedeki diğer yerleşimlerde de Orta Tunç Çağı'nın geneline tarihlenen örnekleri bulunmaktadır. Bu yerleşimlerden Bayraklı'nın 4.-6. tabakalarında bu tip çanakların kırmızı astarlı ve perdahlı örnekleri ele geçmiştir¹¹⁷. Larisa yerleşiminde bulunan aynı tip çanaklar ise kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Söz konusu parçalar orta period olarak tanımlanmıştır¹¹⁸. Bergama'da yapılan sondaj kazılarından da bu tipe ait portakal renginde astarlı bir parça bilinmektedir¹¹⁹.

Tip B7: Konik biçiminde gövde üstte keskin bir karın yaparak ağza doğru dik olarak yükselmektedir. Ağız düz, ağız kenarı ise basit olan bu çanaklar halka diplidir. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda da görülen bu tip çanaklar¹²⁰, Anadolu'nun iç kısımlarında ise Koloni Çağ, Eski Hitit Dev-

Orta Anadolu'da Boğazköy, Kültepe, Polatlı ve Alishar yerleşimlerinin çağdaş tabakalarında da benzer çanaklar ele geçmiştir. Boğazköy'de *Nordwest Hang* 9 tabakasında bulunan bu tip çanaklar Kapadokya boyalı seramiği ve handmade monochrome seramik gruplarında yer almaktadır (Orthmann 1963b, 21,23, 24, 25, Taf.10:54, 57, Taf.11:71, Taf.12:103, Taf.18:58-59, 94). Alishar'da geçiş dönemi tarihlenen 5M ve 12T tabakalarında (Orthmann 1963a, 20, 118, Taf.16:2/137-138, Taf.17:2/139), Kültepe'nin ise III-IV tabakalarında (Emre 1989, 117, Fig.BII:46-51; 117, Fig.BII:6-7, 15-16) bulunan bu tip çanakların ise Alishar III seramiği içinde yer aldıkları görülmektedir. Çoğunluğu kulpsuz olan bu çanakların bazılarında tek bazılarında ise çift yatay kulp yer almaktadır.

¹¹³ Kültepe'de yapılan kazılarda tepede eski sarayda ve güney terasında yer alan sarayda benzer tipte yapılmış kap parçaları ele geçmiştir (Özgüç 1999, 26, Şek. B7, 35, 75, C13). Maşat Höyük örnekleri III. Hitit yapı katunda sarayda bulunmuştur. Çoğunluğu kaba mal grubuna ait olan bu kaplarda boz, kırmızı ve soluk kırmızı astar görülmektedir (Özgüç 1982, 24, Fig.A/31, B/33-34).

¹¹⁴ Aykurt Fig.7 (baskıda).

¹¹⁵ Aykurt (baskıda).

¹¹⁶ Aykurt 2004, 95, Çanak Tip 22a.

¹¹⁷ Bayne 2000, 62, 270, Fig.7/1-2.

¹¹⁸ Bayne 2000, 87, 273, Fig.21/3.

¹¹⁹ Radt 1992, 215, Abb.6/(13)22.

¹²⁰ B7 tipi çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen benzerleri Aphrodisias (Joukowsky 1986a, 365, 307/3; 1986b, 628, 454/12,500.3*) ve Beycesultan'da (Lloyd-Mellaart 1965, 122, Fig.P25/0) ele geçmiştir. Aphrodisias'ta Orta Tunç Çağı'na verilen iki örnek bulunmuştur. Bu çanaklardan akropolde 5. tabakada bulunanı sarımsı kırmızı hamurlu ve kırmızı astarlıdır. Beycesultan'ın IVb tabakasında bulunan benzer bir çanak ise devetüyü renginde hamurlu, kırmızı astarlı ve çift dikey kulpludur.

ri¹²¹ ve Hitit İmparatorluk Devri¹²² olmak üzere daha uzun bir zamanda kullanılmıştır.

İzmir'de ise B7 tipi çanakların Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Kocabaş Tepe'de bulunmuştur. Bu merkezde ele geçen örnekleri devetü-yünün tonlarında seramik grubunda yer almaktadır¹²³.

Tip B8: Dipten yukarı doğru genişleyen gövde üstte yumuşak bir dönüş yaparak ağza doğru daralmaktadır. Ağız içe çekik, ağız kenarı ise dışa kalınlaştırılmıştır. Düz ve halka dipli olan bu çanakların bazı örneklerinin ağız kenarının hemen altına bağlanmış yatay kulp yer almaktadır. Bu çanakların en erken örnekleri Batı Anadolu'da¹²⁴, intikal bölgesinde¹²⁵ ve Orta Anadolu'da¹²⁶ Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş tabakalarında bulunmuştur.

¹²¹ Demircihöyük yerleşiminin Geç Koloni Devri - Eski Hitit Devri'ne tarihlenen 3-4 tabakalarında da benzer çanakların bej veya kahverengi renkte hamurlu, açık kırmızı, kahverengi veya siyah astarlı olan örnekleri ele geçmiştir (Kull 1988, 232-233, 242-243, Taf.9/14, 26/16). Bununla birlikte Ferzant mezarlığında da bulunan benzer bir çanak ise kırmızı astarlıdır. (Özgüç 1986a, 386, Res.35).

¹²² B7 tipi çanakların Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri Alishar, Boğazköy ve Maşat Höyük'ten bilinmektedir. Alishar'da yapılan kazılarda bir çanak ele geçmiştir (Osten 1937, 176, Fig.219:2). Boğazköy'de ise Büyükkale'nin III. tabakasında, Aşağışehir'in 3. tabakasında (Fischer 1963, 145, Taf.114:998, 991) ve Yukarışehir'de 7 nolu mabedde de aynı tipte çanaklar bulunmuştur (Parzinger-Sans 1992, 101, Taf.6:6). Maşat Höyük'te sarayda da bu tipte yapılmış çanaklar ele geçmiştir (Özgüç 1982, 23, Fig.A:27).

¹²³ Aykurt 2004, 54, Çanak Tip 9a

¹²⁴ Batı Anadolu'da geçiş dönemi tespit edilen birçok merkezde bu tip çanaklar bulunmuştur. Liman Tepe'nin IV1 tabakasında kırmızı ve bej renkte astarlı örnekleri ele geçmiştir (Aykurt baskıda). Troya V'te bu tip çanaklar, kalın kırmızı astarlı ve gri seramik içinde temsil edilmektedir (Blegen vd. 1951, 242, Fig.241:32.62, 36.720, 36.1274, Fig.254:26). Kumtepe kazılarında bulunan kırmızı hamurlu ve astarlı bir çanak parçası da aynı tipte yapılmıştır. II. tabakada bulunan bu parça Troya V ile çağdaş bir döneme tarihlenir (Sperling 1976, 363, Fig.24:912). Beycesultan VII-VI tabakalarında da çok miktarda bu tip çanak bulunmuş olup çoğunluğu çark yapımı olup, kırmızı astarlı ve parlak perdahlıdır. Ayrıca VII. tabakada bulunan benzer bir forma sahip bir çanağın içinde de kırmızı boya ile yapılmış haç motifi görülmektedir. VIa tabakasında ise bu çanakların bazılarının devetüyü rengine astarlı olduğu belirlenmiştir (Lloyd-Mellaart 1962, 221-223, Fig. P.57:26, 32-39, 221, 234-235, Fig.P.63:2, 7,15-17, 231, 238-239, Fig.P.65:1-8, 10-11, 17). Kusura'da ise bu çanakların düz basit seramik, kalın kırmızı astarlı ve kırmızı astarlı örnekleri ele geçmiştir (Lamb 1937, 237, Fig.14:7, 11, 13).

¹²⁵ Külliüba'da yapılan kazılarda da Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş tabakasında bu tip çanakların çark yapımı kırmızı astarlı örnekleri bulunmuştur (Efe-Türkteki 2005, 126, Fig.8b:8). Bahçehisar'da ve Aharköy'de yapılan araştırmalarda da bulunan B8 tipi çanaklar ise kırmızı astarlı, kırmızı-kahverengi astarlı ve perdahlıdır (Efe 1994, 11, 31-32, Fig.15:60-67). Bu çanakların bazıları çarka şekillendirilmiştir (Efe 1994, 28, Fig.3:11).

¹²⁶ Orta Anadolu'da Boğazköy ve Kültepe'de bu tip çanaklar ele geçmiştir. Bu yerleşimlerden Boğazköy Kuzeybatı Yamacı'nın 8b-d tabakalarında bulunan B8 tipi çanakların, el ve çark yapımı örnekleri kırmızimsi kahverengi astarlı, kahverengi veya kırmızı astarlı ve parlak perdahlı seramik gruplarında görülmektedir (Orthmann 1963b, 18, 32, 39, Taf.1:30, 33, Taf.20:185, Taf.21:194,

Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı¹²⁷ ve Geç Tunç Çağı'nda da¹²⁸ B8 tipi çanaklar kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak Orta Tunç Çağı I ve II'de yoğun olarak kullanılan bu çanakların, zamanla popüleritesini kaybettiği tespit edilmiştir. Orta Anadolu'da da Koloni Çağı¹²⁹, Eski Hitit¹³⁰, Orta Hitit Devri¹³¹ ve Hitit İmparatorluk Devri'ne¹³² tarihlenen örnekleri ele geçmiştir.

Taf.31:282). Kültepe'nin IV. tabakasında bulunan örnekler ise Alishar III seramiği ve Hitit seramiği olarak adlandırılan grup içinde yer almaktadır (Emre 1989, 112, Fig.A11:7-8, 11, 20, 117, Fig.B11:45).

¹²⁷ Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşimlerde çok sayıda bu tip çanak ele geçmiştir. Aphrodisias'ın akropolünde IV. ve V. tabakalarda E ve F ünitelerinde bulunan bu tip çanaklar kırmızımsı kahverengi hamurlu ve astarlıdır (Joukowsky 1986b, 442:8, 301.2*, 454:4, 506.2*). Beycesultan'ın V ve IVc tabakalarında da bu tip çanakların devetüyü renginde hamurlu, devetüyü, kırmızı, krem, kahverengi astarlı ve perdahlı örnekleri ele geçmiştir (Lloyd-Mellaart 1965, 85,87, Fig.P1:5, P2:1,2,7-8,10,12-13.). Troya örnekleri ise VI. yerleşimin erken evrelerinde bulunmuştur (Blegen vd. 1953, 126, Fig.426:1). Bu örneklerin yanı sıra Kusura'nın B'den C'ye geçiş evresinden de bu tip çanaklar tanınmaktadır (Lamb 1937, 237, Fig.14:5).

¹²⁸ B8 tipi çanakların Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Beycesultan'dan bilinmektedir. Beycesultan'ın I. tabakasında bulunan bir çanak devetüyü hamurlu ve pembe astarlıdır (Mellaart-Murray 1995, 62, Fig.P35:7).

¹²⁹ Bu çanakların Koloni Çağı'na tarihlenen örnekleri Kültepe, Acemhöyük ve Kaman Kalehöyük'te bulunmuştur. Kültepe örnekleri aşağı şehirin II. tabaka ve Ib tabakasına ait bir mezarda (Özgüç-Özgüç 1953, 105, Res.11; Özgüç 1955, 58-59, Res.60), tepede eski sarayda ele geçmiştir (Özgüç 1999, 26, Şek.B25, 26, 29, 33, 34). Bu örneklerin yanı sıra II. tabakada bulunan bir başka benzer çanak, gövdesi üzerinde yer alan kabartma olarak yapılmış yarım ay ve göz motifi ile diğerlerinden farklıdır (Emre 1963, 89, Fig.10/Kt.m/k 293). Acemhöyük örnekleri ise III. ve II. katta bulunmuştur. Bu çanakların bazılarının gövdeleri boya ile bezenmiştir (Emre 1966, 55, Res.9). Kaman Kalehöyük çanakları ise Koloni Çağı'na tarihlenen IIIc tabakasından gelmektedir (Omura 1999, 134, Fig.21:10; 2000, 218, 228, Çiz.9:7).

Yukarıda bahsedilen merkezlerin dışında Demircihöyük yerleşiminde ele geçen aynı forma sahip çanaklar bejin tonlarında, kahverengi, kırmızı ve siyah hamurlu; kırmızı, bej ve kahverengi astarlıdır. Bu çanaklar Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne tarihlendirilmektedir (Kull 1988, 230-237, 244-247, Taf.1:11, 4:2-4, 5:1, 8:2, 9:13, 11:5, 14:17, 19:4, 28:16, 32:3).

¹³⁰ Eski Hitit Devri'ne tarihlenen yerleşimlerden Alacahöyük'ün IV. katında (Koşay 1973, 7, Lev.72:Al.P32) ve Horoztepe'de (Özgüç 1964, 12, Şek.10,12-13) B8 tipi çanaklar ele geçmiştir. Bu yerleşimlerin dışında Eski Hitit mezarlıklarında da bu tip çanaklar bulunmuştur. Ilıca mezarlığının A evresinde kırmızımsı kahverengi astarlı ve yatay kulplu üç çanak bu tipi temsil etmektedir (Orthmann 1967, 41, Taf.2:16-18). Ferzant mezarlığında bulunan örnekler diğer merkezlerden farklı olarak kaba hamurludur. Perdahlı olan bu çanaklar sivri ve düz diplidir (Özgüç 1986a, 385, Fig.37). Kayapınar yerleşiminden (Temizer 1954, 323, Res.10a) ve Kazankaya Hitit mezarlığından da bu tip kaplar bilinmektedir. Kırmızı, boz ve açık kahverengi astarlı bu örnekler perdahlanmıştır (Özgüç 1978, 22, Şek.Fig.10-12).

¹³¹ Orta Hitit Devri'ne tarihlenen benzer tip çanak Alacahöyük'te sfenksli kapının kuzeyinde ele geçmiştir. Bu çanak kiremit renginde astarlı, perdahsızdır (Koşay vd. 1965, 166, 207, Al.P 221).

¹³² B8 tipi çanakların Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri Alishar (Osten 1937, Fig.220:7,10), Maşat Höyük (Özgüç 1982, 24, 33, Fig.B:14,16,18-19, F:7,10) ve Topaklı'dan (Polacco 1975, 89, Res.10) bilinmektedir. Bu merkezlerden Maşat Höyük'te III. ve V. yapı katlarında bulunan bu tip çanakların gövdelerinin üst kısımları kırmızı, kahverengi astarlıdır. Topaklı'da yüzey toprağında ele geçen ve Hitit seramiği olarak adlandırılan benzer bir çanak ise kırmızı astarlıdır.

Akdeniz Bölgesi'nde ise Orta Tunç Çağı¹³³ ve Geç Tunç Çağı'na¹³⁴ tarihlenen benzer çanaklar bulunmuştur.

B8 tipi çanaklar İzmir'de de Orta Tunç Çağı'nda benzer bir durum sergilemektedir. Bölgede bu çanakların Liman Tepe¹³⁵ ve Kocabaş Tepe'de¹³⁶ devetüyünün tonlarında ve kalın kırmızı astarlı örnekleri ele geçmiştir. Kocabaş Tepe'de ayrıca krem renkte astarlı örnekleri de bulunmuştur. Panaztepe'de atölyeler alanında yapılan kazılarda bulunan bu tip çanakların ise devetüyünün tonlarında astarlı oldukları görülmektedir¹³⁷.

İzmir'de bu yerleşimlerin dışında Larisa yerleşiminde orta period olarak tanımlanan seramikler içinde bu tip kapların gri, mikalı astarlı ve devetüyü astarlı, perdahlı ve astarı mikalı örnekleri bulunmuştur¹³⁸. Bayraklı'da devetüyü tonları ile kırmızı renkte astarlı örnekler ele geçmiştir. Söz konusu bu çanaklar 4-6 tabakalarında ele geçmiştir¹³⁹. Bununla birlikte Bergama'da yapılan sondaj kazılarında çanakların bazı örnekleri bu tipi temsil etmektedir. Söz konusu örnekler portakal renginde astara sahiptir¹⁴⁰.

Tip B9: B9 tipinde çanaklar çift konik biçimde gövdeli, içe çekik ağızlı, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. Düz veya halka dipli olan bu çanakların ilk örnekleri Anadolu'da Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş döneminde görülmektedir¹⁴¹. Bu dönemin devamında Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı¹⁴² ve Geç Tunç Çağı¹⁴³ kullanılmıştır. Bu kullanım süresince çanakların başlangıçta çok az olan sayılarının dönem ilerledikçe sayısal olarak arttığı görülmüştür.

¹³³ Akdeniz Bölgesi'nde Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bir örnek Bademağacı'nda bulunmuştur (Umurtak 2003, 56, Fig.2:2).

¹³⁴ Akdeniz Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı I'e tarihlenen B8 tipi çanak ise Gözlükule'de ele geçmiştir (Goldman 1956, Pl.376/A).

¹³⁵ Erkanal-Günel 1997, 240; Günel 1999b, Abb.10:2, 10:3, 12:9.

¹³⁶ Aykurt 2004, 79-80, Çanak Tip 19c.

¹³⁷ Bakınız dip not 53.

¹³⁸ Bayne 2000, 87, 273, Fig.21:1; Boehlau-Schefold 1942, 16, 21-22, Res.7e-f, 9f.

¹³⁹ Bayne 2000, 270-271, Fig.7:9, 8:3,5,7, 9:4.

¹⁴⁰ Radt 1992, 199, 233, Abb.4/(7)31, 8/(23)3.

¹⁴¹ Aykurt (baskıda).

¹⁴² Batı Anadolu'da B9 tipi çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Troya (Blegen vd. 1953, 47, 132, Fig.425:15) ve Aphrodisias'ta (Joukowsky 1986a, 363, 306:22) ele geçmiştir. Beycesultan'ın V. ve IVc, a tabakalarında bulunan örnekler devetüyü ve kırmızı hamurlu; kırmızı ve kahverengi astarlıdır (Lloyd-Mellaart 1956, 131-132, Fig.3:8, 4:4; 1965, 85,102, 104,121, Fig.P*:1,6,15, 12:2,4, 13:32, 24:38, 31:c).

¹⁴³ B9 tipi çanakların Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri ise Beycesultan'ın II. tabakasında (Mellaart-Murray 1995, 26,27, Fig.P 10:22, P16:3) ve Troya VI'nun d-e tabakalarında (Blegen vd. 1953, 183, Fig.431:4) ele geçmiştir.

Batı Anadolu dışında Orta Anadolu'da da benzer bir gelişim göstermektedir. Orta Anadolu'da da Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş döneminde¹⁴⁴ bulunan bu tip çanakların, Koloni Çağ¹⁴⁵, Eski Hitit Devri¹⁴⁶ ve Hitit İmparatorluk Devri'ne¹⁴⁷ ait örnekleri de ele geçmiştir. Ayrıca Akdeniz Bölgesi'nde¹⁴⁸ Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri bilinmektedir.

İzmir'de yapılan kazı ve araştırmalarda Orta Tunç Çağı I yerleşimlerinin hepsinde bu tip çanaklar bulunmuştur. Liman Tepe'de kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlı örnekleri¹⁴⁹, Kocabaş Tepe'de ise krem ve devetüyünün tonlarında astarlı örnekleri ele geçmiştir¹⁵⁰. Panaztepe'de liman

¹⁴⁴ B9 tipi çanakların Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş dönemine verilen örnekleri Boğazköy'de ele geçmiştir. Boğazköy'de Kuzeybatı Yamacı'nın 8c-d tabakalarında bulunan bu örnekler çarka yapılmış olup, kirli gri ve kahverenginin tonlarında astarlı ve parlak perdahlıdır (Orthmann 1963b, 32, 40, Taf.21:191, Taf.31:295).

¹⁴⁵ B9 tipi çanakların Koloni Çağı'na verilen örnekleri Kültepe'de bulunmuştur. Bu çanaklar aşağı şehirin II ve Ib tabakalarında (Emre 1963, 86, Fig.11 Kt.m/k, 164, Kt.g/k 53; Özgüç 1978, 27, 80, Fig.65-66) ve I. tabakaya ait mezarlar (Kulakoğlu 1996, 74, 75, 79,80, Fig.1, Pl.1:1, Kt.93/k 28, Fig.3. Pl.1:3, Kt.88/k,842, Fig.4-6, Kt. v/k 159, Kt.94/k 1575) ile tepedeki eski sarayda ele geçmiştir (Özgüç 1999, 26, Şek.B17). Devetüyü renginin tonlarında bir hamura ve kırmızının tonlarında astara sahip olan bu seramik örnekler perdahlanmıştır. Bu örneklerin dışında aşağı şehirde Ib katına ait bir mezarda ise bu tip kapların bronzdan yapılmış bir örneği ele geçmiştir. Söz konusu kap halka dipli, çift konik biçiminde gövdelidir (Özgüç 1955, 59, Res.58).

Kültepe dışında, Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne tarihlenen Demircihöyük yerleşiminde de B9 tipi çanaklara ait örnekler ele geçmiştir. Demircihöyük örneklerinin kahverengi hamurlu ve jej astarlı olduğu görülmüştür (Korfmann 1981, 121-122, Abb.6:7; Kull 1988, 242-243, Taf.26:7).

¹⁴⁶ Bu çanakların Eski Hitit Devri'ne tarihlenen örnekleri Asarcık (Orthmann 1966, 41,71, Abb.11:1) ve Gordion'da (Mellink 1956, 27, Pl.29C) bulunmaktadır. Asarcık'ın IV. kültür katında benzer tipte yatay kulplu bir çanak ele geçmiştir. Gordion'da mezarlıkta yapılan kazılarda, H17 mezarında bulunan aynı tipte tek kulplu, yuvarlak dipli bir çanak devetüyü renginde hamurlu ve astarlıdır. Polatlı yerleşiminin 16., 24. ve 25. tabakalarından bu tip kaplar tanınmaktadır. Pembe hamura sahip bu örneklerin bazıları perdahlanmış, bazıları ise perdahlanmamıştır (Lloyd-Gökçe 1951, 37,51, Fig.12:11, 6/grup 2/15, 21).

¹⁴⁷ Anadolu'nun iç kısımlarında kuzeyde Maşat Höyük'te III. ve V. Hitit yapı katlarında benzer tipte çanaklar bilinmektedir. Bu örneklerin gövdelerinin üst kısmı kahverengi, kırmızı, boz ve devetüyü renginde astarlıdır (Özgüç 1982, 24, Fig.B:23,25, F:8,9). Güneyde Porsuk'ta Hitit İmparatorluk Deri'ne ait V. tabakada ise bu çanakların kahverengi ve portakal renginde olanları mevcuttur (Dupré 1983, 47, Pl.19:110, 113-115).

¹⁴⁸ Gözlükule'nin Geç Tunç Çağı I tabakasında ele geçen kırmızimsi kahverengi hamurlu; ince kırmızı astarlı ve az perdahlı bir çanak da bu tipte uyum sağlamaktadır (Goldman 1956, 190, Pl.375:988). Yine aynı bölgede Kilisetepe'de Geç Tunç Çağı'na ait portakal renkli aynı tip bir çanak bilinmektedir (Baker vd. 1995, 168, Fig.11:3).

¹⁴⁹ Erkanal-Günel 1995, 270; Aykurt 2004, 61.

¹⁵⁰ Aykurt 2004, 91, 95-96, Çanak Tip 21b, 22b, Lev.32-33, Lev.35-36.

kentte yapılan kazılarda ele geçen bu tip çanaklar gri, devetüyünün tonlarında astarlıdır¹⁵¹.

Bu merkezlerin dışında Larisa'da yapılan kazılarda bu tip çanakların devetüyü ve gri renkte olup mikalı astarlı örnekleri ele geçmiştir. Söz konusu örnekler orta perioda tarihlendirilmiştir¹⁵². Bayraklı'da bulunan benzer çanaklar ise kırmızı, devetüyü ve gri astarlıdır. Gri astarlı örneklerin bazılarının gümüş mikalı astarlı oldukları belirtilmiştir¹⁵³. Söz konusu merkezde bu çanakların bulunduğu tabaka belirtilmemiştir. Bergama'da yapılan sondaj çalışmalarında da bu tip çanakların kırmızı astarlı olanları bulunmuştur¹⁵⁴.

Tip B10: Halka dipli, konik biçiminde gövde üstte belirgin bir dönüş yaparak ağza doğru dik olarak yükselmektedir. Ağız düz, ağız kenarı ise dışa kalınlaştırılmıştır. Bu tip çanakların ilk örnekleri Orta Tunç Çağı'nın başında İzmir'de ortaya çıkmıştır. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı¹⁵⁵ ve Geç Tunç Çağı'nda da¹⁵⁶ kullanılmaya devam edilen B10 tipi çanaklar, Anadolu'nun iç kısımlarında ele geçmiştir. Orta Anadolu'da Koloni Çağı¹⁵⁷, Eski Hitit Devri¹⁵⁸ ve Hitit İmparatorluk Devri'ne¹⁵⁹ tarihlenen örnekleri bulun-

¹⁵¹ Aykurt 1999, 44, Tip KII, Lev.23.

¹⁵² Bayne 2000, 87-88, 273, Fig.21:5-6, 22/8.

¹⁵³ Akurgal 1950, 5-8, Lev.8/b; Heuck 1990, Fig.28:4,6,8, 10, 24, 5; Bayne 2000, 271, Fig.9:5,7, 10:1,2,7, 11:1,3,5, 12:2-5.

¹⁵⁴ Radt 1992, 232, Abb.8/(23)1.

¹⁵⁵ Batı Anadolu'da Beycesultan'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen IVa tabakasında bulunan örnek devetüyü renginde hamurlu ve kırmızımsı kahverengi-kahverengi astarlıdır (Lloyd-Mellaart 1965, 131, Fig.P31:3,4). Troya VI'nın erken evrelerinde bu tipe benzer yiv bezeli çanak parçaları bulunmuştur (Blegen vd. 1953, 47, 138, 140-141, Fig.424:2, 425:6).

¹⁵⁶ B10 tipi çanakların Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri ise Beycesultan'da bulunmuştur. Beycesultan'ın I-III tabakalarında ele geçen bu çanaklar devetüyü ve kırmızı hamurlu, devetüyü, kahverengi astarlı veya altın veya gümüş mikalı astarlıdır (Mellaart-Murray 1995, 7,26,28,61, Fig.P 4:6, P10:12,16, P12:5,8-9, P16:14, P32:14,15,17).

¹⁵⁷ Bu çanakların Geç Koloni Çağı'na tarihlenen örnekleri Boğazköy (Fischer 1963, 144, Taf.112:980,981), Kültepe (Kulakoğlu 1996, 74,79, Fig.2, Pl.1:2) ve Kaman Kalehöyük'te (Omura 1992, 324, Res.10:5) ele geçmiştir. Boğazköy'de Aşağışehir'in Geç Koloni Devri'ne ait 4. tabakasında, Kültepe aşağışehirdede I. tabakaya ait 5 nolu mezarda bulunan bir çanak bu tip kaplarla karşılaştırılabilir. Kaman Kalehöyük'te yapılan kazılarda da Kültepe Ib ile çağdaş 3. tabakada aynı formda bir çanak sivri dipli ve tek yatay kulpludur.

Demircihöyük'te Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne verilen yerleşimde bulunan benzer tip bir çanak bej astara sahiptir (Kull 1988, 244-245, Taf.28:8).

¹⁵⁸ Ferzant mezarlığında bulunan benzer formdaki bir örnek çift yatay ve dikey kulplu olup, Eski Hitit Devri'ne tarihlenmektedir (Özgüç 1986a, 386, Lev.5:9).

¹⁵⁹ B10 tipi çanakların Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri ise Boğazköy (Parzinger-Sans 1992, Taf.6:2, 12:4) ve Porsuk'ta (Dupré 1983, 47, Pl.16:93) bulunmuştur. Boğazköy'de Yukarışehir'de 7 ve 9 nolu mabedlerde ve Aşağışehir'de ele geçmiştir. Aşağışehirdede bulunan

muştur. Ayrıca Akdeniz Bölgesi'nde Gözlükule'de Orta Tunç Çağı tabakalarında bulunan benzer tip çanaklar da, bu tip çanaklarla birlikte değerlendirilebilir¹⁶⁰.

İzmir'de en erken örnekleri Kocabaş Tepe'de bulunan bu tip çanakların çoğunluğunun gri astarlı seramik grubunda yer aldığı görülmüştür. Bu örneklerin yanı sıra kalın kırmızı astarlı ve devetüyünün tonlarında astarlı örnekleri ele geçmiştir¹⁶¹.

Tip B12: S profili olan bu tip çanakların Batı Anadolu'da erken örnekleri Troya'nın Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen tabakalarında ele geçmiştir¹⁶². Dönemin devamında Erken Tunç Çağı III¹⁶³, Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş döneminde de kullanılmaya devam etmiştir¹⁶⁴. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'nda da¹⁶⁵ görülen B12 tipi çanakların, Orta Anadolu'da da az sayıda benzer örnekleri bulunmuştur. Orta Anadolu'daki örnekler Geç Koloni Çağı/Eski Hitit Devri başına¹⁶⁶ ve Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenmektedir¹⁶⁷.

Orta Tunç Çağı I'de İzmir'de Liman Tepe'de yapılan kazılarda B12 tipi çanakların kırmızı ve devetüyü astarlı örnekleri ele geçmiştir¹⁶⁸.

Tip B13: Konik biçimindeki gövde, üstte belirgin bir dönüş yaparak ağza doğru yarı "s" yapmaktadır. Ağız dışı çekik, ağız kenarı ise basittir. Troya IVd ve V'te bulunan benzer tip çanaklar, bu tip çanakların öncülleri olarak değerlendirilebilir¹⁶⁹. Kumtepe'nin II. tabakasında da B13 tipi çanaklara ait parçalar bulunmuştur. Bu parçalar Troya V ile çağdaş bir döneme

örneklerin kırmızı veya kahverengi hamura sahip oldukları belirtilmiştir. Porsuk örneği ise portakal renginde, yiv bezemeli bir örneği ele geçmiştir.

¹⁶⁰ Akdeniz Bölgesi'nde Orta Tunç Çağı'na tarihlenen benzer çanaklar Gözlükule'de ele geçmiştir. Bu merkezde bulunan örnek portakal renginde bir astara sahiptir (Goldman 1956, Pl.367:765).

¹⁶¹ Aykurt 2004, 54, Çanak Tip 9c.

¹⁶² Blegen vd. 1950, 275, Fig. 412:1.

¹⁶³ Blegen vd. 1951, 124, 203, Fig.182:6.

¹⁶⁴ Aykurt Fig.7 (baskıda).

¹⁶⁵ Batı Anadolu'da Beycesultan'ın II. tabakasında ele geçen devetüyü renginde hamurlu ve astarlı örnek B12 nolu tiplerle karşılaştırılabilir. Geç Tunç Çağı'na ait bu çanağın dip kısmında delikler bulunmaktadır (Mellaart-Murray 1995, 31, Fig.P29:6).

¹⁶⁶ Bu çanakların Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne tarihlenen örnekleri Demircihöyük'te ele geçmiştir (Kull 1988, 246-247, Taf.32:12).

¹⁶⁷ B12 tipi çanakların Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekleri Porsuk V. tabakasından gelmiştir. Bu çanakların portakal renginde olduğu belirtilmiştir (Dupré 1983, 46, Pl.14:82,84,85).

¹⁶⁸ Aykurt (baskıda).

¹⁶⁹ Blegen vd. 1951, 124, 199, 240, 250, 281, Fig.181:6, 256:15-18.

tariflendirilmiştir¹⁷⁰. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı¹⁷¹ ve Geç Tunç Çağı'nda da¹⁷² kullanılan bu çanaklar, Orta Anadolu'da da M.Ö. 2. bin süresince görülmektedir¹⁷³. Ayrıca Batı Ege'de de M.Ö. 2. binin ilk yarısına tarihlenen örnekleri bilinmektedir¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Sperling 1976, Fig.24:904, 906.

¹⁷¹ B13 tipi çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Troya VI'nın erken evrelerinde ele geçmiştir (Blegen vd. 1953, 174, Fig.427:19, Jablonka 1996, Abb.11:6). Ayrıca Beycesultan'ın V ve IVb-c tabakalarında bulunan benzer çanaklar ise devetüyü renginde bir hamura sahip olup, kırmızı-kahverengi astarlı ve perdahlıdır (Lloyd-Mellaart 1956, 131-132, Fig.3:3,9, 4:1; 1965, 106,122, Fig.P.14:3, 25:11,14,15).

¹⁷² B13 tipi çanakların Geç Tunç Çağı'na verilen örnekleri de Troya ve Beycesultan'da ele geçmiştir. Bu çanakların Troya örnekleri VI. tabakanın geç evresinde (Blegen vd. 1953, 309, Fig.440:23-24, 26-27, 12; Jablonka 1996, Abb.11:6), Beycesultan örnekleri ise III-I tabakalardan gelmiştir (Mellaart-Murray 1995, 7, 26, 60-61, Fig.P.3:6, 10:18,21, 11:6, 30:12, 32:1).

¹⁷³ Bu tip çanakların Anadolu'nun iç kısımlarında Geç Koloni Çağı'na tarihlenen örnekleri Kültepe (Özgüç 1999, 13, Şek.A14,12) ve Achemhöyük'te (Emre 1966, 90, Res. Fig.66) ele geçmiştir. Kültepe'de tepede Geç Koloni Devri'ne tarihlenen sarayda, benzer tip çanakların halka dipli ve düz dipli örnekleri bulunmuştur. Achemhöyük'te ise III. yapı katında söz konusu çanakların içi ve omuzu kırmızı astarlı ve perdahlıdır.

Orta Tunç Çağı'na tarihlenen Demircihöyük örnekleri ise yerleşimde ve Sariket mezarlığında da B13 tipi çanaklar ele geçmiştir. Yerleşimde bulunan çanakların içi ve dışı kahverengi renktedir (Kull 1988, 244-247, Taf.30:5, 32:14). Sariket mezarlığında 384 ve 567 nolu mezarlarda bulunmuş olan benzer iki çanak ise yuvarlak diplidir (Seeher 1992, Abb.8:1-2).

B13 tipi çanakların çok sayıda Hitit Devri'ne tarihlenen örneği ele geçmiştir. Bu örneklerden Ayaş Ilıca mezarlığında bulunan örneği, mezarlığın A evresine tarihlendirilmiştir (Orthmann 1967, 40, Taf.1:5). Ilıca mezarlığı yakınında yer alan Asarcık Höyük'te yapılan kazılarda Eski Hitit Devri'ne tarihlenen 4. tabakada benzer tipte bir çanak bulunmuştur (Orthmann 1966, 40, 70, Abb.10:4). Alishar'ın Eski Hitit Devri'ne ait II kültür katında bulunan bu tip bir çanağın ise üst kısmı kahverengi-kırmızı astarlıdır (Schmidt 1933, 110, Pl.10/b.1682). Boğazköy'de ise farklı alanlarda aynı tip çanaklar ele geçmiştir. Aşağışehir'in 2. katında sivri dipli ve kahverengi hamurlu ve astarlı (Fischer 1963, 142, Taf.98:899), Büyükkale'nin IVc katında ise kahverengi hamurlu ve altın yıldızlı astarlı bir örneği bulunmuştur (Fischer 1963, 142, Taf.98:887). Kaman Kalehöyük'te ise höyüğün kuzey açmalarının 3 ve 4 nolu kazı alanlarında bu tip çanakların yuvarlak dipli örneği ele geçmiştir. 3. katta bulunan örnek Hitit Devri'ne tarihlendirilmektedir (Omura 1991, 431, Res.10:2).

Güneyde yer alan Porsuk yerleşiminde ise Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen V. tabakasında ele geçen bir çanak bu tipe benzemektedir. Portakal renginde olan bu örneğin ağız kenarı biraz daha dışarı çekiktir (Dupré 1983, 46, Pl.14:83).

Bu örneklerin dışında Kastamonu Kınık'ta bulunan bronzdan yapılmış bir çanak ta, malzemesi farklı olmakla birlikte bu tip kaplarla birlikte değerlendirilebilir (Emre-Çınaroğlu 1993, 683, Fig.19).

¹⁷⁴ Ege adalarında da bu tip kaplar bulunmuştur. Samos adasında Heraion'da VI tabakada ele geçen ve Orta Tunç Çağı'na tarihlenen benzer tipte bir çanağın gövdesinin üst kısmı yiv bezelidir (Milojčić 1961, 51, Taf.49:21). Chios adasında Poliochni'nin bruno tabakasında bu tip örnekleriyle karşılaştırılabilecek çanaklara ait parçalar bulunmuştur (Brea 1976, Taf.CCLXV:a, CCLXVI:12,14). Lesbos adasında Thermi yerleşiminde kırmızı renkte alacalı (Lamb 1936, 139, Fig.40:3, 139; Bayne 2000, 96, 274, Fig.26:3), Antissa yerleşiminde ise kırmızı boya banyolu (Bayne 2000, 102-103, 274, Fig.28:4) örnekler ele geçmiştir. Girit adasında Mesenia ovasında yer alan Malthi yerleşiminde yapılan kazılarda da bu tip kapların Minyas türünde örnekleri bulunmuştur. Bu örnekler Orta Hellas I'e tarihlendirilmektedir (Valmin 1938, 290-292, Fig.64:13,16,17).

İzmir'de bu tip çanakların Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Liman Tepe'de ele geçmiştir. Bu merkezde bulunan örneklerin kırmızının açık tonlarında astarlı olup, sayısal olarak diğer kap formlarına göre çok azdır¹⁷⁵. Ayrıca Bayraklı'da da bu tip çanakların devetüyü ve gri astarlı örnekleri ele geçmiştir. Devetüyü renginde olanlarının bazılarının altın mika, gri renkte olanların bazılarının ise gümüş mika boya banyolu oldukları tespit edilmiştir. Bu örnekler genel olarak Orta Tunç Çağı seramiği olarak tanımlanmıştır¹⁷⁶.

Tip B14: Çift konik biçiminde gövdeli, dışa çekik basit ağız kenarlıdır. Halka dipli olan bu tip çanaklar Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda kullanılmıştır¹⁷⁷. Bu tip çanakların İzmir'de Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Panaztepe ve Kocabaş Tepe'den bilinmektedir. Panaztepe'de liman kentte bulunan örnekleri gri seramik grubunda¹⁷⁸, Kocabaş Tepe'de bulunan örnekleri ise devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlı seramik gruplarından üretilmiştir¹⁷⁹. Ayrıca Bayraklı'da bulunduğu tabaka belirtilmeyen B14 tipindeki bir çanak da gri seramik grubunda yer almaktadır¹⁸⁰.

Çömlekler (Tablo 4): Çömlekler çanaklardan sonra yoğun olarak bulunan ikinci kap formunu oluşturmaktadır. Bu dönemde çömleklerin altı tipi yaygın olarak görülmektedir.

Tip C1: Çömleklerin ilk tipini boyunsuz örnekler oluşturmaktadır. Tamamı korunmamış olan örnekler, oval gövdelidir. Gövdenin karşılıklı olarak iki tarafında at nalı biçiminde tutamakları yer almaktadır. Bu çömleklerin ilk örnekleri Erken Tunç Çağı IIIB'de ortaya çıkmıştır¹⁸¹. Orta

¹⁷⁵ Aykurt Fig.7 (baskıda).

¹⁷⁶ Heuck 1990, Fig.28:7,17, Bayne 2000, 272, Fig.13:2, 8, 14:6.

¹⁷⁷ B14 tipi çanakların Beycesultan'ın Orta Tunç Çağı'na tarihlenen V ve IVa tabakalarından bu tip çanaklar tespit edilmiştir. Devetüyü renginde hamurlu, kahverengi veya kırmızı astarlı olan bu çanaklardan V. tabakada bulunan el yapımı, IVa tabakasında bulunan ise çark yapımıdır (Lloyd-Mellaart 1965, 95,133, Fig.P6/2, P32/8a,d). Ayrıca Hanaytepe'de bulunan ve M.Ö. 2. bine tarihlenen bir çanak bu tip çanaklarla birlikte değerlendirilebilir (Unverzagt 1932, 123, Fig.10/4).

¹⁷⁸ Aykurt 1999, 46, Tip.K.VIa1, Lev.29.

¹⁷⁹ Aykurt 2004, 67, Çanak Tip 15.

¹⁸⁰ Heuck 1990, Fig.28/14.

¹⁸¹ Bu çömleklerin Erken Tunç Çağı IIIB'ye tarihlenen örnekleri Troia, Liman Tepe, Küllüoba ve Bahçeşisar'da ele geçmiştir. Troya V'te bulunan çömlekler el yapımı olup, kaba mutfak kaplarından oluşmaktadır (Blegen vd. 1951, 245, 257, Fig.243:36.867). Liman Tepe (Aykurt baskıda) Küllüoba (Efe-Türkteki 2005; 129, Fig.9b:13) ve Bahçeşisar (Efe 1994, 13, 27, 33, Fig.22:97-98) örneklerinin de kaba mutfak kapları içinde yer aldığı görülmüştür.

Tunç Çağı süresince kullanılmaya devam eden bu çömlekler, Geç Tunç Çağı'nda çok az da olsa varlığını devam ettirmiştir¹⁸².

Bu tip çömleklerin Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Kocabaş Tepe¹⁸³ ve Liman Tepe'de¹⁸⁴ bulunmuştur. Bu çömlekler kaba mutfak kabı olarak üretilmiştir.

Tip C2: C2 tipinde çömlekler yuvarlak dipli, küresel biçimde gövdeli, dışa çekik ağızlı, basit ağız kenarlıdır. Çömleklerin en basit formunu oluşturan ve Neolitik Çağ'dan itibaren görülen bu çömlekler, Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda da yaygın form olarak kullanılmıştır.

İzmir'de Orta Tunç Çağı I yerleşimlerinde de bu tip çömleklere ait örnekler ele geçmiştir. Bu çömleklerin çoğunluğu kaba mutfak kabından, çok az örneği ise devetüyünün tonlarında mal grubundan yapılmıştır¹⁸⁵.

Tip C3: Bu tip çömlekler yumurta biçiminde gövdeli, silindirik biçiminde uzun boyunlu, dışa çekik ağızlı ve basit ağız kenarlıdır. Omzun hemen altında yatay kulpları bulunan bu çömlekler halka veya düz diplidir. Neolitik Çağ'dan itibaren kullanılan bu tip çömlekler Anadolu'da da geniş bir zaman diliminde görülmektedir.

Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda da¹⁸⁶ kullanılan bu tip çömleklerin İzmir'de Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen örnekleri Liman Tepe ve Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. Liman Tepe'de bu çömlekler devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlı¹⁸⁷, Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında astarlıdır¹⁸⁸.

Tip C4: Bu tip çömlekler yuvarlak dipli, küresel biçimde gövdeli, kısa boyunlu, dışa çekik ağızlı ve içe kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı I'de ortaya çıkan bu çömleklerin kullanımına Geç

¹⁸² Aykurt Fig.7 (baskıda).

¹⁸³ Aykurt 2004, 111, Çömlek Tip 2a, Lev.43:c.

¹⁸⁴ Aykurt (baskıda).

¹⁸⁵ Aykurt Fig.7 (Baskıda).

¹⁸⁶ Bu çömleklerin Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na verilen örnekleri Beycesultan (Lloyd-Mellaart 1965, 97, 127, Fig.P8:13, P30:1,3) ve Kusura'da (Lamb 1937, 250, Fig.15:13) ele geçmiştir. Beycesultan'ın V ve IVb tabakalarında ele geçen örnekler ise devetüyü renginde hamurlu ve kırmızı astarlıdır.

¹⁸⁷ Günel 1999b, Abb.20/47-49.

¹⁸⁸ Aykurt 2004, 132, Çömlek Tip 11a.

Tunç Çağı'nda da¹⁸⁹ devam edilmiştir. Batı Anadolu dışında Orta Anadolu'da da Koloni Çağ¹⁹⁰ ve Hitit Devri'nde¹⁹¹ bu tip çömlekler ele geçmiştir. Akdeniz Bölgesi'nde de Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri bilinmektedir.¹⁹²

İzmir'de ise bu tip çömlekler Orta Tunç Çağı I yerleşimlerinden Li-man Tepe¹⁹³ ve Kocabaş Tepe'de¹⁹⁴ bulunmuştur. Bu yerleşimlerdeki örneklerin, kaba mutfak kabı ve devetüyü seramik gruplarında yer aldıkları belirlenmiştir.

Tip C5: C5 tipi çömlekler oval biçiminde gövdeli, uzun boyunlu, dışa çekik ağızlı ve içe kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. Halka veya yuvarlak dipli olan bu çömleklerin omuzlarının altında çift yatay kulpları bulunmaktadır. Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda ortaya çıkan bu tip çömleklerin bu dönemde yoğun olarak kullanılmakla birlikte¹⁹⁵, dönemin devamında azaldığı görülmüştür¹⁹⁶.

¹⁸⁹ Troya'nın Orta Tunç Çağı'na tarihlenen VI. yerleşimin erken evresinde ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenen VI. tabakanın orta evresinde bu çömlekler görülmektedir (Blegen vd. 1953, 174-175, 207, Fig.428:11,14, 430:1).

¹⁹⁰ Geç Koloni Devri-Eski Hitit Devri'ne tarihlenen Demircihöyük yerleşiminde bu tipte kaplara ait parçalar bulunmuştur. Demircihöyük'te 1-4 tabakalarda bulunan bu parçalar gri ve kırmızı hamura ve astara sahiptir (Kull 1988, 230-233, Taf.7:11, 10:3).

¹⁹¹ Boğazköy Yukarışehir'de Hitit Devri'ne verilen tabakalarda (Müler-Karpe 1988, 88, Taf.25:T17,2) ve Kuzeyde Maşat Höyük Hitit sarayının depo odalarında da bu tip çömleklerle karşılaştırabilecek örnekler ele geçmiştir (Özgüç 1982, 26, Fig.D:14).

¹⁹² Bademağacı'nda farklı dönemlere ait malzemenin geldiği bir toprak içinde bu tip çömleğe ait parça ele geçmiştir (Umurtak 2003, 58, Fig.3:9). Söz konusu örnek Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir.

¹⁹³ Erkanal-Günel 1995, 270.

¹⁹⁴ Aykurt 2004, 126, Çömlek Tip 9c.

¹⁹⁵ Bu çömleklerin Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Aphrodisias'tan bilinmektedir. Aphrodisias'ta akropolünde yapılan kazılarda 5. tabakaya ait E-F ünitelerinde kırmızı hamurlu, grimsi kahverengi astarlı aynı formda bir çömlek ele geçmiştir (Joukowsky 1986b, 630, 454:22, 500:8*).

Orta Anadolu'da yapılan kazılarda bu çömleklerin en erkene tarihlendirilen örneği Boğazköy'de ele geçmiştir. Boğazköy'de Kuzeybatı yamacında bulunan bu çömlek sarımsı kahverengi hamurlu ve açık kırmızı astarlıdır. 8c-d tabakalarında bulunan ve M.Ö. 2. bin başına tarihlenmektedir (Orthmann 1963b, 34, Taf.23: 216). Bu bölgede söz konusu çömleklerin Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na verilen birçok örneği ele geçmiştir. Acemhöyük'ün III. ve II. tabakalarında bulunan benzer boyuna sahip çömleklerin yumurta biçiminde gövdeli ve dört kulplu oldukları görülmüştür (Emre 1966, 87, Res. 29-30, 31, 35, Fig.19). Kültepe'de de bu form yaygın bir kullanım alanına sahip olduğu belirtilmiştir (Emre 1989, 116, Fig.AII:18,19; Özgüç 1999, 14, Şek.A23, B, 53, 54, 80).

Koloni Çağı'nın devamında, Eski Hitit Devri'nde de C5 tipi çömleklerle birlikte değerlendirilebilecek çömlekler ele geçmiştir. Alacahöyük'te Eski Hitit Devri'ne ait IV. tabakada bulunan benzer çömlekler oval gövdelidir (Koşay vd. 1965, 163, Al.p.8, Al.P.10). Alishar'ında Eski Hitit Devri'ne tarih-

İzmir'de Orta Tunç Çağı I'de Liman Tepe ve Kocabaş Tepe'de bu tip çömlekler ele geçmiştir. Kocabaş Tepe'deki örnekler devetüyünün tonlarında¹⁹⁷, Liman Tepe'de ise devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlıdır¹⁹⁸. Söz konusu yerleşmelerde bu tip çömleklerin çok yoğun kullanıldığı belirlenmiştir.

Bayraklı'da bulunan aynı tipte boyun parçaları devetüyü renginde bol mikali astarlı ve kahverengi astarlıdır¹⁹⁹. Ayrıca Germiyan Yalısı²⁰⁰, Altuntepe ve Sarımeşe Tepe'de²⁰¹ yapılan yüzey araştırmalarında da benzer formda parçalar bulunmuştur.

Tip C6: C6 tipinde çömlekler oval biçimde gövdeli olup, uzun boyunlu, dışa çekik ağızlı, içe kalınlaştırılmış ağız kenarı üzerinde kapağın oturmasına yarayan yivler bulunmaktadır. Omzun altında çift yatay kulplu olan bu çömlekler halka diplidir. Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda ortaya çıkan C6 tipi çömlekler, az da olsa Geç Tunç Çağı'nda da kullanılmıştır.

İzmir bölgesi açısından ele alındığında ise bu tip çömleklerin Orta Tunç Çağı I'de çok az miktarda olan oranının dönemin devamında çoğaldığı, Orta Tunç Çağı'nın sonu ile birlikte tekrardan azaldığı söylenebilir.

İzmir'de Orta Tunç Çağı I döneminde Limantepe ve Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. Liman Tepe'de bu çömlekler kırmızı ve devetüyünün tonlarında²⁰², Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında astarlıdır²⁰³.

Yonca Ağızlı Testiler (Tablo 5): Orta Tunç Çağı I'de görülen diğer kap formunu yonca ağızlı testiler oluşturmaktadır. Yonca ağızlı testi geleneği Anadolu'da ilk defa Erken Tunç Çağı II'de ortaya çıkmakla beraber²⁰⁴, Orta

lenen II. tabakasında ise bu çömleklerin yumurta gövdeli, çift dikey kulplu ve boya bezemeli bir örneği bulunmaktadır (Schmidh 1933, 117, b20801).

¹⁹⁶ C5 tipi çömleklerin Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenenleri Boğazköy (Parzinger-Sans 1992, 100, Abb.15:A4.4b) ve Maşat Höyük'te (Özgüç 1982, 26, Fig.D:13) bulunmuştur. Kuzeyde Maşat Höyük'te Hitit sarayının depo odalarında bulunan örneklerinin üst kısımları kırmızı ve boz astarlı, aşağı kısımları ise hamur renginde bırakılmıştır.

¹⁹⁷ Aykurt 2004, 134, 135, Çömlek Tip 11e, 11g.

¹⁹⁸ Aykurt 2004, 141-142.

¹⁹⁹ Bayne 2000, 272, Fig.17/1,8.

²⁰⁰ Caymaz 2002, 141, Lev.114/h.

²⁰¹ Bostancı 2002, 56, 136, Lev.12/5, 75/1.

²⁰² Aykurt 2004, 143.

²⁰³ Aykurt 2004, 135-136, Çömlek Tip 11h-j.

²⁰⁴ Blegen vd. 1950, 233, Tip. B24, Fig.387:36.1150; Özkan-Erkanal 1999, Res.17.

ve Geç Tunç Çağı'nda yaygın olarak kullanılmıştır²⁰⁵. Batı Anadolu'da da özellikle Orta Tunç Çağı yerleşimleri için karakteristik kap formunu oluşturan bu testilerin²⁰⁶, Erken Tunç Çağı geleneğinden farklı anlayışta üretildikleri görülmüştür. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı yonca ağızlı testilerinin Erken Tunç Çağı testilerine oranla büyük boyutta olduğu görülmüştür.

Tip D1: D1 tipinde yonca ağızlı testiler dar ve uzun boyundur. Bu tip testiler ait örnekler Kocabaş Tepe²⁰⁷ ve Panaztepe'de²⁰⁸ ele geçmiştir. Kocabaş Tepe örnekleri devetüyü, Panaztepe örnekleri ise gri seramik grubunda yer aldıkları saptanmıştır.

Tip D2: D2 tipinde yonca ağızlı ise oval biçimde gövdeli, kısa ve geniş boyunlu, yonca ağızlı olan bu testiler dikey kulpludur. Yuvarlak, düz veya halka dipli olan bu testilerin çoğunluğu halka diplidir.

Liman Tepe²⁰⁹ ve Panaztepe'de²¹⁰ bu döneme tarihlenen bu tip yonca ağızlı testiler kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlıdır. Kocabaş Tepe'de

²⁰⁵ Anadolu'da M.Ö. 2. binin başından itibaren görülmeye başlayan yonca ağızlı testiler hemen hemen M.Ö. 2.bine tarihlenen yerleşimlerin hepsinde bulunmaktadır. Koloni Çağı'na tarihlenen örnekleri Acemhöyük'te III ve II. tabakalarda (Emre 1966, 58-59, 73, Res.2,12,13, Lev.32:2), Kültepe'de tepede (Özgüç 1999, 13, 21, 27, 32, Şek. Fig.A15-16, B104), Boğazköy'de ise kuzeybatı yamacının 8a tabakasında (Orthmann 1963b, 44, Taf.34:354) bulunmuştur. Bununla birlikte Demircihöyük'ün Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mezarlarında da bu tip ağza sahip bir yonca ağızlı testi bulunmuştur (Seeher 1992, Abb.8:3-4). Bademağacı'nda farklı dönemlere ait malzemenin geldiği bir toprak içinde de yonca ağızlı testilere ait parçalar bulunmuştur. Bu örnekler Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Umurtak 2003, 57, Fig.3:2-3).

Yonca ağızlı testiler Hitit Devri'nde de kullanılmıştır. İnandıktepe'de ele geçen ve Eski Hitit Devri'ne tarihlenen yonca ağızlı testi ise boz astarlıdır (Özgüç 1988, 10, Çiz.11, Lev.24:3). Alışar'ın Hitit Devri'ne ait II. tabakasında (Schmidh 1933, b1674, b1081), Porsuk'un Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen V. tabakasından da (Dupré 1983, 49, Pl.23:142-143) yonca ağızlı testiler ele geçmiştir. Ayrıca Maşat Höyük'ün III. yapı katında yer alan Hitit sarayında da yonca ağızlı kaplara ait parçalar bulunmuştur. Kırmızı ve boz renkte astara sahip bu örneklerin sadece ağız kısımları korunmuştur (Özgüç 1982, 26, Fig.C:28,).

Kaman Kalehöyük'ün III. tabakasında bulunan bir örnek M.Ö. 2. bine tarihlendirilmiştir (Omura 1990, 339, Res.12:3; Mori-Omura 1993, Fig.13:3).

Kuzeyde Maşat Höyük'te III. yapı katında Hitit sarayında yonca ağızlı kaplara ait parçalar bulunmuştur. Kırmızı ve boz renkte astara sahip bu örneklerin sadece ağız kısımları korunmuş olup Tip I ile benzerlik göstermektedir (Özgüç 1982, 26, Fig.C:28,).

²⁰⁶ Batı Anadolu'da, İzmir yerleşimleri dışında, Orta Tunç Çağı'na tarihlenen yonca ağızlı testilere ait örnekler Beycesultan (Lloyd-Mellaart 1965, 96, 112-113, 125, 136, Fig.P7:8-14, P19:6,8, P20:7, P28:3, P35:13) ve Troya'dan bilinmektedir (Blegen vd. 1953, Fig.293:B35).

²⁰⁷ Aykurt 2004, 103.

²⁰⁸ Aykurt 1999, 48, Lev.37.

²⁰⁹ Erkanal-Günel 1996, 308, Res.6; Günel 1999b, 70, Abb.14:17.

²¹⁰ Erkanal 1999, 374.

ise devetüyü ve grinin tonlarında, kalın kırmızı astarlı olmak üzere yonca ağızlı testilerin çok çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir²¹¹.

Gaga Ağızlı Testiler (Tablo 6): Gaga ağızlı testi geleneği Anadolu'da Geç Kalkolitik Çağ'dan²¹² itibaren bilinmektedir. Bu dönemde basit gaga şeklinde olan gaga ağzın dönem ilerledikçe, uzadığı ve dikleştiği görülmüştür.

İzmir'de Orta Tunç Çağı merkezlerinde gaga ağızlı testilere ait çok az örnek ele geçmiştir.

Tip E1: Gaga ağızlı testilerin E1 tipini oluşturan örnekleri kısa bir gaga sahiptir. Kocabaş Tepe'nin Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen tabakasında bulunan örneklerinin devetüyü mal grubunda oldukları görülmüştür²¹³.

IV.1.2. İthal Seramik²¹⁴: Bölgede Orta Tunç Çağı I'e ait ithal seramik Liman Tepe'den bilinmektedir. Liman Tepe'de yapılan kazılarda çok sayıda "Mat Boyalı Seramik" ele geçmiştir (Resim 1)²¹⁵. Mat boyalı seramik, Ege'de özellikle Kıta Yunanistan'da Orta Hellas Dönemi boyunca görülmektedir. Kıta Yunanistan'da ele geçen mat boyalı seramik, R. J. Buck tarafından sınıflandırılmıştır²¹⁶. R. J. Buck'a göre kaba nitelikli ve ince nitelikli mat boyalı seramik olmak üzere iki ana gruba ayrılan mat boyalı seramikler, kendi içinde hamur ve yüzey işlenişlerine göre alt gruplar oluşturmaktadır. Kaba nitelikli mat boyalı seramik örnekleri devetüyü yeşil seramik, kırmızı seramik, beyaz astarlı seramik ve koyu renk üzerinde açık mat boyalı olmak üzere dört grup altında değerlendirilmiştir²¹⁷. İkinci ana grubunu oluşturan ince nitelikli mat boyalı seramik ise yeşilimsi-sarı seramik, sarı minyas seramiği ve polikrom mat boyalı seramiği olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır²¹⁸. Aegina mat boyalı seramiği üzerinde çalışan D. Fimmen tarafından ise bu seramik grubu "Äginaware" olarak adlandırılmıştır²¹⁹. Bu seramik ile ilgili yapılan kimyasal ve petrografik analizler Fimmen'in görüşünü destek-

²¹¹ Aykurt 2004, 102-104.

²¹² Tuncel (baskıda).

²¹³ Aykurt 2004, 105, Gaga Ağızlı Testi Tip 1b.

²¹⁴ İzmir bölgesinin en erken seramik ithallerini Kıta Yunanistan kökenli "Urfirnis seramik" örnekleri ile Kiklad kökenli "Kiklad boyalıları" oluşturmaktadır. Bu seramik örnekleri Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı I'e ve II'ye tarihlenen tabakalarında bulunmuştur (Şahoğlu 2008, 487-488).

²¹⁵ H. Erkanal 2000, 255; Erkanal-Günel 1996, 308-309, Res.7; 1997, 239-240, Res.5-6; Günel 1999b, 56-58, 75, Abb.17-18; 2004, 201.

²¹⁶ Buck 1956, 16-20.

²¹⁷ Buck 1956, 17-19.

²¹⁸ Buck 1956, 19-20.

²¹⁹ Fimmen 1909, 24-25; 1921, 76.

lemiştir²²⁰. Bu çalışmaların sonucunda mat boyalı seramik örneklerinin üretim yerinin Aegina'nın üretim yeri olduğu fikri benimsenmiştir.

Liman Tepe'de bulunan mat boyalı seramiğinin hamuru orta nitelikte, kumlu ve ince kalker parçaları katkılı olup, sarı, yeşilimsi-sarı, bej-krem, sarımsı bej ya da pembe renklerde. Hamur renginde astarlı olan seramik örneklerinin yüzeyi mat kahverengi, kırmızimsı kahverengi ya da mor renklerde boya bezemelidir. Motif olarak ince-kalın yatay bantlar, kafes motifleri, zig zaklar, çengel motifleri görülmektedir. Amphora ve pithoslara ait parçalardan oluşan bu seramik örnekleri, kumlu hamur yapısı ve motifleri bakımından S. Günel tarafından Aegina kökenli olarak yorumlanmıştır²²¹.

IV.2. Orta Tunç Çağı II Seramiği

Bölgede de Orta Tunç Çağı I yerleşim gören merkezlerin Orta Tunç Çağı II'de de varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Bu merkezlerin yanı sıra körfezin güneyinde, Çeşme limanı içinde Bağlararası'nda Orta Tunç Çağı II'de yerleşme olmuştur. Bu merkezlerden Liman Tepe'nin III3 tabakası, Bağlararası'nın 2. tabakası, Panaztepe liman kentinin IV2 tabakası, akropolün I1b tabakası ile atölyeler alanının Ia tabakası; Bayraklı'nın 4-10 tabakaları ve Kocabaş Tepe'nin 2. tabakası bu dönem yerleşmelerini oluşturmaktadır.

Bu merkezlerden körfezin güneyinde Liman Tepe'de yapılan kazılarda, Orta Tunç Çağı I'de görülen yerleşim modelinin ve yapı mimarisinin aynı anlayışla devam ettiği, bununla birlikte kuzey kısmına büyük bir yapının eklendiği görülmektedir. Dikdörtgen planlı olan bu yapının batı uzantısında küçük bölmelerden oluşan ve büyük olasılıkla depo olarak kullanılan odalar yer almaktadır²²². Bağlararası'nda ise farklı bir mimari yapılaşma görülmektedir. Bu merkezde geniş cadde ve sokakların kenarında yer alan dikdörtgen biçimindeki büyük evler ile trapez biçimindeki atölyelerden oluşan bir yerleşim modeli ortaya konmaktadır²²³.

Körfezin kuzeyinde Panaztepe'de ise bu dönemde akropolde sekiz odası açığa çıkarılan ve saray yapısı olarak adlandırılan bir yapı, atölyeler

²²⁰ Zerner 1986, 64-66; 1993, 49; Maran 1992, 179-199.

²²¹ Günel 2004, 201-204, 206.

²²² H. Erkanal 1998, 382; 2001, 260-261, Res.2; Erkanal-Artzy 2002, 378-379, Çiz.1, Res.2, 5; Erkanal-Günel 1995, 266-267, Res.4; 1997, 235-237, Res.2; Günel 1999b, 44-48, Abb.5-6.

²²³ Erkanal-Karaturgut 2004, 156-159.

alanında bir seramik fırını ve rampalı bir yol²²⁴, liman kentte ise belirli bir mimari bütünlük vermeyen duvarlar ve taş döşemeler açığa çıkarılmıştır²²⁵.

Sözü edilen yerleşimlerdeki mimari kalıntılarla birlikte yerli ve ithal seramik örnekleri ele geçmiştir.

IV.2.1. Yerli Seramik: İzmir'de Orta Tunç Çağı II yerleşimlerinde ele geçen yerli seramik örnekleri yapım tekniği ve hamur özelliği bakımından Orta Tunç Çağı I seramiğine benzemekle birlikte, astarın Orta Tunç Çağı I seramiğine göre daha az yoğun uygulandığı görülmektedir.

Seramik Grupları: Bölgede Orta Tunç Çağı I'de bulunan seramik gruplarının yanında, bu dönemde gümüş mikalı seramik örneklerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Seramik gruplarının yoğunluğunda ise bölge içinde değişimler olmuştur.

Koyu Kırmızı Astarlı Seramik: Orta Tunç Çağı II'de kalın kırmızı astarlı seramiğin, körfezin iç kısımlarında Kocabaş Tepe'de az sayıda da olsa varlığını aynı şekilde sürdürdüğü saptanmıştır²²⁶.

Kırmızı Astarlı Seramik: Kırmızı astarlı seramik, Orta Tunç Çağı II'de Liman Tepe'de yine yoğun bir şekilde kullanılırken²²⁷, aynı bölgede Bağlararası'nda da görülmektedir²²⁸. Panaztepe'de ise bu dönemde kırmızı astarlı seramiğin, gri seramiğin yoğunluğunun artmasına bağlı olarak nispeten azaldığı söylenebilir²²⁹. Körfezin iç kısmında Kocabaş Tepe'de ise Orta Tunç Çağı I'e oranla yoğunluğu artmıştır²³⁰.

Devetüyü Renginde Astarlı Seramik: Devetüyü renginde astarlı seramik, yukarıda da belirtildiği gibi Liman Tepe²³¹ ve Bağlararası'nda²³² kırmızı astarlı seramikle bitlikte yoğun olarak görülürken, Panaztepe'de ise kırmızı astarlı seramik gibi gri seramiğe oranla daha az kullanılmıştır²³³. Kocabaş

²²⁴ Günel 1999a, 24-25.

²²⁵ Erkanal 1996, 334; 1997, 285, Res.4; 1999, 373, Res.2; 2000, 280-281.

²²⁶ Aykurt 2004, 20-21.

²²⁷ Erkanal-Günel 1995, 269-270; 1997, 237; Günel 1999b, 53.

²²⁸ Erkanal-Karaturgüt 2004, 159.

²²⁹ Erkanal 1996, 335; 1997, 285; 1999, 373.

²³⁰ Aykurt 2004, 20.

²³¹ Erkanal-Günel 1995, 269-270; 1997, 237; Günel 1999b, 53.

²³² Erkanal-Karaturgüt 2004, 159.

²³³ Erkanal 1996, 335; 1997, 285; 1999, 373.

Tepe'de ise devetüyü renginde seramiğin ezici yoğunluğunun devam ettiği belirlenmiştir²³⁴.

Gri Seramik: İzmir bölgesine genel olarak bakıldığında Orta Tunç Çağı II'de gri seramik artış göstermiştir. Bu artış özellikle Liman Tepe'de çok belirgindir. Bu yerleşimde grinin koyu tonlarında astarlı ve perdahlı olanları, açık renkte olanlara göre daha yoğundur²³⁵. Bağlararası'nda ise gri seramiğin Liman Tepe'ye oranla daha az olduğu ve grinin açık tonlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Körfez'in iç kısımlarında ise Kocabaş Tepe'de, Liman Tepe'de olduğu gibi gri seramiğin oranında bir artış olmuştur. Bununla birlikte grinin farklı tonlarında astarlı ve perdahlı olan bu örneklerin yoğunluğu diğer seramik gruplarına göre daha azdır²³⁶.

İzmir'in kuzeyinde ise bölgenin diğer alanlarından farklı olarak, gri seramiğin esas tabaka malını oluşturduğu görülmektedir. Bu bölge gri seramiğinin İzmir'in diğer bölgelerine göre çok çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir²³⁷. Bu dönemde bölgenin genelinde gri seramiğin büyük bir bölümü üzerine yiv ve oluk bezeme uygulanmıştır.

Altın Mikalî Astarlı Seramik: Altın mikalî astarlı seramiğin kullanımı Orta Tunç Çağı II'de devam etmiştir. Bağlararası ve Kocabaş Tepe'nin²³⁸ Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen tabaklarında bu grup seramiğe ait çok az örnek ele geçmiştir. Bölgenin kuzeyinde yer alan yerleşimlerde ise bu dönem tabakalarında henüz altın mikalî astarlı seramik ele geçmemiştir.

Gümüş Mikalî Astarlı Seramik: Gümüş mikalî astarlı seramik örnekleri Anadolu'da Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'nda²³⁹ görülmektedir.

İzmir'de Orta Tunç Çağı II'de görülmeye başlayan gümüş mikalî astarlı seramik örnekleri Kocabaş Tepe'de²⁴⁰ ele geçmiştir. Gri seramik üzerine uygulanan gümüş mikalî astarlı kaplar, dışarıdan bakıldığında metalik bir görünüme sahiptir.

Kap Formları: Orta Tunç Çağı II'de fincan, çanak, çömlek, yonca ve gaga ağızlı testilerin yanında kantharos ve gobletlerin de kap formlarının arasında yerini aldığı görülmüştür.

²³⁴ Aykurt 2004, 27-28.

²³⁵ Erkanal-Günel 1995, 269-270; Günel 1999b, 54; Schachner 1994/95, 105-108.

²³⁶ Aykurt 2004, 23-26.

²³⁷ Erkanal 1999, 374.

²³⁸ Aykurt 2004, 22.

²³⁹ Mellaart-Murray 1995, 103, Map 3.

²⁴⁰ Aykurt 2004, 22, mal no 4.

Fincanlar (Tablo 1): Orta Tunç Çağı II'de A1 tipinde fincanlar devam ederken, A3 ve A4 tipi olmak üzere yeni tipler eklenmiştir.

Tip A1: Orta Tunç çağı I'de görülen A1 tipinde fincanların Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen örnekleri Panaztepe²⁴¹ ve Liman Tepe'de²⁴² bulunmuştur. Bu fincanlar gri seramikten üretilmiştir.

Tip A3: A3 tipinde fincanlar "s" biçiminde gövdeye sahip olup, düz diplidir. Ağız kenarından yükselen dikey kulpları gövdenin üstüne bağlanmaktadır. Orta Tunç Çağı II'de görülmeye başlayan bu tip fincanlar Geç Tunç Çağı sonuna kadar kullanılmıştır.

İzmir'de Liman Tepe²⁴³, Panaztepe²⁴⁴ ve Kocabaş Tepe'nin²⁴⁵ Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen tabaklarında ele geçmiştir. Bu merkezlerin içinde özellikle Panaztepe'de yoğunluk gösterdiği belirlenmiştir. Gri seramik grubundan üretilen bu fincanların, Panaztepe ve Kocabaş Tepe'de yapılan kazılarda gümüş mikalı astarlı ve devetüyü renginde astarlı olan örnekleri de ele geçmiştir. Ayrıca Bayraklı'da²⁴⁶ bulunan aynı tip bir fincan gümüş mikalı astara sahiptir.

Çanaklar (Tablo 2-3): Orta Tunç Çağı I'de kullanılan çanak tiplerinin yanında, bu dönemde B11 tipinde çanakların eklendiği tespit edilmiştir.

Tip B1: B1 tipinde çanaklara ait örnekler Orta Tunç Çağı II'de Bağlararası'nda ele geçmiştir. Bağlararası'nda bulunan örneklerin çoğunluğu devetüyünün tonlarında astarlı olup, çok az örneği ise kırmızı astarlıdır.

Tip B2: Panaztepe'nin atölyeler alanının Ia tabakasında Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen B2 tipinde çanaklar bulunmuştur. Söz konusu çanaklarda devetüyünün tonlarında hamur ve astar görülmektedir²⁴⁷.

Tip B3: B3 tipi çanakların bölgede Orta Tunç Çağı II'de de kullanılmaya devam edilmiştir. Bu çanakların bu dönem örnekleri Kocabaş Tepe, Liman Tepe ve Bağlararası'nda ele geçmiştir. Kocabaş Tepe'nin 2. mimari tabakasında bulunan bu çanaklar devetüyünün tonlarında seramik mal

²⁴¹ Erkanal 1999, 373; Aykurt 1999, 38, Tip F1a1 Lev.1:3.

²⁴² Aykurt 1999, 60.

²⁴³ Günel 1999b, 54, Abb.15:26-27.

²⁴⁴ Erkanal 1999, 373; Aykurt 1999, 39, Lev.4, tip F'Val.

²⁴⁵ Aykurt 2004, 99, Fincan Tip 1, Lev.37:a-b.

²⁴⁶ Bayraklı örneğinin bulunduğu tabaka belirtilmediği için, Orta Tunç Çağı'nın hangi safhasına ait olduğu bilinmemektedir.

²⁴⁷ Günel 1999a, 239-241, 259, Lev.11:2-5, 12:1-4, 26:2.

gruplarından üretilmiştir²⁴⁸. Liman Tepe ve Bağlararası'nda bulunan örnekleri ise devetüyü ve kırmızı astarlıdır.

Tip B4: B4 tipi çanakların Kocabaş Tepe'de ele geçen örneklerinin Orta Tunç Çağı I'e göre iki katı oranında artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çanakların yine devetüyü tonlarında olduğu belirlenmiştir²⁴⁹.

Tip B5: Panaztepe'de de çok sayıda bu tip çanaklara rastlanmıştır. Akropolün Iİb ve atölye alanının Ia tabakasında, mezarlık alanında ve liman kentte ele geçen bu çanaklar gri seramik, devetüyünün tonlarında, kırmızı astarlıdır. Bu kapların büyük bir bölümünde ise perdah tespit edilmiştir²⁵⁰.

Tip B6: B6 tipinde çanaklar Orta Tunç Çağı II'de bölgede Panaztepe, Liman Tepe ve Kocabaş Tepe'den bilinmektedir. Liman Tepe²⁵¹ ve Panaztepe²⁵² kazılarında akropolün Iİb tabakasında ve bulunan benzer çanaklar, devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlıdır. Kocabaş Tepe'de ise Orta Tunç Çağı I'de görülen örneklerin devam ettiği tespit edilmiştir²⁵³.

Tip B7: B7 tipi çanakların Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen örnekleri Bağlararası'nda ele geçmiştir. Söz konusu çanaklar kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlıdır.

Tip B8: B8 tipi çanaklar Orta Tunç Çağı II'de de kullanılmıştır. Bu dönemde Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı I'de görülen örneklerin yanında gri seramik grubundan, Kocabaş Tepe'de ise gümüş mikalı astarlı örnekleri ele geçmiştir²⁵⁴. Panaztepe'de de söz konusu çanaklar, çoğunluğu akropolün Iİb tabakasında olmak üzere, atölyenin Ia tabakasında ve mezarlık alanında ele geçmiştir. Bu çanakların çoğunluğu kahverengi, pembe, kırmızı, gri, devetüyünün tonlarında astarlıdır²⁵⁵. Bağlararası'nın da aynı tip çanakların kırmızı astarlı örnekleri bulunmuştur²⁵⁶.

Tip B9: Orta Tunç Çağı II'de de kullanılmaya devam eden bu çanakların Orta Tunç Çağı I'e oranla sayısal olarak arttığı görülmüştür. Bu dö-

²⁴⁸ Aykurt 2004, 46, Çanak Tip 6a, Lev.6:a-c.

²⁴⁹ Aykurt 2004, 42, Çanak Tip 5a, Lev.5:a-c.

²⁵⁰ Günel 1999a, 268, 270-271, Lev.31:1-2, 32:2,4, 33:2.

²⁵¹ Aykurt Fig.7 (baskıda).

²⁵² Günel 1999a, 271, Lev.32:5, 33:1.

²⁵³ Aykurt 2004, 90-91, 95, Çanak Tip 21a, 22a, Lev.31, 34.

²⁵⁴ Aykurt 2004, 79-80, Çanak Tip 19c, Lev.25-29.

²⁵⁵ Günel 1999a, 275-280, 283, 284, 287, 288, 292-295, 297-298, 306, 308, 310-311, 314-318, Lev.36:1-6, 37:3, 38:1-3, 39:1-5, 41:5, 42:2, 44:2, 45:2, 47:2, 48:3-6, 49:1-2,4, 51:3-5, 52:1, 58:1-2, 59:3, 60:6, 61:1-3, 62:1, 64:2, 65:1-5, 66:1,3-5, 68:2.

²⁵⁶ Erkanal-Karaturgut 2004, 159.

neme ait örnekleri Liman Tepe²⁵⁷, Bağlararası ve Kocabaş Tepe²⁵⁸ kırmızı, gri ve devetüyünün tonlarında astarlı olanları ele geçmiştir. Kocabaş Tepe'de bunların yanında gümüş mikalı ve krem renginde astarlı örnekleri de bulunmuştur²⁵⁹. Panaztepe'de yapılan kazılarda ise akropolün IIB tabakasında ve atölyeler alanının Ia tabakasında bu tip çanaklar bilinmektedir. Bu çanaklar devetüyünün ve grinin tonlarında ve kırmızı astarlıdır²⁶⁰.

Tip B10: B10 tipi çanakların Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen örnekleri Panaztepe'de ve Liman Tepe'de ele geçmiştir. Panaztepe'de akropolün IIB tabakasında ve atölyenin Ia tabakasında devetüyünün tonlarında ve açık kırmızı (pembe) astarlıdır²⁶¹. Liman Tepe'de bulunan örnekleri ise gri seramik grubunda yer almaktadır²⁶².

Tip B11: Halka dipli, konik gövdesi üstte belirgin dönüş yaparak, ağza doğru s yapmakta, ağız dışı çekik, ağız kenarı ise dışı kalınlaştırılmıştır. Bu çanaklar Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı II'de ortaya çıkmıştır²⁶³. Orta Tunç Çağı'nın devamında Geç Tunç Çağı'nda ise bu tip çanakların popüleritesinin arttığı görülmüştür²⁶⁴. Batı Anadolu dışında Anadolu'nun iç kısımlarında da Hitit Devri²⁶⁵ yerleşimlerinde B11 tipinde çanaklara ait örnekler ele geçmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere ilk örnekleri Orta Tunç Çağı II'de görülen bu çanakların Panaztepe'nin liman kentinde gri seramik grubuna ait örnek-

²⁵⁷ Erkanal-Günel 1995, 270; Schachner 1994/95, 108, Abb.18:2.

²⁵⁸ Aykurt 2004, 91, 95-96, Çanak Tip 21b, 22b, Lev.32-33, Lev.35-36.

²⁵⁹ Aykurt 2004, 91.

²⁶⁰ Günel 1999a, 295, 307-309, 311, 316, 319, 419-420, Lev.49:3, 58:3-5, 59:1-2, 60:2, 61:4, 66:2, 69:2, 141:2, 4, 142:1-2.

²⁶¹ Günel 1999a, 306, Lev.57:4-5.

²⁶² Schachner 1994/95 107-108, Abb.18:1.

²⁶³ Bu çanakların Orta Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Beycesultan (Lloyd-Mellaart 1956, 132, Fig.4:2; 1965, 122, Fig.P.25:17) ve Troya'da (Blegen vd. 1953, Fig.427:2,3, 440:17,19) ele geçmiştir. Beycesultan'ın IV. tabakasında devetüyü renginde hamurlu, kırmızı veya kahverengi astarlıdır.

²⁶⁴ B11 tipi çanakların Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örnekleri Beycesultan I. tabakada bulunmuştur. Bu örnekler devetüyü renginde hamurlu ve kırmızı renkte astarlıdır (Mellaart-Murray 1995, 64, Fig.P.47:5).

²⁶⁵ Anadolu'nun iç kısımlarında B11 tipi çanakların Hitit Devri'nin farklı safhalarına verilen örnekleri geçmiştir. Bu safhalardan Eski Hitit Devri'ne tarihlenen örneği İnandıktepe'den bilinmektedir. Bu yerleşiminde yapılan kazılarda mutfak kısmında bunan örneği kırmızı astarlıdır (Özgüç 1988, 9, Şek.5). Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenen örnekler Porsuk'ta bulunmuştur. Porsuk'un V. tabakasında ele geçen bu tip çanaklar portakal rengindedir (Dupré 1983, 47, Pl.16:95). Bununla birlikte Polatlı'da ele geçen ve Hitit Devri'ne tarihlenen örnekleri ise pembe hamura ve yüzeye sahip olup, perdahlanmıştır (Lloyd-Gökçe 1951, 50-51, Fig.12:22).

leri²⁶⁶ ve Kocabaş Tepe'de ise gri ve devetüyünün tonlarında astarlı seramik grubuna ait örnekleri bulunmuştur²⁶⁷. Bu örneklerin bir kısmının gövdesinin üst bölümünün yivlerle bezemeli olduğu görülmüştür.

Bu yerleşimler dışında Larisa'da yapılan kazılarda ise bu tip çanakların kırmızı astarlı ve yivli örnekleri ele geçmiştir²⁶⁸. Söz konusu örneklerin bulunduğu tabaka ile ilgili detaylı bilgi verilmemiştir.

Tip B12: B12 tipi çanaklar İzmir'de Orta Tunç Çağı II'de de görülmektedir. Bu döneme ait örnekler Liman Tepe, Panaztepe ve Kocabaş Tepe'den bilinmektedir. Panaztepe'de akropolün IIB tabakasında ve liman kentte devetüyü, kahverengi ve gri hamurlu; devetüyü, kırmızı ve gri astarlı örnekleri bulunmuştur²⁶⁹. Liman Tepe²⁷⁰ ve Kocabaş Tepe'de²⁷¹ ise bu çanakların gri seramik grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Tip B13: Bu tip çanakların Orta Tunç Çağı II'de bölgede yaygın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Liman Tepe²⁷², Panaztepe²⁷³ ve Kocabaş Tepe'de²⁷⁴ gri seramik grubundan üretilmiştir.

Tip B14: B14 tipi çanaklar bölgede Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen örnekleri Panaztepe, Kocabaş Tepe ve Liman Tepe'de bulunmuştur. Panaztepe'de yapılan kazılarda da bu tip çanaklar ele geçmiştir. Panaztepe'de akropolün IIB evresinde ve liman kentte bulunan örnekleri devetüyünün tonlarında ve gri astarlıdır²⁷⁵. Liman Tepe'de ise bu tip çanakların kırmızı ve gri seramik grubunda yer alan örnekleri tespit edilmiştir²⁷⁶. Kocabaş Tepe'de Orta Tunç Çağı I'e göre azaldığı belirlenen bu tip çanakların, devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlı oldukları görülmüştür²⁷⁷.

Çömler (Tablo 4): Orta Tunç Çağı I'de görülen çömler Orta Tunç Çağı II'de de kullanılmaya devam etmiştir.

²⁶⁶ Aykurt 1999, 41, Lev.142-3.

²⁶⁷ Aykurt 2004, 61-63, Çanak Tip 12b, 13b.

²⁶⁸ Bayne 2000, 89, 273, Fig.22:11.

²⁶⁹ Günel 1999a, 422, Lev.144:3; Aykurt 1999, 42, K'IXb1, Lev.18:1.

²⁷⁰ Schachner 1994/95, 106, Abb.17:6-6.

²⁷¹ Aykurt 2004, 59-60, Çanak Tip 11, Lev.13.

²⁷² Schachner 1994/95, 107, Abb.17:1; Aykurt 1999, 60.

²⁷³ Aykurt 1999, 45, Tip. KIV1, Lev.26.

²⁷⁴ Aykurt 2004, 62, Çanak tip 13a.

²⁷⁵ Günel 1999a, 329, 421, Lev.77:5, 143.1-2; Aykurt 1999, Lev.29, 46.

²⁷⁶ Schachner 1994/95, 107, Abb.17:4.

²⁷⁷ Aykurt 2004, 67, Çanak Tip 15, Lev.16-c-e, 17:a-b.

Tip C1: C1 tipi çömleklerin Orta Tunç Çağı II tarihlenen örnekleri Liman Tepe'de ele geçmiştir²⁷⁸. Bu çömleklerin Orta Tunç Çağı I'de olduğu gibi kaba mutfak kabı olarak üretildikleri tespit edilmiştir.

Tip C2: C2 tipinde çömlekler aynı anlayışla bu dönemde de kullanılmıştır.

Tip C3: Bu tip çömlekler Orta Tunç Çağı II'de de görülmektedir. Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında olan örneklerinin devam ettiği belirlenmiştir²⁷⁹. Liman Tepe²⁸⁰, Panaztepe²⁸¹ ve Bağlararası'nda ise kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlı örnekleri bulunmuştur.

Tip C4: Orta Tunç Çağı II'de de kullanılmaya devam eden bu çömlekler Panaztepe ve Liman Tepe'den bilinmektedir. Panaztepe'de akropolün IIb tabakasında ve atölye alanının Ia tabakasında bu tip çömleklere ait parçalar ele geçmiştir. Devetüyünün tonlarında, kırmızı ve gri seramik gruplarında yer alan bu parçaların bazılarında perdah tespit edilmiştir²⁸². Liman Tepe'de bu tip çömleklerin kaba mutfak kabı, devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlı örnekleri²⁸³, Bağlararası'nda ise sadece kaba mutfak kabından yapılmış örnekleri bulunmuştur.

Tip C5: C5 tipi çömleklere ait örnekler Liman Tepe, Kocabaş Tepe ve Çeşme Bağlararası'nda ele geçmiştir. Bu çömleklerin Liman Tepe²⁸⁴ ve Bağlararası'nda²⁸⁵ kırmızı ve devetüyü tonlarında astarlı, Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında oldukları tespit edilmiştir²⁸⁶. Bu merkezlerden Bağlararası'nda bulunanlarının bazılarının gövdelerinin üzerinde veya boyun kısımlarında kabartma olarak yapılmış insan yüzlerinin olduğu görülmüştür.

Tip C6: Orta Tunç Çağı II'de de görülen C6 tipinde çömleklerin, Orta Tunç Çağı I'e göre daha yoğun olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bu dönemde Liman Tepe, Kocabaş Tepe ve Bağlararası'nda yapılan kazılarda bu tip çömleklere ait örnekler ele geçmiştir. Liman Tepe²⁸⁷ ve Kocabaş Te-

²⁷⁸ Aykurt (baskıda).

²⁷⁹ Aykurt 2004, 132, Çömlek Tip 11a.

²⁸⁰ Aykurt 2004, 138; Günel 1999b, 52, Abb.13:14.

²⁸¹ Bakınız dipnot 53.

²⁸² Günel 1999a, 352, 356-357, Lev. 95:1-2, 97:6,8.

²⁸³ Erkanal-Günel 1995, 270.

²⁸⁴ Erkanal-Artzy 2002, 379.

²⁸⁵ Erkanal-Karaturgut 2004, 159-160.

²⁸⁶ Aykurt 2004, 134, 135, Çömlek tip 11e, 11g.

²⁸⁷ Aykurt Fig.7 (baskıda).

pe'de²⁸⁸ örneklerinin Orta Tunç Çağı I'deki anlayışla üretildikleri tespit edilmiştir. Bağlararası'nda ise kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlı örnekleri bulunmuştur²⁸⁹.

Yonca Ağızlı Testiler (Tablo 5): Yonca ağızlı testilerin D2 tipi bu dönemde de kullanılmakla birlikte, D1 tipine ait henüz örnek bulunmaktadır.

Tip D2: D2 tipinde yonca ağızlı testiler Orta Tunç Çağı II'de de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Bağlararası'nda devetüyünün tonlarında astarlı²⁹⁰, Liman Tepe'de ise kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlı²⁹¹ bu tip testilere ait birçok örnek ele geçmiştir. Bununla birlikte Panaztepe'de akropolün Ib tabakasında ve liman kentte D2 tipinde testilere ait çok sayıda örnek bulunmuştur²⁹².

Gaga Ağızlı Testiler (Tablo 6): Orta Tunç Çağı II yerleşimlerde ele geçen gaga ağızlı testiler iki tip oluşturdukları görülmüştür.

Tip E2: Kesik gaga ağızlı testiler E2 tipini oluşturmaktadır. Anadolu'da Erken Tunç Çağı II'de ortaya çıkan²⁹³ kesik gaga ağızlı testiler, İzmir'de Orta Tunç Çağı yerleşimlerinden Panaztepe'den bilinmektedir. Panaztepe'de atölyeler alanında bu tip testilere ait iki örnek bulunmuştur. Keskin karınlı olan bu testilerden biri, uzun boyunlu ve keskin karınlı, diğeri ise kısa boyunludur. Bu testiler kırmızimsı sarı renkte astarlıdır²⁹⁴. Kocabaş Tepe'de ise devetüyü seramik grubunda yer almaktadır²⁹⁵.

Tip E3: Dik ve sivri gaga ağızlı testiler, testilerin ikinci tipini oluşturmaktadır. Uzun boyuna sahip bu testilere ait parçalar Liman Tepe ve Panaztepe'de ele geçmiştir. Panaztepe'de atölyeler alanında Ia tabakasında bulunan örnek sarımsı kahverengi renkte astarlıdır²⁹⁶. Liman Tepe'de ise bu tip testilerin kırmızı astarlı seramik grubunda yer aldıkları görülmüştür²⁹⁷.

²⁸⁸ Aykurt 2004, 135-136, Çömlek tip 11h-j.

²⁸⁹ Erkanal-Karaturgut 2004, 159-160.

²⁹⁰ Erkanal-Karaturgut 2004, 159-160, Şahoğlu 2007, 315, Fig. 14.

²⁹¹ Günel 1999b, 70, Abb.14:17.

²⁹² Günel 1999a, 367, Lev.106; Erkanal 1999, 373; 2000, 280.

²⁹³ Özkan-Erkanal 2009, 19, Res.17.

²⁹⁴ Günel 1999a, Lev.105:4-5.

²⁹⁵ Aykurt 2004, 105, Gaga Ağızlı Testi Tip 1a.

²⁹⁶ Günel 1999a, 366, Lev.105:3.

²⁹⁷ Erkanal 2001, 261; Günel 1999b, 53, 70, Abb.14:18, 15:19.

Kantharoslar (Tablo 7): Kantharos tipi kaplar İzmir'de Orta Tunç Çağı II'de görülmektedir. Batı Ege kökenli olan kantharos tipi kapların benzerleri Kıta Yunanistan'da bilinmektedir. Yunanistan'da bulunan ve "Olgun Minyas Safhasını" karakterize eden bu tip kaplar Orta Hellas I-II dönemlerine tarihlenmektedir²⁹⁸. Batı Anadolu'da Troya dışında, Panaztepe ve Liman Tepe'de kantharoslara ait örnekler ele geçmiştir. Troya'da gri seramik üretimi kantharoslar VI. yerleşmenin erken evrelerinde bulunmuştur²⁹⁹. Liman Tepe'de gri seramik olarak üretilmiştir. Panaztepe'de ise akropolün IIb tabakasında bulunan örnekleri gri seramik içinde yer almaktadır. Ayrıca Panaztepe'de aşağıda da belirtildiği üzere kırmızı Minyas seramik grubundan üretilen örnekleri de ele geçmiştir³⁰⁰.

Gobletler (Tablo 7): Gobletlerde kantharoslar gibi Kıta Yunanistan kökenli bir kap formudur. Yunanistan'da "Olgun Minyas Safhasını" karakterize eden bu kaplar Orta Hellas Dönemi'ne tarihlendirilmiştir³⁰¹. Panaztepe'de akropolün IIb tabakasında³⁰², Bağlararası'nda ve Liman Tepe'de³⁰³ bulunan gobletler gri seramik grubuna aittir. Bununla birlikte Panaztepe'de grinin dışında, aşağıda da belirtildiği üzere sarı Minyas olarak tanımlanan örnekleri de bulunmuştur. Gobletlerin Troya'nın VI'nın erken evrelerinde bilinen örneklerde gri seramik içinde görülmektedir³⁰⁴.

IV.2.2. İthal Seramik: Orta Tunç Çağı II'ye ait ithal seramik örnekleri Liman Tepe ve Çeşme Bağlararası'nda yapılan kazılarda bulunmuştur. Liman Tepe'de Kıta Yunanistan kökenli, Bağlararası'nda ise Girit ve Kiklad

²⁹⁸ Kantharosların Asine'de Orta Hellas Dönemi'nin II. safhasında (Frödin-Persson 1938, 267, 269, Res.185:2, 187:1) ve Orta Hellas Dönemi'ne tarihlenen mezarlarda ele geçmiştir (Dietz 1980, 60, Res. 79:61). Lerna'da bulunan kantharoslar ise Olgun Minyas safhasına verilmektedir (Caskey 1957, Lev.43a) Eutresis'de bu tip kapların gri ve sarı Minyas örnekleri (Zerner 1990, 31, Res.27:30), Dramesi Hyria'da (Mountjoy 1980, 144, Res.4:53), Athena Agorası'nda (Immerwahr 1971, 76, Lev.18:276), Zerelia (Wace-Thompson 1912, 159, Res.103:d) ve Krisa'da (Jannoray-Effenterre 1938, 113, Res.3:1) gri Minyas örnekleri ele geçmiş olup, söz konusu örnekler Orta Hellas Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bununla birlikte Kiklad Adaları'nda Keos'ta Ayia İrini'de bulunan kantharoslarda Orta Hellas Dönemi'ne verilmektedir (Caskey 1972, 382, Res.8:D92).

²⁹⁹ Blegen vd. 1953, 154, 162, 207, Fig.362:3-5, 365:3, 14, 379:14.

³⁰⁰ Günel 1999a, 65, Lev.145.

³⁰¹ Yunanistan'da Argolis bölgesi grimsi kahverengi hamurlu, mikalı ve perdahlıdır (Aström vd. 1980, 47, Res.8, Lev.17:3). Boeotia (Mountjoy 1980, 144, Res.4:43), Krisa (Jannoray-Effenterre 1938, 113, Res.2) ve Asine'de de (Frödin-Persson 1938, 269-270, Res.188:1) gri Minyas örnekleri ele geçmiştir. Ayrıca Keos'ta Ayia İrini'nin IV. safhasında da gri Minyas örneklerinin yanında, kırmızımı kahverengi astarlı ve perdahlı örnekleri bulunmaktadır (Davis 1986, 24, Lev.22:48; Overbeck 1989, 33-34, Lev.39:J-20b).

³⁰² Günel 1999a, 66, Lev.146:3, 147:1.

³⁰³ Günel 1999b, 55, Abb.16:30.

³⁰⁴ Schachner 1994/95, 99, Abb.11.1-2.

kökenli seramik örnekleri ele geçmekle birlikte, Kıta Yunanistan kökenli olanların daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Mat Boyalı Seramik: Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı I tabakasında çok sayıda örnekle temsil edilen Aegina kökenli mat boyalı seramik örneklerinin, Orta Tunç Çağı II'de sayısal olarak azaldığı belirlenmiştir³⁰⁵.

Minos Seramiği³⁰⁶: Bağlararası'nın Orta Tunç Çağı II'ye tarihlenen 2. tabakasında çok az miktarda Girit kökenli örnek ele geçmiştir. Söz konusu örnekler çarkta şekillendirilmiş olup çok iyi fırınlanmıştır. Orta nitelikte mika, kalker, taşçık içeren bir hamur yapısına sahiptir. Mat turuncu – sarımsı devetüyü renginde hamurlu, dışta kırmızımsı kahverenginde, koyu kırmızımsı kahverengi-çok koyu gri boya bezemelidir. Küçük boyutta, kapalı ve dikey kulplu bu kaba aittir³⁰⁷. Söz konusu kabın hamur ve yüzey özellikleri bakımından benzeri Troya'da yapılan kazılarda bulunmuştur. Gaga ağızlı testiye ait olan bu kap, Girit ithali olup, Orta Minos IIIA dönemine tarihlendirilmiştir³⁰⁸. Bunların yanı sıra yine Bağlararası'nda bulunan boyunlu bir çömleğin Minos üretimi olduğu ifade edilmiştir (Resim 2)³⁰⁹.

Kiklad Seramiği: Orta Tunç Çağı II'ye ait bir diğer ithal seramik grubunu ise Kiklad kökenli bir örnek oluşturmaktadır. Bağlararası'da yapılan kazılarda ele geçen bir örnek Kiklad kökenli olarak tanımlanmaktadır. Kapalı bir kaba ait olan bu örnek, çarkta yapılmış ve iyi fırınlanmıştır. Orta nitelikteki hamurda, mika, kalker, taşçık ve denizsel katkı görülmektedir. Kırmızımsı kahverengi renkte hamurlu, kahverengi bir öze sahip örneğin dış yüzeyinde kırmızımsı devetüyü - grimsi kahverengi renkte astar üzerine krem renginde boya bezeme ile yapılmış büyük bir spiral yer almaktadır³¹⁰.

³⁰⁵ Günel 2004, 202-206.

³⁰⁶ Batı Anadolu'da İzmir dışında yapılan kazı ve araştırmalarda Minos seramik örnekleri ele geçmiştir. Bu yerleşimler içinde en erken ithal örnekleri Milet'in IV. tabakasında bulunan "Kamares Seramiği" oluşturmaktadır. Bu seramik örnekleri Orta Minos I-II dönemlerine tarihlenmektedir. Ayrıca hafırları tarafından "Minos Koloni Yerleşimi" olarak adlandırılan Milet'in IVa tabakasının geç safhasında ele geçen %95 oranındaki Minos seramiğinde önemlidir. Bu seramik örnekleri Orta Minos III/Geç Minos IA'ya tarihlendirilmiştir (Niemeier-Niemeier 1997, 229-240, von Graeve 1997, 532). Troya'da bir mezar içinde bulunan testi ise Orta Minos IIIA dönemine tarihlenmektedir (Korfmann 1997, 9). Bununla birlikte İasos'ta (Niemeier 1984, 207; Mamigliano 2000, 12; 2001, 15), Kömür Adası (Voigtländer 2004, 302-308, Taf.66-67, 144-152) Knidos'ta (Mellink 1978, 312) ve Tavşanadası'nda (Tül 1986, 722-724) bulunan örnekler de Geç Minos I sonuna kadar uzanan bir zamana tarihlendirilmiştir.

³⁰⁷ Şahoğlu 2007, 316.

³⁰⁸ Korfmann 1997, 9.

³⁰⁹ Şahoğlu 2007, 316, Fig. 7.

³¹⁰ Erkanal-Karaturgut 2004, 160.

Bu kabın gerek malzeme, gerekse bezeme tekniği bakımından en yakın benzeri Keos'tan bilinmektedir³¹¹.

Sarı ve Kırmızı Minyas Seramiği³¹²: H.Schliemann, Orchomenos'ta yapılan kazılarda bulunduğu gri renkli ve perdahlı seramik örneklerini, adı İlyada'da geçen Minyan krallığında kullanılan metal kaplara benzeterek "Minyas seramiği" olarak adlandırmıştır³¹³. Minyas seramiğinin tanımı genel olarak üç özelliğe dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi hamur ve yüzey niteliğidir. Genelde ince nitelikli hamur yapısına sahip Minyas seramik örnekleri çarkta yapılmıştır. Gri ve siyah renklerin dışında sarı, kırmızı, kahverengi, yeşil renklerde de olabilmektedir. Çok iyi fırınlanmış olup yüzeyi perdahlıdır. İkincisi kap formlarıdır. Karakteristik kap formları arasında kantharos, ufak kulplu ve pedestal dipli goblet ya da yiv bezemeli, ağız üzerinden yükselen ilmek kulplu kâse bulunmaktadır. Son bir özellik ise Minyas seramiğinin sabunumsu bir yüzeye sahip olmasıdır. Sabunumsu yüzey, ince bir kilin yüzeye yumuşak bir malzeme ile uygulanması sonucunda elde edilmiştir³¹⁴. O.T.P.K. Dickinson tarafından yapılan çalışmalarda Minyas seramiği dört safha altında ele alınmıştır. Bu safhalar Erken Minyas, Bezeli Minyas, Olgun Minyas ve Geç Minyas seramiği olmak üzeredir. Bu safhalardan Erken Minyas seramiği Erken Hellas Dönemi sonunda, diğer safhalar ise Orta Hellas Dönemi içinde gelişmiştir³¹⁵.

İzmir'de yapılan kazı ve araştırmalarda Minyas seramiğine ait örnekler Panaztepe'de ele geçmiştir. Panaztepe'de akropolün IIb tabakasında bu seramik grubuna ait sarı³¹⁶ ve kırmızı³¹⁷ örnekleri ele geçmiştir. Yerleşimde sarı Minyas seramiğinin kırmızı Minyas seramiğine göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. Kap formu olarak sarı Minyas seramiğinde gobletler ve bir

³¹¹ Caskey 1972, 387, Lev.90:F-4.

³¹² Minyas seramiğinin kökeni ve gelişimi hakkındaki araştırmalar devam etmektedir. Bazı bilim adamları gri Minyas seramiğinin kökenini Kıta Yunanistan olarak gösterirken (Caskey 1960, 299-303; Popham-Sackett 1968, 6-11; Rutter 1983, 343-349; Wace-Thompson 1912, 252; Childe 1915, 200-204), bazı bilim adamları ise Anadolu'lu olduğunu ileri sürmektedir (Mellaart 1958, 15-21; 1960, 150-154; Lacy 1971, 149; Driehaus 1957, 93; Schachermeyer 1962, 346-347; Heuck 1990, 17; French 1973, 51-52; Howell 1966, 99; Blegen vd. 1953, 15). Ayrıca Minyas seramiğini Makedonya'ya bağlayan bir görüş daha karşımıza çıkmaktadır (Mellaart 1960, 153-154). Ayrıntılı bilgi için bakınız Aykurt 1999.

³¹³ Schliemann 1881, 139; Dawkins-Droop 1910/11, 16; Forsdyke 1914, 128; Childe 1915, 6-7; Blegen 1921, 15; Heuck 1990, 9; Rutter 1983, 327; Schachner 1994, 216; 1994/95, 91.

³¹⁴ Forsdyke 1914, 129-136.

³¹⁵ Dickinson 1977, 19-24.

³¹⁶ Günel 1999a, 39, 76, 426-427, 429, 431, Lev.147:1, 148:2, 150:1-2, 151:1.

³¹⁷ Günel 1999a, 39, 76, 424, 431, Lev. 145:3, 151:4.

amphora, kırmızı Minyas seramiğinde ise kantharos ve kapalı bir kapalı kaba ait parça tespit edilmiştir.

IV. 3. Orta Tunç Çağı III Seramiği

Orta Tunç Çağı III'de Liman Tepe, Çeşme Bağlararası, Panaztepe, Larisa, Bayraklı ve Kocabaş Tepe'de iskan devam ederken, iç kısımlarda Torbalı yakınlarında bulunan Bademgediği de³¹⁸ yerleşim alanı olarak kullanılmıştır.

Bu yerleşimlerden Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen III1/2 tabakasında bir kuyu, mimari bütünlük vermeyen duvar parçaları ile geniş bir alana yayılan taş döşeme açığa çıkarılmıştır³¹⁹. Bağlararası'nda 1. tabakasında ise kısmen korunmuş duvar kalıntıları ve çöp çukurları içinde bu döneme ait seramik örnekleri ele geçmiştir. Panaztepe'de yapılan kazılarda ise liman kenttin IV1 tabakası, akropolün ise IIa tabakası Orta Tunç Çağı III'e verilmektedir. Bu alanlardan liman kentte belirli bir mimari bütünlük vermeyen duvar ve döşeme parçaları³²⁰, akropolde ise dağılmış duvar kalıntıları açığa çıkarılmıştır³²¹. Kocabaş Tepe'nin 1. mimari tabakası da maalesef bu dönem mimarisi hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Bu yerleşimde de söz konusu dönem buluntuları, bir çömlek mezar ile çöp çukurundan ele geçmiştir³²². Bademgediği'nde yapılan kazılarda ise, VI. tabaka yerleşmesini çevreleyen sur duvarının bir bölümü açığa çıkarılmıştır³²³.

Söz konusu yerleşimlerde yapılan kazılarda yerli seramik örnekleri ile birlikte ithal seramik örnekleri ele geçmiştir. İthal seramik örneklerinin Orta Tunç Çağı III'de gerek çeşit, gerekse sayıca arttığı görülmektedir.

IV.3.1. Yerli Seramik: İzmir'de Orta Tunç Çağı III tarihlenen yerleşimlerde ele geçen yerli seramik örnekleri genel olarak değerlendirildiğinde, seramiğin yüzeyine uygulanan astarın bu dönemde ince olduğu ve astar renklerin açıldığı tespit edilmiştir. Renklerde görülen bu değişim astarın incelmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

³¹⁸ Meriç 2003, 79.

³¹⁹ Erkanal-Günel 1995, 266; 1997, 234-235, Res. 1-2; Günel 1999b, 48.

³²⁰ Erkanal 1996, 33-334.

³²¹ Günel 1999a, 24.

³²² Aykurt 2004, 19.

³²³ Meriç 2003, 84.

Malzeme ve seramik grupları bakımından ise bölge içindeki farklılığın Orta Tunç Çağı III'de de devam ettiği görülmektedir.

Seramik Grupları: Bölgede Orta Tunç Çağı II'de görülen seramik mal grupları bu dönemde de varlığını sürdürmekle birlikte yoğunluklarında değişimler olmuştur.

Kırmızı Astarlı Seramik: Kırmızı astarlı seramik Orta Tunç Çağı III'de de varlığını devam ettirmekle birlikte, seramik üzerine kırmızının daha açık tonlarının uygulanmıştır. Bu seramik grubunun yoğunluğunun da bölge içinde değişikliğe uğradığı görülmüştür. İzmir'in kuzeyinde ve körfezin iç kısımlarında ise Orta Tunç Çağı II'ye oranla azaldığı görülmüştür³²⁴. İzmir'in güneyinde de azalmasına rağmen, diğer bölgelere oranla bu seramik grubunun daha yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir³²⁵.

Devetüyü Renginde Astarlı Seramik: Devetüyü renginde astarlı seramik te Orta Tunç Çağı III'de varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemde Liman Tepe'de devetüyü renkte astarlı seramiğin renginin açıldığı ve yoğunluğunun arttığı belirlenmiştir³²⁶. Bağlararası'nda³²⁷ ve Kocabaş Tepe'de³²⁸ yoğunluğu devam ederken, Panaztepe'de de Orta Tunç Çağı II'ye oranla sayısal olarak arttığı görülmüştür³²⁹.

Gri Seramik: Gri seramik grubu da bölgede daha farklı bir dağılım sergilemektedir. Güneyde Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı II'de çoğalan bu seramiğin, Orta Tunç Çağı III'de tekrardan azaldığı belirlenmiş, ama bu oranın Orta Tunç Çağı I'den daha fazla olduğu söylenebilir³³⁰. Bağlararası'nda Orta Tunç Çağı II'de olduğu gibi gri seramiğe ait az örnek ele geçmiştir³³¹. Kuzeyde Panaztepe'de ise esas tabaka malını gri seramik oluşturmaktadır³³². Körfezin iç kısımlarında da daha farklı bir durumla karşılaşmaktadır. Kocabaş Tepe'de Orta Tunç Çağı II'de belirgin bir oran oluşturan gri seramiğin oranında, bu dönemde tekrardan bir azalma olmuş-

³²⁴ Bakınız dip not 53.

³²⁵ Erkanal-Günel 1995, 270; Günel 1999b, 58; Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

³²⁶ Erkanal-Günel 1995, 270; 1997, 235; Günel 1999b, 58.

³²⁷ Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

³²⁸ Aykurt 2004, 27-28.

³²⁹ Bakınız dip not 53.

³³⁰ Erkanal-Günel 1997, 235; Günel 1999b, 58.

³³¹ Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

³³² Erkanal 1996, 335; 1997, 285; 1999, 373; Aykurt 2008, 17-18.

tur³³³. Orta Tunç Çağı'nın bu döneminde yerleşme gören Bademgediği'nde ise gri seramiğin belirgin bir oran oluşturduğu ifade edilmektedir³³⁴.

Krem Renkte Astarlı Seramik: Krem astarlı seramik örneklerine Kocabaş Tepe'de, Liman Tepe ve Bademgediği'nde rastlanılmıştır. Kocabaş Tepe kaba nitelikli örneklerinin devam ettiği, orta nitelikli olanların ise yok olduğu tespit edilmiştir³³⁵. Bademgediği³³⁶ ve Liman Tepe'de³³⁷ ise ince ve orta nitelikli örnekleri ele geçmiştir.

Altın Mikalı Astarlı Seramik: Bademgediği³³⁸ ve Kocabaş Tepe'nin³³⁹ Orta Tunç Çağı III'ye tarihlenen tabaklarında bu grup seramiğe ait çok az örnek ele geçmiştir. Bölgenin diğer kısımlarında yer alan yerleşimlerin bu dönem tabakalarında ise altın mikalı astarlı seramik ele geçmemiştir.

Gümüş Mikalı Astarlı Seramik: Gümüş mikalı astarlı seramiğin Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri Panaztepe'den bilinmektedir³⁴⁰.

Kap Formları: Orta Tunç Çağı III'de ana kap formlarında değişme olmamıştır.

Fincanlar (Tablo 1): Bu dönemde A3 tipi fincanların yanında A4 tipinde fincanlar kullanılmaya başlanmıştır.

Tip A3: Orta Tunç Çağı III'de A3 tipinde fincanlar Liman Tepe³⁴¹ ve Panaztepe'de³⁴² ele geçmiştir. Söz konusu örneklerin büyük bir kısmının gri seramik grubunda üretildiği tespit edilmiştir. Gri seramiğin yanında daha az miktarda da devetüyünden yapılmış örnekleri de bulunmuştur.

Tip A4: Orta Tunç Çağı III'de ortaya çıkan A4 tipinde fincanlar basık armut biçiminde gövdeli olup, hafif dışa çekik, basit ağız kenarlıdır. Dikey şerit biçimindeki ağız kenarından yükselerek omzun altına bağlanmaktadır. Bu tip fincanlar Bağlararası ve Bademgediği'nde ele geçmiştir. Bademge-

³³³ Aykurt 2004, 23-26.

³³⁴ Meriç 2003, 91.

³³⁵ Aykurt 2004, 21-22.

³³⁶ Meriç 2003, 91.

³³⁷ Erkanal-Günel 19995, 270.

³³⁸ Meriç 2003, 91.

³³⁹ Aykurt 2004, 22.

³⁴⁰ Bakınız dip not 53.

³⁴¹ Erkanal-Günel 1997, 235.

³⁴² Aykurt 1999, 39, Tip. F'Val.

diği örnekleri gri seramik ve altın mikalı astarlı³⁴³; Bağlararası örnekleri ise devetüyünün tonlarında astarlıdır.

Çanaklar (Tablo 2-3): Orta Tunç Çağı II'de görülen çanak tipleri Orta Tunç Çağı III'de de devam etmekle birlikte yoğunluklarında değişimler olmuştur.

Tip B1: B1 tipinde çanaklara ait örnekler Orta Tunç Çağı II'de Bağlararası ve Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. Bu dönemde Bağlararası'nda bu tip çanakların azaldığı tespit edilmiştir. Bulunan az sayıdaki örnek ise devetüyünün tonlarında astarlıdır. Kocabaş Tepe'de Orta Tunç Çağı I'de görülen, ancak Orta Tunç Çağı II'de örnekleri bulunmayan B1 tipi çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri de ele geçmiştir. Devetüyünün tonlarında olan bu örneklerin Orta Tunç Çağı I'e oranla sayısının azaldığı belirlenmiştir³⁴⁴.

Tip B2: Bu tip çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri Kocabaş Tepe³⁴⁵ ve Bağlararası'nda bulunan devetüyünün tanlarındaki örneklerinden tanınmaktadır.

Tip B3: Panaztepe ve Kocabaş Tepe'de bu tip çanaklara ait örnekler ele geçmiştir. Panaztepe'de akropolde IIa tabakasında yapılan kazılarda bulunan bu çanak sarımsı renkte astarlı olup, perdahlıdır³⁴⁶. Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında olan bu tip çanakların sayısal olarak azaldığı belirlenmiştir³⁴⁷.

Tip B4: B4 tipi çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri Bağlararası ve Panaztepe'de bulunmuştur. Bağlararası'nda çöp çukurlarında bu tip çanakların devetüyü renginde astarlı örnekleri ele geçmiştir. Panaztepe'de akropolün IIa tabakasında devetüyünün tonlarında astara sahiptir. Bu çanakların bazılarında perdah tespit edilmiştir³⁴⁸.

Tip B6: Bu tip çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenenleri Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. Kocabaş Tepe örneklerinin azalmaya başladığı, ancak aynı anlayışla devam ettiği belirlenmiştir³⁴⁹.

³⁴³ Meriç 2003, 96, no:54, 63.

³⁴⁴ Aykurt 2004, 48, Çanak Tip 7.

³⁴⁵ Aykurt 2004, 50, Çanak Tip 8a.

³⁴⁶ Günel 1999a, 256, Lev.24:2.

³⁴⁷ Aykurt 2004, 46, Çanak Tip 6a.

³⁴⁸ Günel 1999a,231, Lev.6:1.

³⁴⁹ Aykurt 2004, 95, Çanak Tip 22a.

Tip B7: Bu döneme tarihlenen B7 tipi çanaklar ise Kocabaş Tepe ve Panaztepe'den bilinmektedir. Kocabaş Tepe'de Orta Tunç Çağı I'de kullanılan, ama Orta Tunç Çağı II'de örneği ele geçmeyen, Orta Tunç Çağı III'de tekrardan görülen bu çanaklar yine devetüyünün tonlarındadır³⁵⁰. Panaztepe'de ise liman kentte gri, kırmızı ve devetüyü seramik grubunda yer alan örnekleri ele geçmiştir³⁵¹.

Tip B8: Orta Tunç Çağı III'de Bağlararası'da bu çanakların kırmızı astarlı örnekleri kullanılmaya devam ederken, Kocabaş Tepe'de bu dönemde gümüş mikalı astarlı örnekleri ortadan kalkmıştır³⁵². Panaztepe'de de Orta Tunç Çağı II'de görülen örnekler arasında gri ve kırmızı astarlı olanlarında artış gözlenmiştir³⁵³. Bademgediği'nde ise sadece kırmızı astarlı örnekleri bulunmuştur³⁵⁴. Liman Tepe'de de bu tip çanaklara ait parçalar bilinmektedir³⁵⁵.

Tip B9: Bağlararası, Panaztepe, Kocabaş Tepe, Bademgediği ve Liman Tepe'de yapılan kazılarda B9 tipinde çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri ele geçmiştir. Bu çanakların Bağlararası'nda kırmızı ve devetüyü renginde astarlı³⁵⁶, Panaztepe'de akropolün IIa tabakasında gri seramik grubunda yer alan³⁵⁷, Kocabaş Tepe'de kırmızı, krem ve devetüyü renginde astarlı³⁵⁸, Bademgediği'nde ise sadece kırmızı astarlı³⁵⁹ oldukları görülmüştür. Liman Tepe'de de devetüyü grubunda yer alan örnekleri bulunmuştur³⁶⁰.

Tip B10: B10 tipi çanaklar ise Bademgediği, Liman Tepe ve Panaztepe'den bilinmektedir. Bademgediği örnekleri gri seramik grubunda³⁶¹, Liman Tepe'de devetüyünün tonlarında seramik grubunda³⁶² yer almaktadır. Panaztepe'de yapılan kazılarda Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen akropo-

³⁵⁰ Aykurt 2004, 54, Çanak Tip 9a.

³⁵¹ Bakınız dip not 53.

³⁵² Aykurt 2004, 79-80, Çana Tip 19c.

³⁵³ Bakınız dip not 53.

³⁵⁴ Meriç 2003, 91, 96, no:60-61.

³⁵⁵ Erkanal-Günel 1995, 270; Erkanal vd. 2003, 426.

³⁵⁶ Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

³⁵⁷ Günel 1999a, 419, Lev.141:1, 3.

³⁵⁸ Aykurt 2004, 91, 95-96, Çanak Tip 21b, 22b.

³⁵⁹ Meriç 2003, 91, 96, no:59.

³⁶⁰ Erkanal-Günel 1995, 270; Erkanal vd. 2003, 426.

³⁶¹ Meriç 2003, 91, 96, no:57.

³⁶² Erkanal-Günel 1995, 270.

lün IIa tabakasında içi kırmızı, dışı beyaz astarlı bir örneği³⁶³; liman kentte ise gri seramik grubundan örnekleri ele geçmiştir³⁶⁴.

Tip B11: Orta Tunç Çağı II'de ortaya çıkan B11 tipi çanaklar İzmir'de Orta Tunç Çağı III yerleşimleri içinde Kocabaş Tepe, Bağlararası ve Bademgediği'nden tanınmaktadır. Bu çanakların Kocabaş Tepe'de gri ve devetüyünün tonlarında astarlı³⁶⁵, Bağlararası'nda ise devetüyünün tonlarında astarlı³⁶⁶ oldukları belirlenmiştir. Bademgediği örnekleri ise gri seramik grubu içinde yer almaktadır³⁶⁷.

Tip B12: B 12 tipi çanaklara ait örnekler Panaztepe'de liman kentte bulunmuştur. Bu çanakların gri astarlı oldukları tespit edilmiştir³⁶⁸.

Tip B13: Kocabaş Tepe³⁶⁹ ve Panaztepe'de³⁷⁰ yapılan kazılarda B13 tipi çanakların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri ele geçmiştir. Bu çanakların Orta Tunç Çağı II'de olduğu gibi gri seramik grubunda yer aldıkları belirlenmiştir.

Tip B14: B 14 tipi çanaklar Orta Tunç Çağı III'de de kullanılmıştır. Bu döneme ait örnekler Panaztepe'de ele geçmiştir³⁷¹.

Çömlekler (Tablo 4): Orta Tunç Çağı III'de C1 tipi çömleklere ait henüz örnek ele geçmemekle birlikte, diğer tipteki çömleklerin farklı yoğunluklarda varlığını sürdürdüğü görülmüştür.

Tip C2-C3: Bu tip çömleklerin kullanımı Orta Tunç Çağı III'te de sürmüştür.

Tip C4-C6: Bu tip çömleklere ait örnekler Liman Tepe³⁷², Panaztepe³⁷³ ve Bağlararası'nda³⁷⁴ bulunmuştur. Devetüyünün tonlarında ve kırmızı astarlı olan bu çömleklerin farklı yoğunluklarda olduğu görülmektedir. Söz

³⁶³ Günel 1999a, 305, Lev.57:2.

³⁶⁴ Aykurt 1999, 41, K'IVa2 Lev.12:1.

³⁶⁵ Aykurt 2004, 62, Çanak Tip 13b.

³⁶⁶ Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

³⁶⁷ Meriç 2003, 91, 96, no:53.

³⁶⁸ Aykurt 1999, 42, K'IXb1, Lev.18:1.

³⁶⁹ Aykurt 2004, 62, Çanak Tip 13a.

³⁷⁰ Aykurt 1999, 45, Tip. KIV1, Lev.26.

³⁷¹ Aykurt 1999, 46, KV1a1, Lev.29.

³⁷² Erkanal-Günel 1995, 270.

³⁷³ Günel 1999a, 357, Lev.97:7.

³⁷⁴ Erkanal-Karaturgut 2004, 154.

konusu çömleklerden C4 tipindeki örneklerin yok denecek kadar azadığı, C5 tipi çömleklerin ise C6 tipine oranla daha az olduğu tespit edilmiştir.

Yonca Ağzılı Testiler (Tablo 5): Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen yonca ağzılı testilere ait örnekler Kocabaş Tepe'de ele geçmiştir. D2 tipinde olan bu testiler, devetüyünün tonlarında mal grubunda yer almaktadır³⁷⁵.

Gobletler ve Kantharoslar (Tablo 7): Kantharos tipi kapların Orta Tunç Çağı III'e tarihlenen örnekleri Liman Tepe³⁷⁶ ve Panaztepe'de³⁷⁷ ele geçmiştir.

IV.3.2. İthal Seramik: Bölgede ithal seramik örnekleri sadece Çeşme Bağlararası ve Bademgediği'nden bilinmektedir. Bu iki merkezden Bağlararası'nda bulunan ithal seramik örneklerinin farklı kültür bölgelerine ait olması ve sayı bakımından çokluğu dikkat çekmektedir. Kıta Yunanistan, Kiklad Adaları ve Girit kökenli olan bu örnekler, kendi içinde de çeşitlilik göstermektedir.

Minos Taklidi Kiklad Seramiği: "Minos Taklidi Kiklad Seramiği" Kiklad Adaları'nda yapılmış, Minos taklidi seramik örnekleridir. Bölgede Bağlararası'nda yapılan kazılarda bu seramik grubuna ait çok sayıda örnek bulunmuştur (Resim 3-5). İnce nitelikte ve krem, bej, tuğla renginde olan bu seramik örnekleri hamur renginde astarlıdır. Astar üzerinde kahverengi, kırmızımsı kahverengi ve tonlarında boya ile yapılmış koşan spiraller motif olarak görülmektedir. Çok az örnekte ise bitkisel motif tespit edilmiştir. Kap formu olarak ise oldukça fazla miktarda Minos ve Kiklad tipindeki tek kulplu fincanların yanında, çok daha az miktarda Minos tipi akıtacaklı çömlek ve amphora tipi kaplara ait parçalar bulunmuştur³⁷⁸.

Kiklad Adaları'nda Keos'ta yapılan kazılarda ele geçen ve "Keoslu Mikalı Mal Grubu" olarak adlandırılan seramik kırmızıya yakın bir hamur rengine sahiptir. Mikalı hamur yapısı ile dikkat çeken bu seramiğin hamurunda, kireçtaşı ve kırmızı renkte parçalarda katkı maddesi olarak görülmektedir. Pembe ile turuncu arasında değişen hamur rengine sahip bu örneklerin hepsi çarkta şekillendirilmiştir. Hamur renginde ya da devetüyü, beyaz renkte astarlı olan bu seramiklerin yüzeyleri düzeltilmiştir. Siyah ya da kırmızı renklere boya bezemeli olan bu örneklerin bazılarında çift renk

³⁷⁵ Aykurt 2004, 102.

³⁷⁶ Erkanal-Günel 1997, 235.

³⁷⁷ Bakımız dip not 53.

³⁷⁸ Erkanal-Karaturgut 2004, 155, Res. 3-4; Şahoğlu 2007, 318, Fig.12.

bir arada kullanılmıştır³⁷⁹. Bağlararası'nda ele geçen örnekler gerek hamur yapısı, gerekse yüzey özellikleri bakımından "Keoslu Mikalı Kırmızı Mal Grubu" ile benzerlik göstermektedir (Resim 7). Bu bağlamda Bağlararası örneklerinin Keos üretimi olduğu söylenebilir.

Cycladic White Ware: "Cycladic White Ware" olarak adlandırılan seramik örnekleri Kiklad kökenlidir. "Kiklad Beyazı" ya da "Melos Beyazı" olarak ta adlandırılan bu seramik örnekleri, ince ve orta nitelikte olup, çok sıkı olmayan gözenekli bir hamura sahiptir. Koyu sarı ile beyaz arasında değişen renklerde olan örneklerin yüzeyi perdahlanmıştır³⁸⁰. İzmir'de yapılan kazılarda sadece Bağlararası yerleşiminde bu seramik grubuna ait çok az örnek ele geçmiştir. İnce nitelikli, beyaz renkte hamurlu ve astarlı olan bu örnekler üzerinde kırmızımsı kahverengi boya bezeme bulunmaktadır³⁸¹.

Kiklad Seramiği: Bağlararası'nda bulunan bir testi parçası Kiklad ürünüdür (Resim 6). Orta nitelikte, kirli krem renkte hamurlu olan bu testinin gövdesi üzerinde krem renkte astar üzerine, kahverenginde dama ve dikey çizgilerle sınırlandırılmış zikzak motiflerinden oluşan paneller yer almaktadır³⁸².

Girit Polychrom Ware: Girit kökenli olan "Polychrome Ware" olarak tanımlanan seramik örnekleri ince nitelikte hamura sahip olup, çok iyi fırınlanmıştır. Orta Minos III-Geç Minos IA dönemlerine tarihlenen³⁸³ bu grup seramik örnekleri Bağlararası'nda yapılan kazılarda ele geçmiştir (Resim 9). Bu merkezde bulunan örnekler krem ve bejin farklı tonlarında hamurlu; hamur renginde astarlı; kırmızımsı kahverengi, kahverengi, siyah tonlarında boya bezemelidir. Seramik örnekleri üzerinde motif olarak bant sıraları ve spiraller görülmektedir. Çoğunluğunu gövde parçalarından oluşan seramik örnekleri içinde, tek kulplu fincan ile gaga ağızlı testi form veren örnekleri oluşturmaktadır³⁸⁴.

³⁷⁹ Bikaki 1984, 7-24.

³⁸⁰ Atkinson vd. 1904, Lev. 20:1; Forsyde 1914, 191; Overbeck 1989, 76, Lev. 52; Renfrew 1972, Lev. 13:1; MacGillivray 1984, 153-158; Betancourt 1990, 101, No. 501.

³⁸¹ Erkanal-Karaturgut 2004, 155.

³⁸² Erkanal-Karaturgut 2004, 156, Res.7. (Söz konusu örnek adı geçen yayında Kıbrıs seramiği olarak tanımlanmıştır. Konunun uzmanları tarafından yapılan çalışmalar sonucu bu parçanın Kiklad seramiği olduğu belirtilmiştir).

³⁸³ Schiering 1998, 72, 74, 159, Lev.42:3; MacGillivray 1998, 75-77, Tip 4-7; Caskey 1972, 392, Lev.92 G 24-30.

³⁸⁴ Erkanal-Karaturgut 2004, 155, Res.5.

Tortoise-Shell Ripple Ware: Girit kökenli bir diğer seramik grubunu ise “Tortoise-Shell Ripple Ware” olarak tanımlanan seramik örnekleri oluşturmaktadır. Bu seramik grubu Girit’te Orta Minos II döneminden itibaren Geç Minos IB dönemi sonuna kadar görülmektedir. Doğu Girit kökenli olduğu düşünülen “Tortoise-Shell Ripple Ware” seramik örneklerinin, üretim yeri henüz saptanmamıştır. Genel olarak açık renk astar üzerine koyu renk bezemeli olan bu seramik örnekleri çok iyi fırınlanmış ve perdahlanmışlardır. Seramik örnekleri üzerinde dalgalı hatlar, zigzag, yatay bantlar ve düzensiz paralel hatlar motif olarak görülmektedir³⁸⁵. İzmir’de Bağlararası’nda (Resim 10)³⁸⁶ ve Bademgediği’nde (Resim 11)³⁸⁷ yapılan kazılarda bu seramik grubuna ait çok az miktarda örnek ele geçmiştir. Bu merkezlerden Bağlararası’nda bulunan örnekler kırmızı renkte, ince katkılı bir hamura sahiptir. Pembemsi krem astarlı seramik örnekleri üzerinde kırmızı ve kahverengi tonlarında boya ile yapılmış dalgalı hatlar görülmektedir.

Mat Boyalı Seramik: İzmir’de Orta Tunç Çağı I’den itibaren görülen mat boyalı seramik örnekleri, bu dönemde sadece Bağlararası’nda bulunmuştur. Birkaç parçadan oluşan bu örnekler sarımsı yeşil renkte ve orta nitelikli bir hamura sahiptir. Yeşil astarlı olan seramik örnekleri üzerinde kahverengi tonlarında bezemeler yer almaktadır³⁸⁸.

“Aegina” Üretimi Kamares Seramiği: Kıta Yunanistan’da Aegina’nın IX. tabakasında bulunan bir grup seramik “Aegina Yapımı Kamares Seramiği”, bir başka grup seramik ise “Kamares Taklidi Yerli Seramik” olarak tanımlanmıştır. Bu seramik gruplarından “Aegina Yapımı Kamares Seramiği” olarak adlandırılan örnekler temiz hamurlu olup, meşin renginde ve kırmızımsı kahverenginde hamura sahiptir. Açık kırmızı, açık kırmızımsı kahverengi renkte astarlı olan bu seramik örnekleri beyaz, krem ve pembe boya bezemelidir³⁸⁹.

İzmir’de Bağlararası’nda yapılan kazılarda ele geçen üç parça seramik (Resim 8), ince nitelikte, kırmızımsı kahverenginde hamurlu olup, açık kırmızı astar üzerine beyaz renkte boya bezemelidir. Yaprak motifleri ile be-

³⁸⁵ Betancourt 1984, 89-91, Res.2:C2578; 1985, 113-114; 1990, 107, 120-121, 179-180, 189, Res.27:582, 37:787, 38:797, 61:1799, 62:1801, 1815, 70:2028, Lev.30:582, 89:1801, 104:2028; Caskey 1972, 392, Lev.92 G-3, G-13.

³⁸⁶ Erkanal-Karaturgut 2004, 155, Res.5; Şahoğlu 2007, 317, Fig.10.

³⁸⁷ Meriç 2003, 91, Fig.13.

³⁸⁸ Erkanal-Karaturgut 2004, 155.

³⁸⁹ Kilian-Dirmeier 1997, 110-111, 147-154, Taf.21:217; 22:227-228, 230-232; 23:237-238; 24:240-241, 243, 246, 247.

zemeli olan bu parçalar³⁹⁰, malzeme ve teknik özellikleri bakımından “Aegina Yapımı Kamares Seramiği” ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Bağlararası örnekleri de “Aegina Yapımı Kamares Seramiği” olarak tanımlanabilir.

Sarı Minyas Seramiği: Sarı Minyas seramiğinin Orta Tunç Çağı III dönemine tarihlenen örnekleri Panaztepe³⁹¹ ve Bağlararası’nda³⁹² bulunmuştur. Panaztepe’de bu dönemde sarı Minyas seramiğinin Orta Tunç Çağı II’ye oranla azaldığı, söz konusu örneklerinde kantharos tipi kaplara ait olduğu tespit edilmiştir. Bağlararası’nda ise sarı Minyas seramiğine ait örnekler birkaç gövde parçasından oluşmaktadır.

Kırmızı Minyas seramiği ise Orta Tunç Çağı III’de varlığını çok az örnekler sürdürmüştür. Bu dönem örnekleri Panaztepe’de akropolün IIa tabakasında ele geçmiştir. Gövde parçalarından oluşan örneklerin açık kaplara ait olduğu tespit edilmiştir³⁹³.

V. DEĞERLENDİRME

Prehistorik dönemlerden beri yerleşime sahne olan İzmir bölgesi, Orta Tunç Çağı’nda da Bağlararası, Liman Tepe, Bayraklı, Panaztepe, Larisa, Kocabaş Tepe ve Bademgediği gibi yerleşimlere sahne olmuştur. Söz konusu yerleşimlerde ele geçen ve Orta Tunç Çağı’na tarihlenen seramik örnekleri bir bütün halinde değerlendirildiğinde İzmir’de Orta Tunç Çağı kültürünün üç aşama gösterdiği belirlenmiştir. Orta Tunç Çağı I, II ve III olarak tanımlanan bu kültürün Batı Anadolu’nun diğer yerleşimleriyle de korelasyon sağladığı görülmüştür.

Liman Tepe, Panaztepe ve Kocabaş Tepe yerleşimleri bölgenin Orta Tunç Çağı I seramiği hakkında detaylı bilgi vermektedir. Yerli ve ithal seramiklerin görüldüğü bu dönemde, yerli seramiğin kalın bir astara ve perdahlı bir yüzeye sahip olduğu belirlenmiştir. Yerli seramiğin bu dönemde kırmızı astarlı seramik, devetüyü renginde astarlı seramik, krem renginde seramik, gri seramik ve altın mikalı seramik olmak üzere çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bu seramik grupları içinde Liman Tepe’de kırmızı ve devetüyü renginde seramik yoğunken, Kocabaş Tepe’de de devetüyünün tonlarında seramiğin yoğun olduğu saptanmıştır. Panaztepe’de ise kırmızı, krem

³⁹⁰ Şahoğlu 2007, 318, Fig.11.

³⁹¹ Günel 1999a, 39, 76, 431, Lev.151:2.

³⁹² Erkanal-Karaturgut 2004, 155.

³⁹³ Günel 1999a, 431, Lev.151:3.

ve devetüyü renginde astarlı seramikler aşağı yukarı aynı orandadır. Kap formu olarak B8 tipinde çanaklar, C5 tipinde çömlekler ile yonca ağızlı testilerin bu dönem yerleşimlerinin tabakalarında çok sayıda olduğu ve dönemi karakterize ettiği söylenebilir. Yerli seramiğin yanında bölgede Liman Tepe'de ithal olarak görülen Kıta Yunanistan kökenli mat boyalı seramik örnekleri, Orta Tunç Çağı'nın ilk ithal seramik örneklerini oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bölgede bulunan gerek yerli, gerekse ithal seramik örnekleri ile yapılan karşılaştırmalar, bölgede yaşanan Orta Tunç Çağı I döneminin, Beycesultan'ın ve Troya'nın V.'in geç evresi, Milet'in III. tabakası ile çağdaştır. Söz konusu bu dönem Orta Anadolu'da Kültepe'de Karum'un II. tabakasını, höyüğün ise 8. tabakasını, Boğazköy'de Büyükkale'nin IVd erken, kuzeybatı yamacının ise 8b tabakalarını, Alişar'ın 11T tabakasını içine almaktadır. Görüldüğü üzere Orta Tunç Çağı I'in Orta Anadolu'da Erken Koloni Çağı ile paralel bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mat boyalı seramik örneklerine dayanarak bu dönemin Kıta Yunanistan'da Orta Hellas Dönemi II dönemi, bununla da bağlantılı olarak ise Girit'te Orta Minos IB-II dönemi ile çağdaş olduğu söylenebilir.

Orta Tunç Çağı II'ye gelindiğinde ise Liman Tepe, Panaztepe, Kocabaş Tepe yerleşimlerinin yanında Bağlararası'nda ele geçen seramik örnekleri bölgenin dönem seramiği hakkında detaylı bilgi vermektedir. Yerli seramik örnekleri değerlendirildiğinde, Orta Tunç Çağı I'e oranla astarın daha ince olduğu görülmektedir. Orta Tunç Çağı I'de kullanılan seramik gruplarına ek olarak, bu dönemde gümüş mikalı astarlı seramik örnekleri ortaya çıkmıştır. Yerleşme olarak ele alındığında, Orta Tunç Çağı II'de de bu seramik grupları farklı dağılım göstermektedir. Söz konusu yerleşimlerden İzmir Körfezi'nin güneyinde yer alan Liman Tepe ve Bağlararası'nın benzerlik gösterdiği görülmektedir. Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı I'de yoğun olan kırmızı astarlı seramik örneklerinin artık bu dönemde görülmediği, yerini tamamen kırmızı astarlı seramiğe bıraktığı söylenebilir. Kırmızı astarlı seramik ile birlikte devetüyünün tonlarında astarlı seramiğin de aynı oranda olduğu, gri seramiğin ise yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Orta Tunç Çağı I'de yerleşim görmeyen, Orta Tunç Çağı II'de yerleşim alanı olarak kullanılan Bağlararası ise aşağı yukarı Liman Tepe ile benzer bir durum sergilemektedir. Bağlararası'nda da kırmızı ve devetüyünün tonlarında astarlı seramik gruplarının esas tabaka malzemesini oluşturmakla birlikte, Liman Tepe'de farklı olarak gri seramiğin çok daha az olduğu belirlenmiştir. Körfezin kuzeyinde Panaztepe'de ise yine seramik grupları-

nın güneye göre farklı olduğu görülmektedir. Gri seramiğin esas tabaka malını oluşturduğu bu dönemde, buna bağlı olarak kırmızı ve devetüyü astarlı seramik ise azalmıştır. Körfezin iç kısmında Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarının yine yoğun olduğu, kırmızı astarlı ve gri seramiğin yoğunluğunun ise yine az olmakla birlikte, Orta Tunç Çağı I'e göre artış gösterdiği belirlenmiştir. Kap formu olarak ise Orta Tunç Çağı I'i karakterize eden B8 tipi çanaklar ile C5 tipi çömleklerin azaldığı, bunun tersine B9 tipi çanaklar ile C6 tipi çömleklerin esas tabaka malını oluşturduğu görülmüştür. Bu formların yanı sıra yonca ağızlı testiler aynı yoğunlukta devam ederken, B13 tipi çanaklar artış göstermiştir. Bu formların dışında ilk defa bu tabakada ortaya çıkan A3 tipi fincanlar, B11 tipi çanaklar, kantharos ve goblet tipi kaplar dönemi karakterize eden formları oluşturmaktadır. Bu dönem yerli seramik örnekleri Troya'nın VIa/b tabakaları, Beycesultan'ın IVc/b tabakası, Milet'in IVa tabakasının erken safhası, Kültepe'de Karum'un Ib tabakası, höyüğün 7. tabakası, Boğazköy'de Büyükkale'nin geç IVd tabakası, kuzeybatı yamacının 8a tabakası ile Alishar'ın ise 10T tabakası ile eş zamanlıdır. Söz konusu yerleşimlerle ilişkilendirilecek olursak Orta Tunç Çağı II'nin Orta Anadolu'da Geç Koloni Çağı ile çağdaş bir dönem olduğu görülmektedir. Bu dönemde çevre kültür bölgeleri ilişkilerin artması ile birlikte, bölgede bulunan ithal seramik örneklerinin de çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. İthal seramik örnekleri olarak ele geçen Kıta Yunanistan kökenli mat boyalı seramik örneklerinin yanında kırmızı ve sarı Minyas seramiği, Girit kökenli Minos seramiği karşılaştırmalı kronoloji oluşturması bakımından da önem taşımaktadır. Söz konusu ithal seramik örnekleri ile ilişkilendirilirse, Orta Tunç Çağı II'nin Girit'te Orta Minos III'e, Kıta Yunanistan'da ise Orta Hellas III dönemine çağdaş olduğu söylenebilir.

Orta Tunç Çağı'nın son dönemini oluşturan Orta Tunç Çağı III'de ise bölgenin genelinde astar ince olup, astarın incilmesiyle bağlantılı olarak renklerin tonlarının açıldığı görülmektedir. Bu dönemde Orta Tunç Çağı II yerleşmelerine Bademgediği eklenmiştir. Orta Tunç Çağı II yerleşimlerinden körfezin güneyinde Liman Tepe ve Bağlararası'nda devetüyünün tonlarında astarlı seramik artmış, kırmızı astarlı seramik ise azalmıştır. Panaztepe'de ise gri seramik esas tabaka malını oluşturmakla birlikte, kırmızı astarlı seramikte de artış olmuştur. Körfezin iç kısmında Kocabaş Tepe'de ise devetüyünün tonlarında seramiğin yoğunluğu devam ederken, kırmızı astarlı seramik artmış, gri seramik ise azalmıştır. Bu bölgede Bademgediği'nde ise Panaztepe'de olduğu gibi gri seramiğin, diğer seramik gruplarına göre yoğun olduğu belirlenmiştir. Bu dönemde yerli seramik seramik

kap formlarının yoğunluklarında da bir değişim olmuştur. B9 tipi çanakların yanında B11 tipi çanaklarının yoğun olarak bulunduğu bu dönemde, B13 tipi çanakların da diğer formlara göre belirgin bir oran oluşturduğu görülmüştür. Bu formların dışında çömlek tipleri içinde C6 tipi çömleklerin üstünlüğü de devam etmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan A4 tipi fincanlar ise tabakaları tarihlendirmede önemli rol oynamıştır. Orta Tunç Çağı III'de bölgenin ithal seramik örneklerinin çeşitliliğinde bir artış görülmektedir. Panaztepe, Bağlararası ve Bademgediği'nde ele geçen ithal seramik örnekleri bölgenin çevre kültür bölgeleri ile ilişkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Özellikle Bağlararası'nda yoğun olarak ele geçen bu seramik örneklerinin Girit, Kiklad ve Kıta Yunanistan kökenli oldukları saptanmıştır. Girit ithallerini oluşturan "Tortoise-Shell Ripple Ware" ve "Polychrom Ware", Kiklad kökenli Thera ve olası Keos üretimi seramik örnekleri, Kıta Yunanistan kökenli "Mat Boyalı Seramik" ile "Aegina üretimi Kamares Seramiği", İzmir bölgesi ile çevre kültür bölgeleri ile karşılaştırmalı bir kronoloji oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Gerek yerli seramik örnekleri, gerekse ithal seramik örnekleri Orta Tunç Çağı III'ün Troya'nın VIc tabakası, Beycesultan'ın IVa tabakası ile Milet'in IVa tabakasının geç safhası, Kültepe'de Karum'un Ia tabakası ile çağdaş olduğu anlaşılmaktadır. Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nın son safhasını oluşturan bu dönem Orta Anadolu'da Eski Hitit Devri'nin başıyla, Girit ithal seramik örnekleri ile kurulan bağlantılar sayesinde ise Orta Minos IIIB - Geç Minos IA dönemi ile çağdaş bir dönemi oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere İzmir'de Orta Tunç Çağı üç safha halinde gelişmiştir. Bu dönem yerleşmelerinde mimari, bağlı olarak ele geçen yerli ve ithal seramik örnekleri, Batı Anadolu kronolojik dizininin oluşmasında önem taşımaktadır. İlerleyen yıllarda bölgede yapılacak yeni araştırmalar Ege arkeolojisi için önemli bulgular vermeye devam edecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKARCA, A. 1978, "Troas'ta Aşağı Kara Menderes Ovası Çevresindeki Şehirler", *Belleten*, 47/165, 1-52.
- AKURGAL, E. 1950, "Bayraklı Kazısı Önrapor", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8 /1, 2-97.
- AKURGAL, E. 1971, "Bayraklı ve Erythrai 1970 Çalışmaları", *Belleten*, 35, 344-345.
- AKURGAL, E. 1993, *Eski İzmir I. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara.
- ARIK, R. O. 1937, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı, 1935'deki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor*, Ankara.
- ÅSTROM P.-FRIZELL, B.-GILLIS, C.-WELLS, B. 1980, *Corpus Vasorum Antiquorum: Sweden Fasc:1*, Lund.
- ATALAY, E. 1988, "İzmir ve Aydın Yörelerinde Mağara Araştırmaları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 5, 297-323.
- ATKINSON, T. D.-BOSANQUET, R.C.-EDGAR, C.C.-EVANS, A.J.-HOGART, D.G.- MACKENZIE, D.-SMITH, C.-WELCH, F.B. 1904, *Excavations at Phylakopi in Melos*, London.
- AYKURT, A. 1999, *Panaztepe Gri Minyas Seramiği*, Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AYKURT, A. 2004, *Kocabaş Tepe Orta Tunç Çağı Seramik Örneklerinin Ege Arkeolojisi-ndeki Yeri ve Önemi*, Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- AYKURT, A. 2006, "Kocabaş Tepe Seramik Fırını", A. Erkanal, E. Özgen, S. Günel, H. Hüryılmaz vd. ed., *Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması*, İstanbul, 113-119.
- AYKURT, A. 2008, "Batı Anadolu'da Gri Seramiğin Kökeni ve Gelişimi", A. Erkanal-Öktü, S. Günel, U. Deniz ed., *H.Ü. 10. Kuruluş Yılı Etkinliği: Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara, 9-22.
- AYKURT, A. (Baskıda) "The End of Early Bronze Age and Transition to the Middle Bronze Age in Liman Tepe", C. Doumas, O. Kouka vd. ed., *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence*. Athens.
- BAKER, H.D.-COLLON, D.-HAWKINS, J.D.-POLLARD, T.-POSTGATE, J. N.-SYMINGTON, D.-THOMAS, D. 1995, "Kilise Tepe 1994", *Anatolian Studies*, 45, 139-192.
- BAKIR, G. 1983, "Urla/Klazomenia Kazısı 1981 Yılı Çalışmaları Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, IV, 63-68.

- BAKIR, G.-ANLAĞAN, Ç. 1981, "1979 Yılı Klazomenai Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, 87-90.
- BAYNE, N. 2000, *The Grey Wares of North – West Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and their Relation to the Early Greek Settlements*, Dr. Rudolf Habelt GMBH, Bonn.
- BETANCOURT, P. P. 1984, "The Middle Minoan Pottery of Southern Crete and the Questions of a Middle Minoan Thalassocracy", *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality*, 89-92.
- BETANCOURT, P. P. 1985, *The History of Minoan Pottery*, Princeton, New Jersey.
- BETANCOURT, P. P. 1990, *Kommos II. The Final Neolithic Through Middle Minoan III Pottery*, Princeton, New Jersey.
- BIKAKI, A. 1984, *Keos IV: The Potter's Marks*, Mainz am Rhein.
- BLEGEN, C. 1921, *Korakou: A Prehistoric Settlement near Corinth*, Boston.
- BLEGEN, C.-CASKEY, J.L.-RAWSON, M.-SPERLING, J. 1950, *Troy I: The First and Second Settlements*. Princeton.
- BLEGEN, C.-CASKEY, J.L.-RAWSON, M. 1951, *Troy II: The Third, Fourth, and Fifth Settlements*, Princeton.
- BLEGEN, C.-CASKEY, J.L. -RAWSON, M. 1953, *Troy III: The Sixth Settlements*, Princeton.
- BOEHLAU, J.-SCHEFOLD, K. 1940, *Larisa Am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934, Band I: Die Bauten*, Berlin.
- BOEHLAU, J.-SCHEFOLD, K. 1942, *Larisa Am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934, Band III: Die Kleinfunde*, Berlin.
- BOSTANCI, O. 2002, *Cumaovası ve Çevresi Prehistorik Merkezler*, Hacettepe Üniversitesi: Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BREA, L.B. 1976, *Poliichni. Città Preistorica Nell'isola Di Lemnos, Vol.II*, L'erma di Bretschneider, Roma.
- BUCK, R. J. 1956, *Middle Helladic Mattpainted Pottery*, Diss. University of Cincinnati.
- BÜYÜKKOLANCI, M. 2008, "Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) "Appasas" mı?", A. Erkanal-Öktü, S. Günel, U. Deniz ed., *H.Ü. 10. Kuruluş Yılı Etkinliği: Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara, 41-55.
- CASKEY, J. L. 1957, "Excavations at Lerna, 1956", *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 26, 142-162.
- CASKEY, J. L. 1960, "The Early Helladic Period in the Argolid", *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 29, 285-303.

- CASKEY, J. L. 1972, "Investigation in Keos. Part II: A Conspectus of the Pottery", *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 41, 357-401.
- CAYMAZ, T. 2002, *Urta Yarımadası Prehistorik Merkezler*, Hacettepe Üniversitesi: Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- CHILDE, V. G. 1915, "On the Date and Origin of Minyan Ware", *Journal of Hellenic Studies*, 35, 196-207.
- ÇİLİNGİROĞLU, A.-DERİN, Z.-ABAY, E.-SAĞLAMTİMUR, H.-KAYAN, İ. 2004, *Ulucak Höyük. Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Paris.
- DAWKINS, R.M.-DROOP, J. 1910/11, "The Excavations at Phylakopi in Melos 1911", *The Annual of the British School at Athens*, 17, 1-28.
- DAVIS, J. L. 1986, *Keos IV. Ayia Irini: Period V*, Mainz am Rhein.
- DERİN, Z.-ÖNER, E. 1997, "Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo – Coğrafya Araştırmaları, 1995", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18/1, 411-439.
- DICKINSON, O.T.K.P. 1977, *The Origins of Mycenaean Civilization*, Göteborg.
- DIETZ, D. 1980, *Asine II, Results of the Excavations East of the Acropolis 1970-74, 2: The Middle Helladic Cemetery, The Middle Helladic and Early Mycenaean deposits*, Paul Åströms Förlag.
- DÖRPFELD, W. 1902, *Dörpfeld, Troya und Ilion. Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894*, Athens.
- DRIEHAUS, J. 1957, "Prähistorische Siedlungsfunde in der unteren Kaikosebene und an dem Golf von Çandarlı", *Istanbul Mitteilungen*, 7, 76-101
- DUPRÉ, S. 1983, *Porsuk I. La Céramique de L'Age du Bronze et de L'Age du Fer*, Paris.
- EFE, T. 1994, "Early Bronze Age III Pottery from Bahçehisar: The Significance of the Pre-Hittite Sequence in the Eskişehir Plain, Northwestern Anatolia", *AJA*, 98, 5-34.
- EFE, T.-TÜRKTEKİ, M. 2005, "The Stratigraphy and Pottery of the period Transitional into the Middle Bronze Age at Küllüoba (Seyitgazi, Eskişehir)", *Anatolia Antiqua*, XIII, 119-144.
- EMRE, K. 1963, "The Pottery of the Assyrian Colony Period According to the Building Levels of the Kanish Karum", *Anadolu*, 7, 87-99.
- EMRE, K. 1966, "Acemhöyük Seramiği", *Anadolu*, 10, 53-98.
- EMRE, K. 1989, "Pottery of Levels III-IV at the Karum of Kanesh", K. Emre, B. Hrouda, M. Mellink, N. Özgüç ed., *Tahsin Özgüç'e Armağan: Anatolia and The Ancient Near East*, Ankara, 111-128.

- EMRE, K.-ÇINAROĞLU, A. 1993, "A Group of Metal Hittite Vessels from Kınık-Kastamonu", M. Mellink, E. Porada, T. Özgüç ed., *Nimet Özgüç'e Armağan: Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors*, Ankara, 675-713.
- ERDEMGİL, S.-BÜYÜKKOLANCI, M. 1992, "1990 Yılı Efes Ayasuluk Tepesi – Prehistorik Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 13/1, 265-281.
- ERKANAL, A. 1987, "Panaztepe Kazısının 1985 yılı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 8/1, 253-261.
- ERKANAL, A. 1988, "Panaztepe Kazıları 1986 Yılı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 9/1, 345-350.
- ERKANAL, A. 1989, "Panaztepe Kazıları 1987 Yılı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 10/2, 59-65.
- ERKANAL, A. 1990, "1988 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 11/1, 255-260.
- ERKANAL, A. 1992, "1990 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 13/1, 447-455.
- ERKANAL, A. 1993a, "1991 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 14/1, 495-540.
- ERKANAL, A. 1993b, "Panaztepe Nekropolü", *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 129-140.
- ERKANAL, A. 1994, "1992 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 15/1, 461-466.
- ERKANAL, A. 1995, "1993 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16/1, 281-286.
- ERKANAL, A. 1996, "1994 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 17/1, 329-335.
- ERKANAL, A. 1997, "1995 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18/1, 281-290.
- ERKANAL, A. 1998, "1996 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 19/1, 455-466.
- ERKANAL, A. 1999, "1997 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 20/1, 371-381.
- ERKANAL, A. 2000, "1998 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21/1, 279-286.

- ERKANAL, A. 2001, "1999 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 22/1, 269-278.
- ERKANAL, A. 2003, "2001 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 24/1, 227-232.
- ERKANAL, A.-ERKANAL, H. 1983a, "Vorbericht über die Grabungen 1979 im Prähistorischen Klazomenai/Liman Tepe", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 163-183.
- ERKANAL, A.-ERKANAL, H. 1983b, "A New Archaeological Excavation in Western Anatolia; Panaztepe", *Turkish Review Quarterly Digest*, 3/1, 67-76.
- ERKANAL, H. 1998, "1996 Yılı Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 19/1, 379-398.
- ERKANAL, H. 1999, "1997 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 20/1, 325-336.
- ERKANAL, H. 2000, "1998 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 21/1, 251-262.
- ERKANAL, H. 2001, "1999 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 22/1, 259-268.
- ERKANAL, H.-AYKURT, A. 2008, "Liman Tepe 2006 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 29/3, 223-242.
- ERKANAL, H.-ARTZY, M. 2002, "2000 Yılı Liman Tepe Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 23/1, 375-388.
- ERKANAL, H.-HÜRYILMAZ, H. 1994, "1992 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 15/1, 361-373.
- ERKANAL, H.-GÜNEL, S. 1995, "1993 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16/1, 263-279.
- ERKANAL, H.-GÜNEL, S. 1996, "1994 Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 17/1, 305-327.
- ERKANAL, H.-GÜNEL, S. 1997, "1995 Yılı Liman Tepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 18/1, 231-260.
- ERKANAL, H.-KARATURGUT, E. 2004, "2002 Yılı Çeşme Bağlararası Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 25/2, 153-164.
- ERKANAL, H.-ARTZY, M.-KOUKA, O. 2003, "2001 Yılı Liman Tepe Kazı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 24/1, 423-436.
- ERSOY, Y. 1988, "Finds from Menemen/Panaztepe in the Manisa Museum", *The Annual of the British School at Athens*, 83, 55-82.

- FIMMEN, D. 1909, *Zeit und Dauer der Kretisch-Mykenischen Kultur*, Leipzig-Berlin.
- FISCHER, F. 1963, *Die Hethitische Keramik Von Boğazköy*, Berlin.
- FORDYSKE, J. 1914, "The Pottery Called Minyan Ware", *Journal of Hellenic Studies*, 34, 126-156.
- FRENCH, D. 1967, "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia, I. The İznik Area", *Anatolian Studies*, XVII, 49-100.
- FRENCH, D. 1973, "Migrations and Minyan Pottery in Western Anatolia and the Aegean", R.A. Crossland ve R. Birchall ed., *Bronze Age Migrations in the Aegean*, London, 51-57.
- FRODIN, D.-PERSON, A.W. 1938, *Asine: Result of the Swedish Excavations 1922-1930*, Stockholm.
- GOLDMAN, H. 1956, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol.II*, New Jersey.
- GUNTER, A.C. 1991, *The Bronze Age. Gordion Excavations Final Reports III*, Philadelphia.
- GÜNEL, S. 1999a, *M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiklerinin Batı Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara.
- GÜNEL, S. 1999b, "Vorbericht über die Mittel – und Spätbronzezeitliche Keramik vom Liman Tepe", *Istanbuler Mitteilungen*, 49, 41-82.
- GÜNEL, S. 2004, "Orta Hellas Dönemi Mat Boyalı Seramiği ve Liman Tepe'de Ele Geçen Mat Boyalı Seramiğin Ege Arkeolojisi Kültürel Gelişimindeki Önemi", *TÜBA-AR*, VII, 197-214.
- HEUCK, S. A. 1990, *Northwest Anatolian Grey Wares in the Bronze Age: Analysis and Distribution in the Eastern Mediterranean*, Michigan.
- HOWELL, R.J. 1966, "Euboea in the Middle Bronze Age", *The Annual of the British School at Athens*, 61, 90-99.
- IMMERWAHR, S.S. 1971, *The Athenian Agora: The Neolithic and Bronze Ages*, Princeton.
- JABLONKA, P. 1996, "Troia VI – Verteidigungsgraben in der Unterstadt von Troia Grabungsbericht 1995", *Studia Troica*, 6, 65-96.
- JANNORAY, J.-EFFENTERRE. H. Van 1938, "Fouilles de Krisa (Phocide)", *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 62, 110-148.
- JOUKOWSKY, M.S. 1986a, *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies, Volume I: Excavations and Studies*, New Jersey.

- JOUKOWSKY, M.S. 1986b, *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies, Volume II: Bibliography, Catalogue, Appendix, Index*, New Jersey.
- KILIAN-DIRMEIER, I. 1997, *Alt- Ägina 4/3: Das Mittelbronzezeitliche Schachtgrab von Ägina*, Mainz.
- KORFMANN, M. 1981, "Demircihöyük. Eine Frühbronzezeitliche Festung von der Phrygisch – Bithynischen Grenze Kampagne 1977", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 25/2, 115-123.
- KORFMANN, M. 1986, "Beşik Tepe Vorbereicht über die Ergebnisse der Grabungen von 1984", *Archäologischer Anzeiger*, 304-330.
- KORFMANN, M. 1987, "Beşik Yassitepe ve Beşik Mezarlığı 1985 Ön Raporu", *Kazi Sonuçları Toplantısı*, 8, 229-238.
- KORFMANN, M. 1997, "Troia –Ausgrabungen 1996", *Studia Trioca*, 7, 1-71.
- KOŞAY, H. Z. 1951, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1937-1939 daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara.
- KOŞAY, H. Z. 1973, *Alacahöyük Kazısı 1063-1967 Çalışmaları ve Keşiflerine Ait İlk Rapor*, Ankara.
- KOŞAY, H.Z.-ÜNAL, A.-ÇİZGEN, A. 1965, "1964 Alacahöyük Kazısı Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 14/1-2, 161-189.
- KULAKOĞLU, F. 1996, "Ferzant Type Bowls from Kültepe", T. Mikasa ed., *Essays on Ancient Anatolia and Syria in the Second and Third Millennium*, 69-86.
- KULL, B. 1988, *Demircihöyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978, Band V, Die Mittelbronzezeitliche Siedlung*, Mainz Am Rhein.
- LACY, A.D. 1971, *Greek Pottery in the Bronze Age*, London.
- LAMB, W. 1936, *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.
- LAMB, W. 1937, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar: II", *Archaeologia*, 87, 217-283.
- LLOYD, S.-GÖKÇE, N. 1951, "Excavations at Polatlı", *Anatolian Studies*, 1, 21-75.
- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1955, "Beycesultan Excavations First Preliminary Report", *Anatolian Studies* 5, 1955: 39-92.
- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1956, "Beycesultan Excavations Second Preliminary Report", *Anatolian Studies*, 6, 101-135.
- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1962, *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.

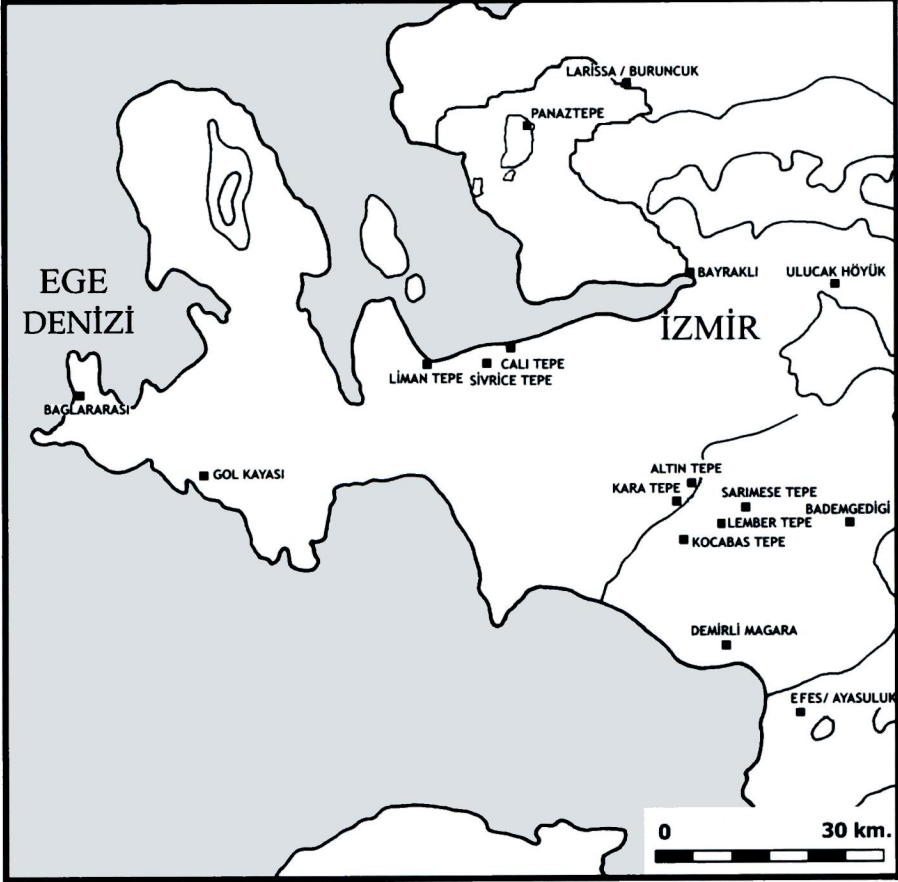
- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1965, *Beycesultan Vol.II. Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, London.
- MACGILLIVRAY, J.A. 1984, "Cycladic Jars from Middle Minoan III Contexts at Knossos", R. Hägg ve N. Marinatos ed., *The Minoan Thalassocracy. Myth and Reality*, 153-158.
- MACGILLIVRAY, J.A. 1998, *Knossos: Pottery Groups of the Old Palace Period*, British School at Athens Studies, London.
- MAMIGLIANO, N. N. 2000, "Bronze Age Iasos", *Anatolian Archaeology*, 6, 12.
- MAMIGLIANO, N. 2001, "Bronze Age Iasos", *Anatolian Archaeology*, 7, 15.
- MARAN, J. 1992, *Kiäpha Thiti. Ergebnisse der Ausgrabungen II.2. Jt. V. Chr.:Keramik and Kleinfunde*, Marburg.
- MELLAART, J. 1958, "The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean", *American Journal of Archaeology*, 1-33.
- MELLAART, J. 1960, "The Origin of Minyan Ware", 5. *Türk Tarih Kongresi*, 146-156.
- MELLAART, J.-MURRAY, A. 1995, *Beycesultan Vol. III. Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects*, London.
- MELLINK, M. 1956, *A Hittite Cemetery at Gordion*, The University Museum. University of Pennsylvania, Philadelphia.
- MELLINK, M. 1978, "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology*, 82, 315-338.
- MERİÇ, R. 1983, *Küçük Menderes (Kaystros) Havzasının Tarihsel Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Doktora Tezi.
- MERİÇ, R. 1986, "1984 yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 199-208.
- MERİÇ, R. 1987, "1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 4, 301-310.
- MERİÇ, R. 1989, "1987 İzmir-Manisa-Aydın İlleri Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 6, 385-392.
- MERİÇ, R. 1990, "1988 İzmir- Manisa -Aydın İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 7, 361-366.
- MERİÇ, R. 1993, "Pre-Bronze Age Settlements of West-Central Anatolia", *Anatolica*, 19, 143-150.
- MERİÇ, R. 2003, "Excavations at Bademgediği Tepe (Puranda) 1999-2002 A Preliminary Report", *Istanbul Mitteilungen*, 53, 79-98.

- MERİÇ, R.-MOUNTJOY, P.A. 2002, "Mycenaean Pottery from Bademgediği Tepe (Puranda) Ionia: A Preliminary Report", *Istanbuler Mitteilungen*, 52, 79-98.
- MERİÇ, R.-Öz, A.K.-Meriç, A.E. 2003, "Metropolis 2001 Yılı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 24/1, 151-158.
- MERİÇ, R.-Öz, A.K.-Meriç, A.E.-Aybek, S.-Güngör, E. 2007, "2005 Yılı Metropolis Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 28/2, 243-252.
- MILOJCIC, V. 1961, *Samos. Die Prähistorische Siedlung Unter dem Heraion. Grabung 1953 and 1955*, Bonn.
- MORI, M.-OMURA, S. 1993, "A Preliminary Report on the third Excavation at Kaman Kalehöyük in Turkey (1988)", *Essays on Anatolian Archaeology 1993, Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan*, Vol.VII, 43-74.
- MOUNTJOY, P.A. 1980, "Some Early and Middle Helladic Pottery from Boeotia", *The Annual of the British School at Athens*, 75, 139-149.
- MÜLLER-KARPE, A. 1988, *Hethitische Töpferei der Oberstadt von Hattuşa*, Marburg/Lahn.
- NIEMEIER, W.D. 1984, "The End of the Minoan Thalassocracy", R. Hägg, N. Marinatos ed., *The Minoan Thalassocracy Myth and Reality*, Stockholm, 205-241.
- NIEMEIER, B.-NIEMEIER, W.D. 1997, "Milet 1994-1995. Projekt Minoisch-Mykenisches Bis Protogeometrisches Milet: Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel", *Archaeologischer Anzeiger*, 189-248.
- OĞUZHANOĞLU, U. 2008, *Panaztepe Seramik Verileri Işığında Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'na Geçiş*, Hacettepe Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi.
- OMURA, S. 1990, "1988-Kaman Kalehöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 11/1, 335-353.
- OMURA, S. 1991, "1989 Yılı Kaman Kalehöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 12/1, 427-442.
- OMURA, S. 1992, "1990 Yılı Kaman Kalehöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 13/1, 319-336.
- OMURA, S. 1996, "A Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia 1994", *Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan*, Vol.6, 135-192.
- OMURA, S. 1999, "A Preliminary Report on the ninth Excavation at Kaman Kalehöyük in Turkey (1994)", *Essays on Anatolian Archaeology 1999, Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan*, Vol.9, 87-134.

- OMURA, S. 2000, "1998 Yılı Kaman Kalehöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21/1, 217-228.
- ORTHMANN, W. 1963a, *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*, Berlin.
- ORTHMANN, W. 1963b, *Frühe Keramik von Boğazköy: Aus Den Ausgrabungen am Nordwesthang von Büyükkale*, Berlin.
- ORTHMANN, W. 1966, "Untersuchungen auf dem Asarcık Hüyük bei Ilıca", *Istanbul Mitteilungen*, 16, 27-88.
- ORTHMANN, W. 1967, *Das Gräberfeld Bei Ilıca*, Wiesbaden.
- von Der OSTEN, H.H. 1937, *The Alişar Hüyük Seasons of 1930-1932*, Chicago.
- OVERBECK, J.C. 1989, *Keos VII: Ayia Irini Period IV*, Mainz am Rhein.
- ÖZGÜÇ, T. 1955, "Kültepe Hafriyatı 1954 Ib Katı Eserleri", *Belleten*, 19/79, 55-63.
- ÖZGÜÇ, T. 1964, "The Art and Architecture of Ancient Kanish", *Anadolu*, 7, 27-48.
- ÖZGÜÇ, T. 1978, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. 1982, *Özgüç, Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. 1986a, "Ferzant Hitit Mezarlığında Bulunmuş Eserler Hakkında Yeni Gözlemler", *Belleten*, 50/10, 383-391.
- ÖZGÜÇ, T. 1986b, *Kültepe-Kaniş II. Eski Yakınoğunun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. 1988, *İnandıktepe Eski Hitit Çağı'nda Önemli Bir Kült Merkezi*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T. 1999, *Kültepe – Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabetheri*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, T.-ÖZGÜÇ, N. 1953, "Kültepe'de 1950 Yılında TTK Adına Yapılan Kazılar Hakkında Ön Rapor", *Belleten*, 17/65, 101-108.
- ÖZKAN, T.-ERKANAL, H. 1999, *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi*, İzmir.
- ÖZTAN, A. 1988, "Acemhöyük Taş Kapları", *Belleten*, 52/203, 393-405.
- ÖZTAN, A. 1993, "1991 Yılı Acemhöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16/1, 281-300.
- PARZINGER, H.-SANS, R. 1992, *Die Oberstadt von Hattuša, Hethitische Keramik aus dem Zentralen Tempelviertel. Funde aus den Grabungen 1982-1987*, Berlin.
- POLACCO, L. 1975, "Topaklı 1973 Field Expedition Excavation", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 22/1, 85-97.
- POPHAM, M.- SACKETT, R.L.H. 1968, *Excavation at Lefkandi, Euboea 1964-66*. London, 1968.

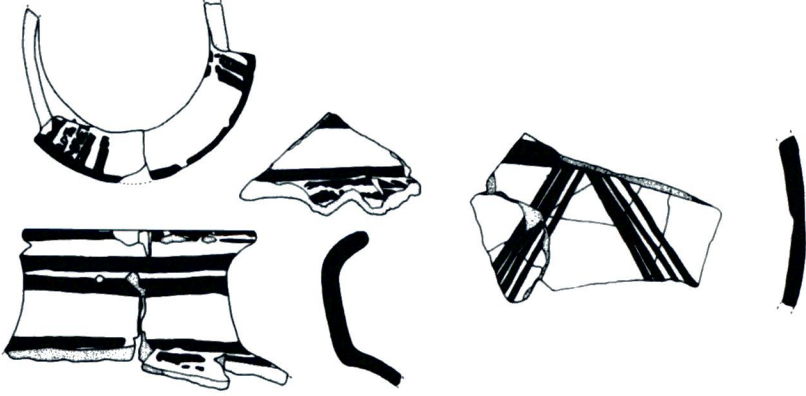
- RADT, W. 1992, "Pergamon/Frühste Wehrmauern, die Zugehörigen Keramikfunde", *Istanbul Mitteilungen*, 42, 163-234.
- RENFREW, C. 1972, *The Emergence of Civilization*, London.
- RUTTER, J. B. 1983, "Fine Gray Burnished Pottery of the EH III Period: The Ancestry of Gray Minyan", *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 52/4, 327-357.
- SCHACHERMEYR, F. 1962, "Forschungsbericht über die Ausgrabungen und Neufunde zur ägäischen Frühzeit 1957-60", *Archäologischer Anzeiger*, 105-382.
- SCHACHNER, A. 1994, "Minysche Ware", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 83/4, 216-217.
- SCHACHNER, A. 1994/95, "Untersuchungen zur chronologischen Stellung der grau-minyschen Keramik in Westanatolien unter Berücksichtigung der Schliemann-Sammlung im Berliner Museum für Vor- und Frühgeschichte", *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 26/27, 90-115.
- SCHIERING, W. 1998, *Minoische Töpferkunst. Die Bemalten Tongefäße der Insel Minos*, Mainz.
- SCHLIEMANN, H. 1881, Schliemann, "Exploration of the Boeotian Orchomenus", *Journal of Hellenic Studies*, 2, 122-163.
- SCHLIEMANN, H. 1976, *Troy and its Remains*, New York.
- SCHMIDT, E.F. 1933, *The Alişar Hüyük: Seasons of 1928-1929, Part 2*, Chicago.
- SEEHER, J. 1992, "Demircihöyük Sariket." *Istanbul Mitteilungen*, 42, 5-19.
- SPERLING, J. 1976, "Kumtepe in the Troad Trial Excavation. 1934", *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 45, 305-364.
- SYMINGTON, D. 1986, "Remarks on the Tarsus Late Bronze Age I Pottery in the Adana Museum", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 279-285.
- ŞAHOĞLU, V. 2007, "Çeşme-Bağlararası: A New Excavation in Western Anatolia", F. Felten, W. Gauss, R. Smetana ed., *Middle Helladic Pottery and Synchronisms*, Proceedings of the International Workshop held at Salzburg October 31-November 2- 2004, Wien, 309-322.
- ŞAHOĞLU, V. 2008, "Liman Tepe and Bakla Tepe: New Evidence for the Relations between the İzmir Region, The Cyclades and the Greek Mainland during the Late Fourth and Third Millennia BC", H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu ve R. Tuncel ed., *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, Proceedings of the International Symposium, Urla-İzmir (Turkey) October 13th-19th, 1997*, Ankara, 483-501

- TEMİZER, R. 1954, "Kayapınar Höyüğü Buluntuları", *Belleten*, 18/71, 317-330.
- TUNA, N. 1988, "İonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları. 1985-1986", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 5, 303-357.
- TUNCEL, R. (baskıda), "The Late Chalcolithic in the Izmir Region", C. Doumas, O. Kouka vd. ed., *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence*. Athens.
- TÜL, Ş. 1986, "Prehistoric Settlements on The Maeander Plain", M.S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies, Volume II: Bibliography, Catalogue, Appendix, Index*, New Jersey, 713-724.
- UMURTAĞ, G. 2003, "A Study of a Group of Pottery Finds From The MBA Deposits at Bademağacı Höyük", *Anatolia Antiqua*, 11, 53-74.
- UNVERZAGT, W. 1932, *Praehistorische Zeitschrift*, Berlin, 1932.
- VALMIN, M. N. 1938, *The Swedish Messenia Expedition*, London.
- von GRAEVE, V. 1997, "1994/95 Yılı Milet Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18/1, 529-554.
- VOIGTHLÄNDER, W. 2004, *Teichiussa. Näherung und Wirklichkeit*, Verlag Marie Leidorf in Westfalen, Germany.
- WACE, M.S.-THOMPSON, M.S. 1912, *Prehistoric Thessaly*, Cambridge.
- ZERNER, C. 1986, "Middle Helladic and Late Helladic I Pottery from Lerna", *Hydra, Working Papers in Middle Bronze Age Studies*, 2, 58-74.
- ZERNER, C. 1990, "Ceramics and Ceremony: Pottery and Burials from Lerna in the Middle and Early Late Bronze Ages", *Skrifter-Utgivna Av Svenska Institutet I Athen. Acta Instituti Atheniensis Rengi Sueciae*, Stockholm.
- ZERNER, C. 1993, "New Perspectives on Trade in the Middle and Late Helladic Periods on the Mainland", C. Zerner, P. Zerner, J. Winder ed., *Wace and Blegen, Pottery as Evidence for Trade in the Aegean Bronze Age*, Amsterdam.

Harita 1

Ayşegül Aykurt

Resim 1: Mat Boyalı Seramik – Liman Tepe (Günel 1999b, Abb.17:32-33)

Resim 2: Minos Seramiği – Bağlararası (Şahoğlu 2007, Fig.7)

Resim 3: Minos Taklidi Kiklad Seramiği Bağlararası (Erkanal-Karaturgut 2004, Res.4)

Resim 4: Minos Taklidi Kiklad Seramiği Bağlararası (Şahoğlu 2007, Fig.12)

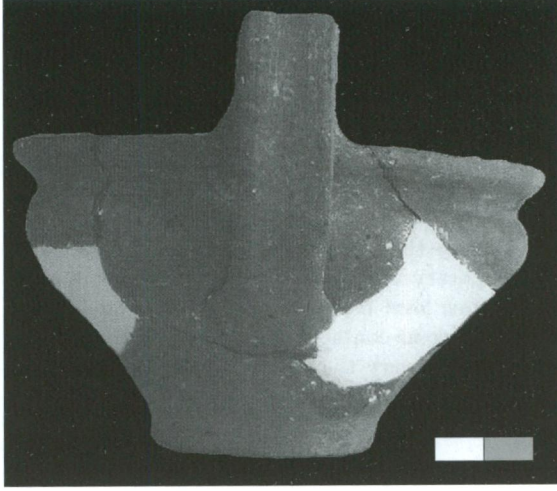
Aysegül Aykurt

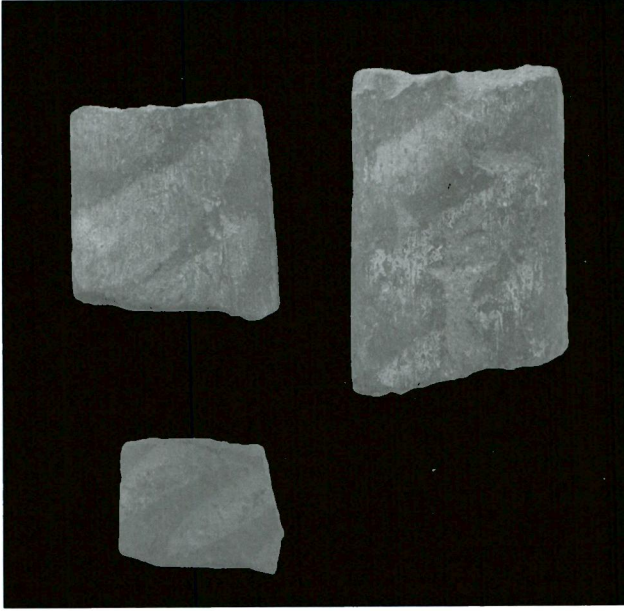
Resim 5: Minos Taklidi Kiklad Seramiği Bağlararası (Erkanal-Karaturgut 2004, Res.3)

Resim 6: Cycladic White Ware - Bağlararası (Erkanal-Karaturgut 2004, Res.7)

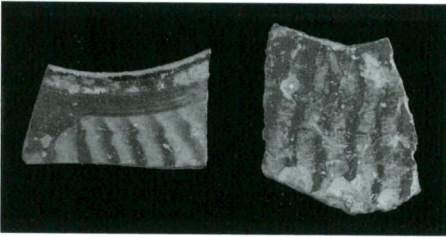
Resim 7: Keos Seramiği – Bağlararası (Şahoğlu 2007, Fig.9)

Resim 8: Aegina Üretimi Kamares Seramiği – Bağlararası (Şahoğlu 2007, Fig.11)

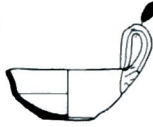
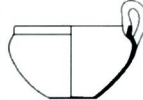
Resim 9: Girit Polychrom Ware – Bağlararası (Erkanal-Karaturgut 2004, Res.5)

Resim 10: Tortoise-Shell Ripple Ware – Bağlararası (Erkanal-Karaturgut 2004, Res.5)

Resim 11: Tortoise-Shell Ripple Ware – Bademgediği (Meriç 2003, 91, Fig.13)

FİNCANLAR		TİP A1	TİP A2	TİP A3	TİP A4
					
3000	ETÇ I				
2500	ETÇ II				
	ETÇ IIIA				
2000	ETÇ IIIB				
	OTÇ I				
1750	OTÇ II				
	OTÇ III				
1500					
	GTÇ				

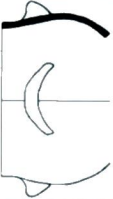

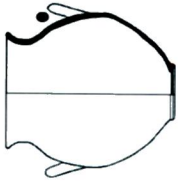

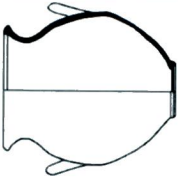
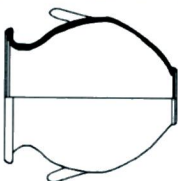
Tablo 1

CANAKLAR		TİP B1	TİP B2	TİP B3	TİP B4	TİP B5	TİP B6	TİP B7
3000	ETÇ I							
2500	ETÇ II							
	ETÇ IIIA							
2000	ETÇ IIIB							
1750	OTÇ I							
	OTÇ II							
	OTÇ III							
1500								
	GTÇ							
1000								

Tablo 2

CANAKLAR		TIP B8	TIP B9	TIP B10	TIP B11	TIP B12	TIP B13	TIP B14
3000	ETÇ I							
2500	ETÇ II							
2000	ETÇ IIIA ETÇ IIIB							
1750	OTÇ I OTÇ II OTÇ III							
1500								
1000	OTÇ							

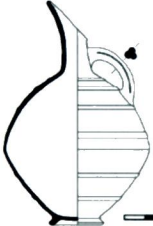
Tablo 3

TIP C1		TIP C2	TIP C3	TIP C4	TIP C5	TIP C6		
GÖMLEKLER								
	ETÇ I	ETÇ II	ETÇ IIIA	ETÇ IIIB	OTÇ I	OTÇ II	OTÇ III	GTÇ
	3000	2500	2000	1750	1500	1000		

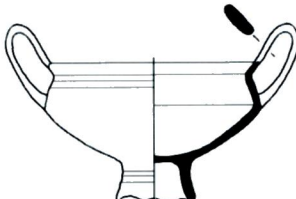
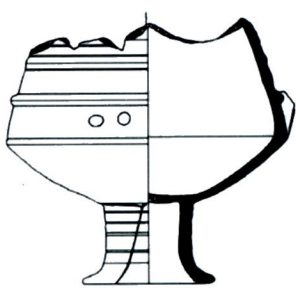
Tablo 4

YONCA AĞIZLI TESTİLER		TİP D1	TİP D2
			
3000	ETÇ I		
2500	ETÇ II	.	.
	ETÇ IIIA	.	.
2000	ETÇ IIIB	.	.
	OTÇ I	.	—
1750	OTÇ II	.	—
	OTÇ III	.	—
1500		.	—
	GTÇ	.	—
1000		.	—

Tablo 5

GAGA AĞIZLI TESTİLER		TİP E1	TİP E2	TİP E3
				
3000	ETÇ I	—	—	—
2500	ETÇ II	•	•	•
	ETÇ IIIA	•	•	•
2000	ETÇ IIIB	•	•	•
	OTÇ I	•	•	•
1750	OTÇ II	•	•	•
	OTÇ III	•	•	•
1500		•	•	•
	GTÇ	•	•	•
1000		•	•	•

Tablo 6

KANTHAROSLAR - GOBLETLER		TİP F	TİP G
			
3000	ETÇ I		
2500	ETÇ II		
	ETÇ IIIA		
2000	ETÇ IIIB		
	OTÇ I		
1750	OTÇ II		
	OTÇ III		
1500			
	GTÇ		
1000			

Tablo 7

